ЛіМ ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ГАЗЕТА
ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ
БЕЛАРУСІ

10 МАЯ 1996 г. № 19 (3843) Кошт 2 500 руб.

Перамога. Май. Вясна.

Фота М. МІНКОВІЧА

ПІТ КОЛА ДЗЁН

Пасля апошніх пасяджэнняў парламента, думаецца, ні ў кога не засталося сумненняў у тым, што чаканага супрацьстаяння дзвюх галін улады не будзе: камуністы ў Вярхоўным Савеце і камуністы ў адміністрацыі прэзідэнта, урэшце, паразумеліся. А як жа інакш: адну ж справу робяць... Чаму сцвярджаем гэтак упэўнена? Ды таму, што на мінулым тыдні ў парламента якраз было больш чым трэба прычын пабрацца з прэзідэнтам "у рожкі". Тут і разбор "чарнобыльскіх" і "першамайскіх" палётаў улад, і разгляд кадравых пытанняў, і ратыфікацыя маскоўскіх дамоў, і рашэнне Канстытуцыйнага суда аб неканстытуцыйнасці прэзідэнцкага "ўказа ўказаў", і чарговы ўказ прэзідэнта, які абмяжоўвае ўладу ўласна Вярхоўнага Савета... Словам, прэзідэнт на мінулым тыдні атрымаў яшчэ адну важную перамогу на шляху да адзінаўладдзя: паклаў сабе ў кішэню парламент...

МАЎЧАННЕ ТЫДНЯ

Ніяк не адрэагаваў парламент на ўказ прэзідэнта "Аб унясенні змен у часовае палажэнне аб парадку прызначэння на пасады і вызваленне ад пасад старшынь абласнога, раённага, гарадскога выканаўчых камітэтаў". Цяпер прэзідэнт сам будзе прызначаць кіраўнікоў абласцей, гарадоў, раёнаў, дэпутаты ж павінны будуць не зацвярджаць прапанаваных прэзідэнтам прэтэндэнтаў, а толькі прымаць да ведама яго рашэнне. Маленькі дзяржаўны "пераварот" адбыўся. І, мяркуючы па ўсім, дэпутаты моўчкі праглынулі і гэтую горкую пілюлю...

"КЛОПАТ" ТЫДНЯ

Прамінуць інфармацыю БЕЛТА пад кідкім загалоўкам "Прэзідэнт клапоціцца пра культуру" ну ніяк не выпадае. Надта ж паказальная яна. Цікава, якую ж культуру падтрымлівае (фінансуе) беларуская дзяржава і яе прэзідэнт? Вось лічбы і факты з апошніх распараджэнняў прэзідэнта: 66 мільёнаў рублёў выдзелена на фінансаванне арганізацыі і правядзення І кангрэса дзеячаў культуры дзяржаў СНД, 290 мільёнаў рублёў — на фінансаванне расходаў, звязаных з дзейнасцю фонду падтрымкі таленавітай моладзі (заўважце, не ўласна моладзі, а — дзейнасці фонду, г. зн. яго чыноўнікаў), 800 мільёнаў — кінастудыі "Беларусьфільм" на стварэнне поўнаметражнага дакументальнага фільма пра П. Машэрава, нарэшце, Кабінету Міністраў даручана зацвердзіць склад аргкамітэта кінафестывалю славянскіх і праваслаўных народаў "Залаты віцязь", а Міністэрству культуры загадана аказаць садзейнічанне аргкамітэту... "Можа, хто з вас спытае: дзе ж цяпер Беларусь?.."

КАН'ЮНКТУРА ТЫДНЯ

Павел Глоба, вядомы як астролаг, зноў адважыўся наведаць Беларусь. Каб зноў арганізаваць у нас сваю школу. Пэўна, вырашыў, што на Беларусі ўжо павінны забыцца пра ягоныя ранейшыя важкі і прагнозы ды прадказанні двух-трохгадовай даўніны, якія не збыліся, альбо "збыліся" з дакладнасцю наадварот. Трошкі-трошкі памыліўся П. Глоба хіба ў адным: што першым прэзідэнтам Беларусі стане жанчына... Цяпер газеты запоўніліся новымі прадказаннямі "мэтра" ад астралогіі: А. Лукашэнка застанецца прэзідэнтам Беларусі і на другі тэрмін, нягледзячы на цяжкасці, што чакаюць яго напрыканцы года; удзячныя суграмадзяне паставяць яму пры жыцці помнік на галоўнай плошчы сталіцы, а сусветная супольнасць уручыць яму... Нобелеўскую прэмію міру... Ці не таму і называюць астралогію вельмі часта псеўданавукай?

ПАРАЛЕЛІ ТЫДНЯ

"Я павінен паведаміць чалавеку са Шклова адну непрыемную рэч. 26 красавіка я бачыў твары маладых людзей на праспекце Скарыны. На іх не было страху. Гэта былі твары свабодных людзей. І яшчэ дакладу пра выпадкова пачутыя словы сумнага падпалкоўніка міліцыі: "Ён прайграў моладзь".

(З артыкула Сямёна Букчына "Гаіцянскі ўзор на беларускі манер", "Народная воля", май г. г.)

"Мы назаўсёды будзем пракляты, калі не выратуем старэйшае пакаленне", — прамаўляў прэзідэнт (на афіцыйным мітынгу 26 красавіка). Так і хацелася спытаць: ад каго выратуем? Ці не ад тых, хто аддаў перавагу не афіцыйнаму мітынгу, а альтэрнатыўнаму "Чарнобыльскаму шляху-96", хто быў збіты нашымі доблеснымі сілавікамі?.. Хто праз дзесяцігоддзі не па падручніках савецкай гісторыі, а на ўласнай скуры адчуў, што такое "инакомыслие", дыктатура і дэспатызм..."

(З артыкула Асі Трацюк "Вера, як і Бог, адна", "Свободные новости-плюс", N 18, май г. г.).

ПРЫЗНАННЕ ТЫДНЯ

"Наша ніва" (N 7) даказала, што Вячаслаў Кебіч, былы Старшыня Саўміна Беларусі і галоўны канкурэнт А. Лукашэнкі на выбарах прэзідэнта, можа быць цікавым і шчырым субяседнікам. "Я здольны на большае", — сказаў Вячаслаў Францавіч. Верым, але аддаць уладу было значна прасцей, чым адваяваць яе цяпер. Зрабіць гэта ў сённяшніх варунках амаль немагчыма. Вось і прападае дарма талент палітыка, эканаміста, кіраўніка... Адным прызнаннем Вячаслаў Францавіч здзівіў: "Рэферэндум па мове я б не праводзіў. Гэта антымаральна". І на тым — дзякуй.

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

"— Багата размоў пра тое, што Вы — старшыня камісіі па сімволіцы. Дарэчы, як правільна называецца камісія?

— Я і сам не разумею, што гэта за камісія, чаму яна створана і хто зрабіў мяне старшынёй... Сімволіка не можа прапаноўвацца без апісання, гэта ж аксіёма! Хтосьці выкарыстаў пэўныя сімвалічныя элементы, мабыць, падрыхтаваў і службовую запіску — тлумачэнне зробленага?.. Камісіі не паведамілі, хто з'яўляецца аўтарам праекта сімволікі, зацверджанай рэферэндумам. Буду патрабаваць, каб аўтар выклаў сваё бачанне — хаця б для таго, каб было з чым параўноўваць.

Дарэчы, сімволіка — досыць паказальны прыклад, як у Беларусі вырашаюцца праблемы культуры (бо сімволіка — гэта перш за ўсё пытанне культуры дзяржавы). Усё робіцца з дакладнасцю наадварот: спачатку невядома хто прапаноўвае эскізы-варыянты сімволікі, невядома хто зацвярджае адзін з варыянтаў для перадвыбарных плакатаў, а потым ужо, пасля рэферэндуму, ствараецца камісія, якая заднім чыслом павінна знайсці найлепшай тлумачэнне гэтай сімволіцы!.. Зусім незразумела, чаму ў герб увайшла карта Беларусі? У гісторыі не было жалезных граніц, і карта краіны звычайна не адлюстроўваецца ў сімволіцы..."

(З інтэрв'ю акадэміка-мастака М. Савіцкага "Звяздзе" — "Мастацтва вымірае?..", 4 траўня г. г.)

P.S Усё разумее Міхаіл Андрэевіч. І тым не менш пагаджаецца ўдзельнічаць у гульні, якая не дадае ягонай асобе аўтарытэту, а наадварот... Нават пасля гэтага свайго прызнання "Звяздзе", у той жа вечар — 4 мая — па Беларускім тэлебачанні ён паведаміў ад імя "сваёй" камісіі пра вынікі конкурсу на лепшы тлумачальны тэкст да герба і сцяга, што прыдуманы невядома кім... Ажно 26 тэкстаў прыняло ўдзел у конкурсе. Сярод пераможцаў — Аляксандр Савіцкі (ці не Алесь?). Мастацтва і сапраўды вымірае, калі пачынае абслугоўваць улады.

Парламент

"СПАЧАТКУ ПРЫЗНАЧЫЛІ, ПОТЫМ АБРАЛІ"...

Вось ужо праўду кажуць, што ад драматычнага да смешнага — адзін крок. Пад самую заслону дзённага пасяджэння Вярхоўнага Савета ў суботу 4 мая адзін з дэпутатаў (ад фракцыі камуністаў) падышоў да мікрафона і звярнуўся да спікера літаральна з такім пытаннем: "Сколько еще нас будут кормить в буфете польской дрянью, когда там появится нормальная советская горчица?" Пытанне было сустрэта дружным рогатам дэпутатаў, хоць, мяркую, не ў аднаго мяне мільганула думка, што гэтае згадванне "польской дряни" было своеасаблівай рэакцыяй, мо на ўзроўні падсвядомасці, на некаторыя выказванні Старшыні Вярхоўнага Савета С. Шарэцкага, што прагучалі незадоўга перад гэтым у Авальнай зале. Сямён Георгіевіч, чалавек ураўнаважаны, разважлівы, кажучы па-руску, основательный, выступаючы з нагоды падзей, што адбыліся ў Мінску 26 красавіка і выліліся ў сутыкненне некаторай часткі ўдзельнікаў "Чарнобыльскага шляху" з сіламі правапарадку, і выкрываючы нібыта антырасійскую накіраванасць дзеянняў "нацыянал-радыкальных сіл", вырашыў, відаць, у піку ім накіраваць свой крытычны напал па адрасе Польшчы, да якой нібыта хіляцца нашы "нацыяналісты" і якая, маўляў, заўсёды дэманстравала сваю непрыязь да Беларусі, беларусаў, іх культуры, мовы, традыцый і г.д.

Заява, што і казаць, рызыкоўная, тым больш калі ўлічыць, што міжнацыянальныя, міждзяржаўныя адносіны — матэрыя вельмі далікатная і патрабуе да сябе выключна асцярожнага, паважлівага стаўлення. Тым больш, што гэтыя "откровения" прагучалі ў дзень нацыянальнага свята Польшчы — Дня Канстытуцыі.

С. Шарэцкі прысвяціў сваё выступленне несанкцыянаваным шэсцю і мітынгу. Спікер парламента гэтую акцыю рэзка асудзіў, ацаніўшы яе як спробу "нацыяналістычных сіл" дэстабілізаваць абстаноўку ў рэспубліцы, расколоць грамадства. Думка гэта легла і ў аснову пастановы, якую прыняў Вярхоўны Савет. Хоць на парадак дня пасяджэння было вынесена пытанне "Аб палітычным становішчы ў краіне", усё абмежавалася размовамі вакол падзей 26 красавіка ў Мінску. Перад пасяджэннем у парламенцкіх кулуарах упарта цыркулявалі чуткі аб тым, што нібыта з падачы прэзідэнта краіны для дэпутатаў, што прынялі ўдзел у альтэрнатыўным шэсці і мітынгу, рыхтуецца ў Авальнай зале аўтадафэ, але ўсё абышлося. А інфармацыя-тлумачэнне, з якімі выступіў адзін з іх арганізатараў, намеснік Старшыні Вярхоўнага Савета Генадзь Карпенка, як мне падалося, было сустрэта дэпутатамі з пэўным разуменнем. Але тут жа не магу не сказаць і аб здзіўляючай абыякавасці, праяўленай большасцю з іх да свайго ж калегі — дэпутата П. Знаўца, якога органы МУС, нягледзячы на яго дэпутацкую недатыкальнасць, трымалі на працягу сутак у аддзяленні міліцыі. Засталіся непачутымі, а, па сутнасці, праігнараванымі і звароты апошняга да міністра ўнутраных спраў В. Агальца і старшыні КДБ рэспублікі В. Мацкевіча, якія прысутнічалі на пасяджэнні, з патрабаваннем разабрацца і пакараць вінаватых у грубым парушэнні закона аб дэпутацкім імунітэце.

...Да канца вячэрняга пасяджэння заставалася мінут дзесяць-пятнаццаць і многія дэпутаты пачалі ўжо падымацца з крэслаў, калі раптам першы намеснік Старшыні ВС В. Новікаў прапанаваў парламентарыям прыступіць да ратыфікацыі падпісанага прэзідэнтам А. Лукашэнкам 2 красавіка ў Маскве пагаднення аб стварэнні супольніцтва паміж Беларуссю і Расійскай Федэрацыяй. Шмат часу гэта не зойме, бо ўсе дакументы падрыхтаваны і загадзя раздадзены дэпутатам для азнаямлення. Да гонару многіх дэпутатаў яны не пагадзіліся з прапановай В. Новікава (надта ж ужо легкадумны падыход) і вырашылі перанесці разгляд гэтага пытання на заўтра, каб усё грунтоўна абмеркаваць.

І ўсё ж "абмеркаванне" красамоўна сведчыла, што сапраўды ўсё было прадвырашана загадзя. Хіба што здзівілі крыху сваёй "паслядоўнасцю" выступленні некаторых дэпутатаў-дэмакратаў, якія, абвясціўшы аб сваім намеры галасаваць за ратыфікацыю пагаднення з Расіяй, тут жа не пакідалі ад яго каменя на камені — і што гэта не больш чым пратакол аб намерах, і што гэта чыстая дэкларацыя, не падмацаваная ніякімі канкрэтнымі справамі, і што пагадненне пагражае суверэнітэту Беларусі. Тым не менш, пагадненне з Расіяй было ратыфікавана рэкорднай большасцю галасоў: толькі два — супраць.

Цікава праходзіла і пасяджэнне парламента 4 мая, прысвечанае так званым кадравым пытанням. Праходзіла яно надзвычай бурна, ва ўзаемных пікіроўках прэзідэнта і асобных дэпутатаў. Пачалося пасяджэнне з выступлення А. Лукашэнкі, які, згадаўшы вядомую сентэнцыю: "Кадры вырашаюць усё", сказаў, што яна вельмі актуальная і для нашага часу. Распавёўшы дэпутатам аб сваёй канцэпцыі падбору і расстаноўкі кіруючых кадраў у краіне, Аляксандр Рыгоравіч прасіў Вярхоўны Савет ухваліць зробленыя ім персанальныя прызначэнні кіраўнікоў шэрагу міністэрстваў і ведамстваў.

Мякка кажучы, пікантнасць сітуацыі была ў тым, што прэзідэнт, паводле існуючых законаў, не меў права гэтага рабіць. Усё гэта (як і зняцце з пасады) — прэрагатыва Вярхоўнага Савета. Кіраўнік дзяржавы можа толькі ўносіць прапановы па прызначэнні той ці іншай асобы на тую ці іншую пасаду. Калі ж паразуменне паміж парламентам і прэзідэнтам па пэўнай кандыдатуры не дасягнута, апошні сваім указам можа прызначыць, скажам, таго ж міністра, але з абавязковым дадаткам — ВА ці ЧВА.

Усе гэтыя "дробязі" Аляксандр Рыгоравіч праігнараваў, прызначыўшы "паўнаважкіх" міністраў абароны — Л. Мальцава, унутраных спраў — В. Агальца, старшыні КДБ — В. Мацкевіча, старшыню Нацыянальнага банка — Т. Віннікаву, двух віцэ-прэм'ераў урада — Л. Сініцына і В. Даўгалёва і г.д.

Дэпутат В. Ганчар, расцаніўшы гэтыя дзеянні прэзідэнта як грубейшыя парушэнні адразу трох законаў: аб прэзідэнце, Вярхоўным Савеце і Кабінеце Міністраў, заклікаў парламентарыяў адкласці разгляд кадравых пытанняў. А. Лябедзька, П. Занавец і некаторыя іншыя дэпутаты ўнеслі прапанову наогул не падтрымліваць зробленыя А. Лукашэнкам кадравыя перастаноўкі, а да таго не падтрымаць і зняцце прэзідэнтам з пасады былога міністра ўнутраных спраў Ю. Захаранкі, якое было зроблена без прававых падстаў (пра гэта досыць пераканаўча гаварыў у сваім амаль паўгадзінным выступленні і сам Ю. Захаранка).

Але ці то з-за таго, што Аляксандр Рыгоравіч валодае унікальным дарам дамагацца свайго, ці то з-за інертнасці большасці дэпутацкага корпуса, усе прэзідэнцкія прызначэнні былі парламентам ухвалены. Адзін з дэпутатаў саркастычна заўважыў: спачатку міністраў прызначылі, а потым іх абралі.

Чаго толькі не здараецца ў нашым "каралеўстве дацкім"...

М. ЗАМСКІ

Пошта

ЧЫМ "НЕБЯСПЕЧНЫ" ДЛЯ НАС ЗАХАД?

Усходняя скіраванасць, што існавала на працягу доўгіх дзесяцігоддзяў, цяпер пачала ўкараняцца настолькі моцна, што ўжо зноў чуем спрадвечны міф аб той небяспецы, якая быццам бы пагражае нам з Захаду. Як чалавеку, які ведае заходнія краіны не па кніжках, мне чуць такое не толькі смешна, але і трывожна, бо гэтае вяртанне да старых стэрэатыпаў можа абярнуцца вялікай бядой для беларусаў.

Праца ў дзіцячым фондзе "Сакавік", які ўзначальвае Марыя Міцкевіч, унучка славутых Я. Коласа і Я. Маўра, дазволіла мне пабываць з беларускімі дзецьмі ў заходніх краінах і пабачыць, як "праклятыя капіталісты" "ненавідзяць" савецкіх людзей.

Летам 1994 года вялікі самалёт даставіў на гасцінную італьянскую зямлю 500 хлопчыкаў і дзяўчынак з Беларусі. І з таго часу многія з гэтых дзяцей па запрашэнні італьянскіх сем'яў бясплатна праводзяць там свае зімовыя і летнія канікулы, атрымліваюць да свята віншаванні, падарункі.

Падчас візіту прэзідэнта ЗША Б. Клінтана ў Беларусь група дзяцей з гімназіі N 199 удзельнічала ў сустрэчы высокага госця, і з таго часу кожны год адміністрацыя Белага дома шле гэтым дзецям знакі ўвагі: ліст падзякі з аўтографам прэзідэнта, фотаздымкі (кожнаму!), зробленыя ў час сустрэчы.

Дзеці са Слаўгарада, якія адпачывалі 4 гады назад у Англіі ў Віндзоры, да гэтага часу кожны год атрымліваюць лісты ад Коліна і Розмары, прасякнутыя цеплынёй і клапатлівасцю.

Мінулым летам 12 хворых дзяцей

У ЭКСПАЗІЦЫІ — ЧАРНОБЫЛЬ...

Выстава, прысвечаная Чарнобылю і адкрытая ў Нацыянальнай мастацкай галерэі, — адна з нешматлікіх у апошні час дзяржаўных і агульнарэспубліканскіх экспазіцый. Яна цалкам заняла два паверхі галерэі і сабрала творы графікаў, жывапісцаў, скульптараў, мастакоў дэкаратыўных накірункаў. Многія работы ствараліся ў якасці заказных (што таксама з'ява, нехарактэрная для нашага часу). Палітра стыляў, тэхнік і накірункаў на выставе —неверагодная, тым больш што Мінск даўно не бачыў такога шматлюднага збору і маладых, і сталых майстроў, творцаў з розных месц Беларусі.

Н. Ш.

На здымку: А. Кішчанка. Без назвы.

Фота Я. КОКТЫША

Адгалоскі

У ІМЯ ЧАГО?

Помніцца, перад самым рэферэндумам пазваніла ў рэдакцыю незнаёмая жанчына і ўсё пыталася, плачучы ў трубку: "Што яны з намі робяць?"

Так, свет падзяліўся на "мы" і "яны", і трэшчына пайшла па калектывах і пакаленнях, па сем'ях, па сацыяльных слаях. "Што яны з намі робяць?" — паўтару я пасля апошніх падзей словы сястры-беларускі, не як удзельніца, бо не ішла ў тых прыгожых, чырвона-белых калонах. Прыгожымі яны былі для відавочцаў, аднак зусім інакшымі бачыліся "ім".

Бедная Інга Хрушчова! Да чаго ж слабая нервамі дзяўчына! Так расхвалявалася, што нават на працы не валодала сабой і выдала ў эфір сыры і блытаны каментарый. Расхвалявацца было чаго: машыны куллялі, дулі (даруйце) ў камеры паказвалі і нават разбілі дарагую дзяржаўную тэхніку. Хуліганы гэткія, панкі тутэйшыя, супастаты...

Вялікая справа — тэлекамера. Можна паказаць, як урачыста ідуць Вітаўт Чаропка са сцягам і Аляксей Марачкін з абразом, а можна — пакладзены на бок міліцэйскі "Жыгуль" і тых самых маладых крыўляк, якія наўрад ці з'яўляюцца актывістамі БНФ.

"Шкодная" праца ў нашых тэлевізійнікаў. На такую трэба пасылаць не субтыльных дзяўчатак, а загартаваных, душою і целам адданых уладзе мужчын. Яны ў нас, як тыя піянеры, "заўжды гатовы". Зноў пусцілі ў ход зброю кінападтасовак, якую хтось называе дакументалістыкай. Праўда, фашыстаў з узнятымі рукамі на гэты раз пакінулі ў спакоі. Для параўнання знайшоўся аб'ект больш блізкі па часе і прасторы: УНА-УНСО. Я не ўпэўнена, ці так ужо трэба было запрашаць на чарнобыльскія ўгодкі ўкраінцаў-радыкалаў (бо чым яны ў прынцыпе нам дапамогуць?), але што на БТ можна падаваць у суд за распальванне міжнацыянальнай варожасці — няма мовы.

А якая езуіцкая іронія: "Джахар Дудаеў, здаецца, не быў пажарным на Чарнобыльскай АЭС". Ну і што, што не быў? Той, хто "з'еў" лідэра чачэнцаў, адкажа не перад чалавечым — перад Божым судом. І было б дзіўна, калі б за нашай, расцягнутай у часе экалагічнай бядой мы не ўбачылі бяды іншага народа — хай сабе і поўнай нашай супрацьлегласці.

І вось пра што я думаю, акідваючы вокам два апошнія гады. Ён так ненавідзеў БНФ, што не захацеў мець з ім адну сімволіку і адну мову. Адсюль і рэферэндум мінулагодні. "Вы — сапраўдныя беларусы, вы любіце свой народ? Дык пагледзіце, як ён любіць вас і вашыя святыні" — такім мне бачыцца сутнаснае абгрунтаванне той ганебнай акцыі. Па ўсёй бачнасці, мела месца падмена паняццяў. Нянавісць да палітычнай арганізацыі была распаўсюджана на саму нацыянальную ідэю. Бо не БНФ прыдумаў беларускасць, каб насаліць першаму прэзідэнту Беларусі. Не мясцовыя сепаратысты раскалолі старажытнарускую народнасць (калі яна была) на тры этнасы, з-за чаго цяпер мучаецца наш "вечна малодшы" народ.

Незалежна ад таго, калі ён прачнецца ў сваёй масе і ці прачнецца наогул, — мы ёсць. **Мы** маем сваю думку пра ўсё, што " дзеецца на свеце". І не хочам удзельнічаць у афіцыйных мерапрыемствах, дзе пахне мярцвячынай. Не нашы забароненыя альтэрнатыўныя мітынгі напаляюць атмасферу, — яны не прычына, а толькі следства кіраўнічай палітыкі. Нейкі гнюсны душок распаўсюджваецца па краіне, пранікае ва ўсе шчыліны і форткі. Чаго вартае адно паляванне на ўдзельнікаў і журналістаў пасля апошняга мітынгу! Толькі ў паліцэйскай дзяржаве могуць падняць такі гвалт з-за няўзброенага шэсця, якое хацелі спыніць любой цаной. Аўтамабілі таму і перакульвалі, што імі нашы доблесныя сілавыя структуры **перагароджвалі дарогу.**

Гэтую раку не спыніш. Не забароніш. І нават не забрудзіш. Яна — з жывых крыніц.

Страшна бачыць з экрана фізіяномію служакі, які напярэдадні Першамая разважае пра сітуацыю, "которая попытается выйти из-под контроля". Ён нават не сказаў — "если". Няма звычкі думаць і аналізаваць. Ёсць сляпая гатоўнасць ціснуць і душыць, душыць і ціснуць. У імя чаго, панове?

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Анонс

СНЫ СНЯЦЦА ПРА... НЯСВІЖ

З 16 ПА 18 МАЯ ТУТ ПРОЙДЗЕ ПЕРШЫ ФЕСТЫВАЛЬ КАМЕРНАЙ МУЗЫКІ

Ідэя гэтага свята належыць мастацкаму кіраўніку Дзяржаўнага канцэртнага аркестра народнаму артысту Беларусі Міхаілу Фінбергу. Не, аркестр не наважыўся змяніць амплуа: проста наспеў час раскрыць яго іншыя грані. Мо не ўсе ведаюць, што славуты калектыў "паводле дакументаў" завецца аркестрам сімфанічнай і эстраднай музыкі. На базе яго струннай групы працуе камерны склад пад кіраўніцтвам Валерыя Сарокі, ёсць і Ансамбль салістаў, які ўзначальвае Барыс Нічкоў. Іграюць класіку, музыку сваіх землякоў-сучаснікаў, звярнуліся і да тых твораў, што параўнальна нядаўна для нас адкрылі, агучылі першапраходцы беларускага музычнага адраджэння. Ёсць з чым паказацца!

Ідэю дапамагаюць ажыццявіць Міністэрства культуры Беларусі, Мінскі аблвыканкам, гарадскія ўлады і прадпрыемствы Нясвіжа. Чынны ўдзел бярэ ў фестывалі Беларускі інстытут праблем культуры, рэктар якога акадэмік Уладзімір Скараходаў выступіў з разгорнутай інфармацыяй на прэс-канферэнцыі з нагоды новай музычнай падзеі.

Ён падкрэсліў важнасць правядзення такога фестывалю ў асабліва дарагой для нашай гісторыі і культуры мясціне. У першым жа канцэрце прагучыць музыка тых, хто быў звязаны з нясвіжскаю зямлёй: Радзівіла, Агінскага, Голанда. Іх спакроўленасць з тагачасным еўрапейскім кантэкстам падкрэсляць уключаныя ў праграму творы Баха, Вівальдзі, Расіні, Моцарта. Своеасаблівым атачэннем стане выстаўка Уладзіміра Стальмашонка "Партрэты дынастыі Радзівілаў". Змястоўнаю мае быць навуковая канферэнцыя "Мастацкая культура Нясвіжа: гісторыя і сучаснасць". Запланаваны, прынамсі, даклад Віктара Скорабагатава пра оперу А. Г. Радзівіла "Фаўст". Кампазіцыя паводле гэтай оперы ў выкананні вядомых салістаў — таксама ў праграме фэсту. Ансамбль пад кіраўніцтвам Б. Нічкова і Камерны аркестр пад кіраўніцтвам В. Сарокі, апроч самастойных канцэртаў, рыхтуюць і супольную праграму, дзе прагучыць шэраг прэм'ер: "Скерца" І. Паліводы, "Элегія" У. Солтана, "Дывертысмент" Д. Смольскага... Дарэчы, музычнае кіраўніцтва фестывалю ажыццяўляе Б. Нічкоў — заслужаны артыст, прафесар Акадэміі музыкі.

Знаная даследчыца, мастацтвазнаўца Вольга Дадзіёмава будзе ўдзельнічаць у фестывальных канцэртах як каментатар. Яна выказала сваё захопленае здзіўленне — маўляў, творы, пра выкананне якіх 10 гадоў таму нават нельга было марыць, зноў загучаць на гістарычнай нясвіжскай зямлі: няўжо гэта не сон?

С. Б.

Беларусі бясплатна паляпшалі сваё здароўе ў г. Ньюпорце ў Вялікабрытаніі па лініі фонду "Сакавік" з удзелам Беларускага камітэта дапамогі ахвярам радыяцыі, які ўзначальвае лонданскі беларус А. Надсан. Цяжка знайсці словы, каб расказаць, з якой клапатлівасцю, любоўю і цярпеннем адносіліся да нас брытанцы. Яны вядуць гэтую працу ужо на працягу пяці гадоў, свой летні адпачынак аддаюць хворым беларускім дзецям, а пасля падтрымліваюць іх пісьмамі, падарункамі, пяшчотай і ўвагай. Ужо па дзесяць нашых выхаванцаў маюць брытанскія бацькі, але ўсім ім — вялікая ўвага і клопат. Майк і Хілары турбуюцца, як здароўе Анечкі Шамаль, звоняць амаль кожны месяц; Джон і Лэз, дачуўшыся, што іх выхаванец Алёша Пліскоўскі захварэў, імкнуцца даведацца, якія лекі патрэбны, што вельмі кранае, бо дэнол для лячэння хлопчыка каштуе 400 тыс. рублёў; калі Джаніс не змагла дазваніцца да Андрэя Дэца, то яна вышуквае мяне, перакладчыцу, каб пачуць, што ў яго ўсё добра; кіраўнік групы Марсія Доўэл на калядныя святы перадае кожнаму дзіцяці просценькае слова "люблю".

Кожны год у ньюпорцкія сем'і прыходзіць жахлівая вестка: паміраюць іх выхаванцы. Паміраюць, бо — Чарнобыль, адсутнасць лекаў, належнай дапамогі... І гэтыя замежныя "капіталісты" кідаюцца ў бітву са смерцю за кожнае беларускае дзіця. Збіраюць фунты, адзенне, лекі, вітаміны. У верасні 1995 года Марсія і Майкл Доўэлы ўпершыню прывезлі ў Мінск вялізную машыну такога грузу. Бачачы спакутаваных маці пры хворых дзецях у клініках, слухаючы блытаны рытм сэрца паміраючага ў рэанімацыі першай клінічнай бальніцы Віталіка, свайго выхаванца, размаўляючы з сіротамі ў дзіцячых дамах, Марсія і Майкл успрынялі ўсё гэта як уласную бяду, і цяпер у Ньюпорце ўжо дзейнічае цэлы камітэт, які збірае лекі, вітаміны і іншыя рэчы для беларусаў, і ўжо цэлы караван машын прыбудзе ў Мінск з гуманітарнай дапамогай. Ім, гэтым людзям, што выправяцца ў нялёгкую "дарогу жыцця", на якой, магчыма, сустрэнуць рабаўнікоў-рэкеціраў, што — больш няма чым заняцца?!. Гэта, можа, з прычыны лішняга часу Дэніс і Хэлена, супрацоўнікі медычнай установы, клапоцяцца, каб караван машын у Беларусь быў як мага даўжэйшы?!.

Мы, беларусы, з нашай "саўковай" ментальнасцю гэтага ніяк не можам зразумець. Нам страшна ад іх дапамогі і ўвагі. Нас апаноўвае недавер: а чаго гэта яны бясплатна такія добранькія? І мы пачынаем узводзіць заслон, перашкаджаць ім. Яны дзеткам дваццаць даляраў на цукеркі ў канверты — а мы на пошце іх сабе з канверціка... Яны дзеткам пасылачку — а ў служкаў на пошце таксама ёсць дзеткі... Яны нам машыну гуманітарнай дапамогі — а мы ім стаяначку на мытні на працягу тыдня ў антысанітарных умовах... Ведай нашых! І ведаюць ужо заходнія сябры і пошту нашу, і мытню нашу; але ж — дзіва! — працягваюць сваю гуманітарную справу. Якой гуманістычнай ідэяй павінен быць апанаваны той заходні "буржуй", каб працягваць справу вяртання суседа-дзікуна да спрадвечных ідэалаў цывілізаванага грамадства?! А мы ўзбрыкваем, тузаемся, з жахлівай упартасцю паварочваем назад, апантаныя адзіным жаданнем вярнуцца ў тую вузкую і цесную нару, дзе было цёмна і цёпла, і дзе, настаяўшыся ўволю ў чарзе, можна было прыпасці да адзінага для ўсіх карыта.

Людміла ДЗІЦЭВІЧ,
сябра дзіцячага фонду "Сакавік"

г. Мінск

Варункі

САЮЗ

"І што старыя нашы князі сабралі, то ўсё немцам раздалі нашы гаспадары".
З "Прамовы Мялешкі".

Калі б Алесь Чарвякоў у 1922 годзе ведаў, які Саюз ён замацоўвае сваім подпісам, дык ён, мабыць, застрэліўся б не ў 1937, а значна раней. Было яму тады трыццаць гадоў, а ў такім узросце яшчэ хапае залішняй даверлівасці ды ўпэўненасці, што можна перавярнуць свет.

Алесь Чарвякоў паверыў Леніну, які адводзіў нацыянальнаму пытанню дзесятае месца і разглядаў яго толькі як інструмент у дасягненні асноўнае мэты — дыктатуры сваёй партыі. Ленін быццам бы спрабаваў закласці падваліны раўнапраўнага сацыялістычнага саюза, бо верыў у хуткую сусветную рэвалюцыю і жадаў сканструяваць штосьці такое, што б не надта палохала народы свету. Менавіты таму гэты мінісаюз з чатырох рэспублік мусіў быць раўнапраўным. Менавіта таму наступным артыкулам пасля абвяшчэння аб стварэнні Саюза быў артыкул аб вольным выхадзе з яго.

У 1922 годзе, пры стварэнні СССР, Ленін небеспадстаўна заўважаў, што "свабода выхаду з Саюза, якой мы апраўдваем сябе, акажацца пустою паперкаю, няздольнаю абараніць расійскіх іншародцаў ад нашэсця таго сапраўднага рускага чалавека, велікарасашавініста, па сутнасці падлюгу і гвалтаўніка, якім з'яўляецца тыповы рускі біюракрат".

Напачатку развіццё новага Саюза ішло неблагім для беларусаў шляхам. Асабліва, калі гэтае супольнае жыццё параўноўвалі з жыццём беларусаў у Польшчы. Тая ўзяла на сябе абавязкі перад міжнароднай супольнасцю клапаціцца пра нацыянальныя інтарэсы беларусаў, але цынічна выкарыстоўвала наш народ для свайго ўмацавання як "этнаграфічны матэрыял".

Але вось у Саюзе сышоў чалавек, які яго задумваў. На месца кіраўніка прыйшоў іншы "вопытны гулец", які правёў чыстку нацыяналаў і вылегчаў сутнасць нацыянальных рэспублік да такой ступені, што беларуская мова, на якой прапаведвалася ўся гэтая камуністычная ідэя на Беларусі, стала сапраўды неістотнай. Мільёны людзей, якім убівалі ў галовы камуністычныя догмы на іхняй роднай мове, былі гатовыя памерці за што хочаш, толькі не за Беларусь.

Камуністычная ідэя ў беларускай упакоўцы не мела нічога агульнага з беларускай нацыянальнай ідэяй. Яна абяззброіла Беларусь перад паўзучай культурнай агрэсіяй большага колькасна рускага народа. Высакародная ідэя раўнапраўнага Саюза пераўтварылася ў трывіяльны расійскі кацёл.

Як вызначала Канстытуцыя БССР, Беларусь увайшла ў "адзіную саюзную шматнацыянальную дзяржаву" найперш "у мэтах паспяховага будаўніцтва камуністычнага грамадства". Дзеля гэтага будаўніцтва мы шчыра ахвяравалі сваёй культурай, сваёй мовай, сваімі этнаграфічнымі землямі — Беласточчынай, Віленшчынай, Смаленшчынай. "Нашыя гаспадары" ахвяравалі жыццямі мільёнаў беларусаў. Яны пусцілі на вецер усё, што ў нас было нашага. Нацыя надарвалася і паволька канала. І гэта быў вынік другога Саюза.

Алесь БЯЛЯЦКІ

НАДЗЕЯ ПАВІННА ЖЫЦЬ

Памагчы людзям, якія страцілі надзею, прыдаць ім душэўных сіл і даць зразумець, што яны не адзінокія і пра іх помняць не толькі суайчыннікі, але і людзі на іншых кантынентах, — такая мэта акцыі, якая адбылася ў Мінску. У далёкую дарогу па чарнобыльскіх мясцінах выправіўся цягнік "Надзея-Экспрэс" з грузам дабрачыннай дапамогі насельніцтву, якое жыве ў забруджанай радыяцыяй зоне. Арганізатары акцыі — амерыканская дабрачынная арганізацыя "Сіці Хоуп Інтэрнешл" і міжнародная грамадская дабрачынная арганізацыя "Надзея-Экспрэс". Цягнік з дзесяці грузавых і чатырох пасажырскіх вагонаў даставіць медыкаменты і медабсталяванне, прадукты харчавання, цацкі, адзенне на суму 2 мільёны долараў ЗША. Груз суправаджаюць амерыканскія і беларускія валанцёры, аркестр "Біг-Бенд", дзіцячы хор.

Маршрут экспрэса пройдзе праз Магілёў, Гомель, Хойнікі, Лунінец і іншыя гарады. Па шляху руху цягніка адбудуцца сустрэчы з грамадскасцю, візіты ў бальніцы, установы адукацыі і сацыяльнага забеспячэння.

Яўген КАЗЮЛЯ, БЕЛТА

На здымку: малітва за поспех акцыі.

Фота аўтара.

ШКОЛА ПА КРАЯЗНАЎСТВЕ

У Скідзельскім раёне па ініцыятыве дырэктара раённай цэнтральнай бібліятэчнай сістэмы Г. Дзятчык некалькі гадоў працуе школа па краязнаўстве, у якой наладжана вучоба работнікаў бібліятэк горада і раёна. У рабоце школы прымаюць актыўны ўдзел метадыст РЦБС Т. Сырадоева і галоўны бібліёграф Г. Бондзюш. Рэгулярна абвяшчаюцца сярод работнікаў бібліятэк і конкурсы "Малая радзіма чакае сваіх даследчыкаў".

Заняткі ў школе праходзяць перыядычна ў розных бібліятэках. У іх афармлены стэнды па краязнаўстве. Для прыкладу, у Скідзельскай дзіцячай бібліятэцы, дзе загадчык Н. Белая, — "Наш Скідзель", "Прынямонне — край мой родны", "Пяю, край мой — Нёман, мая Беларусь" і іншыя.

Вучоба дапамагла бібліятэкарам правесці такія мерапрыемствы, як гадзіну разважання "Мой родны кут". Гаворка вялася пра сучаснае і мінулае роднага краю, гучалі вершы М. Дуксы, А. Лойкі, А. Шурпы і іншых.

І. БАРЫСАЎ

Г. Бондзюш у час правядзення заняткаў у школе.

Фота аўтара

Меркаванне

ХТО ЁН, "ЧЫРВОНЫ ПАМЕШЧЫК"?

У апошні час стала модным называць кіраўнікоў гаспадарак "чырвонымі памешчыкамі", на што яны з крыўдай адказваюць: якія мы паны-памешчыкі, хутчэй пакутнікі! Шчыра кажучы, іх можна зразумець. Бо іх праца і жыццё, бадай, ніколі не былі лёгкімі, тым больш салодкімі, як каму можа падацца збоку. Асабліва сёння, у наш крызісны час. Аднак не-не ды прагучаць у іх адрас крыўдныя словы. Прагучалі яны і ў дакладзе прэзідэнта на вядомай рэспубліканскай нарадзе "вертыкальшчыкаў".

Канешне, цяперашнія кіраўнікі калгасаў-саўгасаў — не тыя "летуны", што былі напачатку, да прыкладу, накшталт "трыццаціцысячнікаў". Тады галоўным для іх было як мага больш нахапацца грамадскага дабра ды ў зручны момант непрыкметна змыцца ў горад. Той час мінуў. За шмат гадоў калгасна-саўгаснага будаўніцтва склаўся новы тып старшынёўскага корпуса, які ўсведамляе, якую ролю адыгрывае зямля ў грамадстве, якую сілу і ўладу дае таму, у чыіх руках яна знаходзіцца. У выніку сфармавалася своеасаблівая сацыяльна-грамадская праслойка з даволі акрэсленымі карпаратыўнымі інтарэсамі, прэтэнзіямі і амбіцыямі. Сёння яе інтарэсы прадстаўляе Аграрная партыя, вельмі блізкая па шмат якіх сваіх пазіцыях да камуністычнай. У стракатай палітры новага парламента яна заняла прыкметнае месца.

Але гэта — да слова. Гаворка ж пойдзе пра іншае.

... Было гэта не так даўно на Бабруйшчыне. Вопытны механізатар, нацярпеўшыся ад калгаснага бязладдзя і марнатраўства, папрасіў, каб яму выдзелілі 20 гектараў ворнай зямлі для індывідуальнай прыватнай гаспадаркі. Але старшыня калгаса не пайшоў яму насустрач, бачачы ў ім нейкага адшчапенца, які намерыўся падрываць асновы калгаснага ладу, абуджаць у калгаснікаў прыватна-ўласніцкія настроі. І куды механізатар ні звяртаўся — у сельвыканком, райвыканком, аблвыканком, у Вярхоўны Савет, — нідзе не дапамаглі.

Хто чытае газеты, слухае радыё, глядзіць тэлевізію, таму падобныя сітуацыі ўжо набілі аскоміну, сталі звыклымі. Звыклым стала і тое, што дамагчыся ад улады нейкай дапамогі амаль немагчыма. І прыціх, прыпыніўся фермерскі рух, які напачатку, здавалася, унясе ў жыццё вёскі свежую, адраджэнскую плынь.

Не сакрэт, што ва ўмовах савецкага таталітарызму калгасы-саўгасы сталі вотчынамі іх кіраўнікоў, дзе яны для сваіх людзей былі і богам, і царом і воінскім начальнікам. Здавалася, што дэмакратычныя перамены, якія адбываюцца ў грамадстве, унясуць пэўныя зрухі і ў гэты сектар эканомікі. Аднак пакуль назіраецца адваротнае. Безуладдзе і бязладдзе, якія спарадзіліся крызісам, яшчэ больш стварылі ўмовы для беззаконня, самаўпраўства, злоўжывання і, як у такіх выпадках адбываецца, для самадурства.

Наш старшынёўскі корпус не толькі ўмее "не пушчаць і забараняць". Калі яму трэба, ён здольны ўзняць, мабілізаваць і натхніць людзей, напрыклад, на правядзенне грамадска-палітычных кампаній, накшталт рэферэндуму, і г. д. Вось і ў апошнія выбары, калі ў гарадах, асабліва вялікіх, галасавалі па два-тры разы і часта безвынікова, то ў вёсцы справіліся з гэтай задачай у адзін заход. І прагаласавалі не за якіх-небудзь "слюнявых дэмакратаў", якія толькі тое і робяць, што "дэстабілізуюць абстаноўку", а за тых, за каго трэба, а дакладней, за каго было "рэкамендавана".

У падобных справах наш старшынёўскі корпус, як кажуць, заўсёды на кані, заўсёды пераможца.

А вось якіх "эканамічных цудаў" ён дамогся, гэта ўжо пад вялікім пытаннем.

...Шырокі калгасны палетак. Мужчыны і жанчыны, пажылыя і маладыя, хто з мяхамі, хто з вёдрамі і кошыкамі, апантана збіраюць наш "другі хлеб". Хто на матацыкле, хто на цялежцы, хто на веласіпедзе, а хто і на ўласных плячах тралююць сабраны скарб. Бывае, пад'язджаюць да палетка "жыгулі" і нават іншамаркі. Яны хутка нагружаюцца і таксама хутка, як і з'явіліся, знікаюць.

"О, поле-поле, кто тебя усеял..." — згадваюцца славутыя радкі класіка. А ніхто. Людзі збіраюць тое, што засталося ў зямлі пасля ўборкі бульбы. Раней за такое самавольства жорстка каралі — няхай лепш прападзе. А цяпер, дзякуй богу, адпусціліся — збірай колькі хочаш. І калі ёсць сілы і здароўе і не лянуешся, можна без асаблівых цяжкасцей вырашыць сваю бульбяную праблему.

Як тут не прыгадаць успаміны тых, каму ў свой час давялося звездаць працу ў былых памешчыцкіх маёнтках. Напрыклад, мая бабуля, якая дзяўчом бегала ў панскі двор на заробкі, распавядала: "Не дай бог, каб на выбраным полі памешчык знайшоў пакінуты клубень"...

Вось і ўявілася, які б твар быў бы ў згаданага памешчыка-"эксплуататара", калі б завітаў ён у нашы слаўныя калгасы-саўгасы, пабачыў і падлічыў страты, якія нясуць яны ў час уборкі ўраджаю; палюбаваўся б пасевамі, якія злосна забівае пустазелле; заглянуў бы на машынныя двары, дзе дарагая тэхніка ржавее пад адкрытым небам; пацікавіўся б жывёлагадоўчымі комплексамі, якія, пабудаваныя па апошнім слове тэхнікі, неўзабаве прыйшлі ў поўны заняпад, патанаюць у гноевай жыжцы, а палі тым часам атручваюцца рознымі пестыцыдамі і мінеральнымі ўгнаеннямі замежнай і айчыннай вытворчасці.

На многім іншым спатыкнуўся б гэты госць. Дзе яму было б зразумець, чаму нашым кіраўнікам больш падабаецца нешта "выбіваць" і слёзна выпрошваць, чым самастойна шукаць і знаходзіць нявыкарыстаныя рэзервы; чаму ім трэба падказваць, калі рамантаваць тэхніку, нарыхтоўваць кармы і г. д.? Вось і сёння, як і раней, адной з надзённых тэм СМІ стала падрыхтоўка да веснавой пасяўной кампаніі. Уражанне такое, што таму, хто гэта павінен выконваць, усё "да лямпачкі".

А якая была б рэакцыя "эксплуататара"-памешчыка, каб яму давялося пагасцяваць у тых калгасах-саўгасах, што знаходзяцца ў "ляжачым стане" і дыхаюць на ладан. Статыстыка сведчыць, што такіх гаспадарак нямала і іх становіцца ўсё больш.

У былыя часы, трапіўшы ў такое трагічнае становішча, гаспадар-уласнік, як банкрут, або пускаў сабе ў лоб кулю, або ўвесь яго маёнтак ішоў на распродаж з малатка. А ў нас нічога, трываюць. Нават прэміямі, ганаровымі званнямі, ордэнамі, залатымі зоркамі адзначаюць.

Вось і нядаўна "Сельская раніца", якая рэгулярна гучыць на досвітку па радыё, паведаміла, што ў адным раёне падвялі вынікі сацспаборніцтва. Пераможцам выйшла даярка, якая надаіла ад кожнай каровы па 3.200 кілаграмаў малака. Някепскі паказчык, падкрэслівалася ў інфармацыі, і ў астатніх даярак — хоць яны надаілі толькі крыху больш чым па 2.300 кілаграмаў...

Якія ж дурні там, "за бугром", калі карову, якая дае менш чым 6000 кілаграмаў малака, лічаць непрадуктыўнай і пускаюць пад нож. Гэта ж, па нашым уяўленні, несумненнае шкодніцтва, падрыў эканомікі.

Дык хто ж такія, нашы кіраўнікі гаспадарак — "чырвоныя памешчыкі", як іх ахрысцілі народ, ці нешта іншае?

Тут без марксісцка-ленінскай дыялектыкі не абысціся.

Так, з аднаго пункту погляду, г. зн. праславутага адміністрацыйна-каманднага кіраўніцтва, як пераконвае кожны крок іх дзейнасці, яны маюць правую куды больш, чым колішнія памешчыкі. А вось з другога, г. зн. з пункту погляду гаспадарання на зямлі, як сведчыць жывая рэчаіснасць, мякка гаворачы, не дацягваюць да сваіх "калег" з мінулага. Тут яны ўпадабляюцца таму незадачліваму доктару, які выхваляўся: "Я быў бы выдатным доктарам, каб не тыя хворыя..."

Калі разабрацца, то інакш і быць не можа. Сапраўдны "памешчык" і "чырвоны памешчык" — зусім розныя сацыяльна-грамадскія з'явы, ягады рознага поля. Першы — гаспадар-уласнік з усімі сваімі станоўчымі і адмоўнымі рысамі, другі — толькі казённы чалавек, прыстаўлены да выканання пэўных абавязкаў, па сутнасці, раб і слуга, як і яго простыя калгаснікі-саўгаснікі, толькі на іншым, больш высокім узроўні. Гэтая фундаментальная розніца вызначае іх рэальную сутнасць, характар адносін да справы, да працы і гаспадарання.

Таму і на гэты раз народ не памыліўся, калі да старшынёўскага корпуса прыляпіў не толькі слова "памешчыкі", але і ўпрыгожыў яго яркім эпітэтам — "чырвоныя".

Гавораць, што з абраннем Старшынёй Вярхоўнага Савета шаноўнага сп. С. Шарэцкага, які кіруе Аграрнай партыяй, сельскім працаўнікам у канцы тунеля штосьці засвяцілася. Дай бог, каб гэтае святло не аказалася, як было неадноўчы, святлом лясного светляка, якое невядома куды знікае, калі да яго наблізішся.

А завяршыць рэпліку хочацца словамі аднаго віднага эканаміста, якія прывяла ў сваім інтэрв'ю газеце "Звязда" народны дэпутат, шаноўная спадарыня Л. Гразнова: "Калі хочаце, каб аазіс ператварыўся ў пустыню — зрабіце яго дзяржаўным. І наадварот, калі вы хочаце з пустыні зрабіць аазіс — пусціце туды прыватніка".

Яўхім ІВАНОВІЧ

БЛАКІТ

ВЯСНОВАЯ ІМПРЭСІЯ

Вясна! Яшчэ больш люблю сёння нашу прыгожа-гарэзлівую і пакутліва-грэшную зямлю, але ж позірк мой усё часцей і часцей цягнецца ў бездань сінечы, што распасціраецца нада мной...

Спачатку, калі я даведаўся (а было гэта вясной) ад Рыгора Родчанкі пра Альгерда Абуховіча і трагічны лёс яго літаратурнай спадчыны, мае спачуванні і шкадаванні былі скіраваны ў адрас светлай памяці выдатнага слуцкага (чаму слуцкага, а не беларускага?!) краязнаўца. Тыя ж пачуцці, але ва ўласны бок, і прытым пачуцці вялікай сілы, што тая спадчына выдатнага пісьменніка, сапраўднага народніка, палымянага патрыёта Беларусі, амаль уся страчана, прыйшлі значна пазней і, можа, нават занадта позна. Няма ўжо ў Слуцку тых хат, тых гарышчаў, дзе можна было б пашукаць хоць які напамінак пра беларускага графа Абуховіча-Бандынелі. І, відаць, таму кожны раз, а вясной асабліва, стоячы ля яго магілы, я пераводжу свой позірк з надмагільнага помніка ў неба і не сумняваюся, што душа сапраўднага беларуса і пры гэтай бязмернай страце ўсё ж набудзе там сабе супакой. Але, зноў жа, усё ж і на зямлі душа тая хай не перастае шукаць... спадчыну славутага суайчынніка.

Ах, Родчанка! Ізноў Родчанка... Гэта ён адкрыў для мяне, блуднага сына блуднага часу, што маці мая — адна з лепшых захавальніц фальклору Случчыны, што па натуры яна — сапраўдны паэт. Гэта ён у рэцэнзіі на маю першую, праўда, на рускай мове, кніжку вершаў пісаў: "...Яўгена Гучка маці — Кацярына Ільінічна, якая жыве ў нашым горадзе, адна з лепшых захавальніц народных песенных скарбаў Случчыны. У падмацаванне сказанага прывяду такі факт. Аўтар гэтых радкоў сам запісаў з вуснаў Кацярыны Ільінічны каля ста песень і яшчэ не вычарпаў усяго". (Газета "Шлях Ільіча", 27 лістапада 1976 г.). Да ўсяго гэтага трэба сказаць, што некаторая частка тых песень маёй маці прадстаўлена на старонках зборніка фальклорна-этнаграфічных матэрыялаў Случчыны "З вечнага", які ўклаў Рыгор Віктаравіч Родчанка, а рэспубліканскі навукова-метадычны цэнтр культуры выпусціў яго ў свет двума выданнямі (1984, 1990 гг.). І яшчэ трэба адзначыць, што ў 60-я гады рукапісу гэтага зборніка на рэспубліканскім конкурсе на лепшы збор вуснай народнай творчасці было прысуджана першае месца. І Рыгор Родчанка заўсёды ганарыўся гэтым, хаця замаруджванне ў справе выдання зборніка, на якое ён таксама атрымаў правы, не лепшым святлом клалася на яго жыццё.

І гэта ён, Рыгор Віктаравіч, разам з некаторымі іншымі ў свой час "загнаў" мяне на гарышча нашай старой хаты ў Слуцку, дзе я знайшоў сярод розных, добра прыхаваных, відаць, да часу, рэчаў акуратна перавязаныя блакітнай стужкай паперы маёй маці. І хай сёння з тых папер у рэдакцыі сына (прафесійная прывычка: можа, і не трэба рэдагаваць, але раблю гэта чамусьці і яшчэ, безумоўна, таму, што мы з мамай — адной душы) убачаць свет вось гэтыя, больш, чым веснавыя, хаця яны пра смерць, радкі:

Як я стану паміраць,
Будзе жаўранак спяваць,
Будзе сонца долу ліпца,
Ну а хтось і зажурыцца;
Але я яго прашу:
"Уздымі сваю душу —
Паглядзі у неба пільна —
Там няма прыкмет магільных...
А дзе тых няма прыкмет,
Адшукаеш там мой след".

І ля гэтай, дарагой мне магілы мой позірк міжволна адрываецца ад надмагільнага помніка і імкнецца ў бездань блакіту... Вочы маёй маці таксама былі блакітныя-блакітныя... А вось лёс ёй выпаў незайздросна колеру... Але сёння вясна. Вясна!..

Яўген ГУЧОК

Адгалоскі

ЯКОМУ НАРОДУ СЛУЖЫМ?

Мікалай Яроменка — чалавек вядомы не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі. Таму яго інтэрв'ю карэспандэнту маскоўскай газеты "Завтра", якое ласкава было перадрукавана штотыднёвікам "7 дней", прыцягнула маю ўвагу "ярко выраженными, — як гаворыць ён сам, — симпатиями и антипатиями". Перш за ўсё, гаворачы аб якімсьці "глобальном внутреннем предательстве", Мікалай Мікалаевіч сцвярджае, што гэтым сілам "Удается устраивать заварухи внутри самой России **(я не отделяю Россию от Белоруссии, для меня это одно целое)**" — падкрэслена мною. — **А. К.** На маю думку, сказанае патрабуе ўдакладнення. Беларусь і Расія — дзве розныя дзяржавы. Кожная з іх мае сваю багатую шматвяковую гісторыю, сваю мову і культуру. Іншая справа, што рускія і беларусы — браты-славяне. Яны любяць і паважаюць адзін аднаго. Яны суседзі і жывуць у дружбе і згодзе. Сёння Беларусь — самастойная суверэнная рэспубліка.

У гэтай сітуацыі тав. Яроменка ніяк не можа ўцяміць, пра якое Адраджэнне гавораць яму зараз у Беларусі. А прадстаўнікі БНФ яшчэ і заяўляюць, што "надо все начинать с нуля". І ён абураецца: "Как же так? Это ложь".

Але вы, Мікалай Мікалаевіч, хоць і радзіліся не ў Беларусі, не можаце не ведаць, што беларускі народ стагоддзямі жыў пад ярмом розных імперый. Лёс беларускай інтэлігенцыі з народа быў трагічны. І толькі ў канцы XIX і пачатку XX стагоддзяў, і ў прыватнасці ў 20-ыя гады савецкага часу, пачалося беларускае нацыянальнае Адраджэнне. У асвету, літаратуру, мастацтва, навуку прыйшлі тысячы таленавітых сыноў і дачок нашага народа. Адкрываліся беларускія школы, тэхнікумы, ВНУ, тэатры, музеі, выдавецтвы, клубы, бібліятэкі. Ліквідоўвалася непісьменнасць. Моладзь атрымлівала адукацыю, набывала розныя прафесіі і г. д.

У канцы 20-х гадоў пачаўся працэс прымусовай калектывізацыі, які сутыкнуўся з супраціўленнем сялян. Як на бяду, "бацька ўсіх народаў" выкінуў тэзіс пра ўзмацненне класавай барацьбы ў перыяд сацыялістычнага будаўніцтва. Пачалася так званая ліквідацыя кулацтва як класа. Дзесяткі тысяч найбольш працавітых і дбайных гаспадароў залічвалі ў кулакі, раскулачвалі, а затым арыштоўвалі і разам з сем'ямі высылалі на галодную смерць у неабжытыя бязлюдныя сібірскія таежныя куткі.

У хуткім часе пачала ажыццяўляцца абсурдная сталінская ідэя зліцця моў, культур розных народаў, каб стварыць адзіны савецкі народ з агульнай моваю і культураю. Пачалася новая хваля русіфікацыі. Адначасова ішло фарміраванне вобраза "ворага народа" — нацдэма, нацыяналіста-сепаратыста. Каб расправіцца з актывістамі нацыянальнага Адраджэння, органамі ГПУ былі сфабрыкаваны неіснуючыя змоўніцкія арганізацыі — "Саюз вызвалення Беларусі" і "Беларускі нацыянальны цэнтр", якія нібыта планавалі сілай захапіць уладу ў БССР, разлічваючы на антыкалгасныя хваляванні сялян-кулакоў і інтэрвенцыю Польшчы. У 1937 г. у сталінскіх турмах і гулагах апынуліся тысячы свядомых і адукаваных беларусаў, якіх катавалі, фізічна знішчалі, высылалі на выміранне. Адраджэнне, беларусізацыя, распачатая ў 20-я гады, захліснулася ў крыві лепшых сыноў і дачок беларускага народа. Паводле падлікаў Б. Сачанкі, было рэпрэсіравана 128 беларускіх пісьменнікаў. У Саюзе пісьменнікаў у 1937 г. засталося толькі 14 чалавек, якія пісалі па-беларуску, але і на іх былі заведзены справы. У Акадэміі навук БССР было рэпрэсіравана больш за 130 вучоных, у тым ліку прэзідэнт Акадэміі навук У. Ігнатоўскі, акадэмікі Л. Горын, З. Жылуновіч, В. Ластоўскі, Я. Лёсік, С. Некрашэвіч і інш.

З тых гадоў план русіфікацыі на Беларусі ажыццяўляўся настойліва і паслядоўна пад кіраўніцтвам эмісараў з Масквы — першымі сакратарамі ЦК КПБ К. Геем, М. Гікалам, П. Панамарэнкам, М. Гусаравым, М. Патолічавым і інш. Дайшло да таго, што ў нашых гарадах не засталося ніводнай беларускай школы, тэхнікума, ВНУ. Выкладанне ў большасці вясковых школ было пераведзена на рускую мову. Нават беларуская літаратура ў некаторых школах і ВНУ выкладалася на рускай мове. І хаця руская мова не мела статуса дзяржаўнай, аднак Беларусь пераходзіла на рускае аднамоўе. Вось так паступова беларусаў адвучвалі гаварыць на роднай мове. Але вы, Яроменка, гэтага не заўважалі ці не хацелі заўважыць, хаця з 1948 г. працавалі ў тэатры імя Якуба Коласа, а пазней — у тэатры імя Янкі Купалы. Больш таго, тыя гады вы называеце "золотым веком белорусского театра".

Для аб'ектыўнасці паслухаем, што гаварылі сакратары ЦК, абкомаў, гаркомаў, райкомаў пра гады "золотого века" на IV пленуме ЦК КПБ 25—27 чэрвеня 1953 г., які па ўказанні ЦК КПСС абмяркоўваў нацыянальнае пытанне ў рэспубліцы.

З даклада сакратара ЦК КПБ М. Зімяніна:

"Грубыя скажэнні савецкай нацыянальнай палітыкі дапушчаны ў заходніх абласцях Беларусі... З 1175 партыйных работнікаў налічваецца мясцовых работнікаў карэннай нацыянальнасці толькі 121 чалавек... У ліку 173 начальнікаў райаддзелаў МУС беларусаў налічвалася толькі 33 чалавекі".

"На беларускую мову павінна быць пераведзена справаводства партыйных і савецкіх органаў. Мы павінны гаварыць з народам на яго роднай мове...

Партыйным арганізацыям прадстаіць сур'ёзна заняцца і тым, каб установы культуры, гандлю і г. д. абслугоўвалі працоўных на беларускай мове. Асаблівая адказнасць ускладаецца ў гэтай справе на наш друк, кнігагандлёвыя арганізацыі і органы Саюздруку. Распаўсюджанне кніг, часопісаў і газет на беларускай мове пастаўлена ў рэспубліцы крайне нездавальняюча".

Былы сакратар Брэсцкага абкома КПБ Ц. Кісялёў сказаў:

"Калі б Міністэрства адукацыі не накіроўвала на работу ў якасці загадчыкаў аблАНА, райАНА таварышаў, якія зусім не ведаюць беларускай мовы, у сваю чаргу органы адукацыі не прызначалі б дырэктарамі і завучамі школ людзей, якія не ведаюць беларускай мовы. Калі б міністр адукацыі перад настаўнікамі выступаў на роднай мове, то і настаўнікі выступалі б перад насельніцтвам на беларускай мове. А ў нас жа на беларускай мове выступалі толькі на сесіях Вярхоўнага Савета БССР і на пасяджэннях Саюза пісьменнікаў пры абмеркаванні твораў беларускіх пісьменнікаў..."

І далей Ц. Кісялёў працягвае: "...І калі мы пачнем практычна карыстацца беларускай мовай, будзем пісаць і размаўляць па-беларуску, і ў школах зменяцца адносіны да беларускай мовы, і гэты недахоп, ці правільней — памылкі ў гэтых пытаннях, будуць ліквідаваны".

"У Брэсцкай вобласці з 13 раённых газет толькі 4 выходзяць на беларускай мове...", — дадаў Кісялёў.

Сакратар Дзяржынскага РК КПБ Лемяшонак адзначыў: "Справа дайшла да таго, што мы самі, многія кіруючыя работнікі не сталі пускаць сваіх дзяцей вучыцца ў беларускія школы..."

Галадушка — сакратар Гомельскага абкома КПБ падкрэсліў:

"У Гомельскім педінстытуце з 103 выкладчыкаў беларусаў налічваецца толькі 26 чалавек, у выніку чаго выкладанне ўсіх прадметаў вядзецца на рускай мове, за выключэннем беларускай мовы і літаратуры, а старшы выкладчык гэтага інстытута — кандыдат філалагічных навук, дацэнт, беларус па нацыянальнасці Васілёнак нават на факультэце беларускай мовы і літаратуры выкладанне беларускай літаратуры вядзе на рускай мове.

Вось чаму студэнты, якія закончылі педінстытут і педвучылішча, асабліва факультэты гістарычны, прыродазнаўчы, геаграфічны і фізіка-матэматычны, не ведаюць беларускай мовы..."

Віцэ-прэзідэнт Акадэміі навук БССР Якуб Колас сцвярджаў:

"...З мовы мы пачынаем жыццё, мовай заканчваем яго. Сходы, мітынгі, многія нашы мерапрыемствы праводзяцца не на беларускай мове. А размаўляць з народам трэба на яго мове...

Акадэмія — цэнтр беларускай культуры — амаль выгнала з ужытку беларускую мову..."

У гэтай сувязі варта звярнуць увагу і на цытату Іосіфа Сталіна, якую прывёў у спрэчках былы сакратар Мінскага абкома КПБ К. Мазураў:

"Пішуць, што мы, камуністы, быццам насаджаем беларускую нацыянальнасць. Гэта няпраўда, таму што існуе беларуская нацыя, у якой ёсць свая мова, якая адрозніваецца ад рускай, у выніку чаго ўзняць культуру беларускага народа можна толькі на роднай мове".

Думаю, што вы, Мікалай Мікалаевіч, як інтэрнацыяналіст і прыхільнік сацыялістычных ідэй, не будзеце аспрэчваць актуальнасць гэтых слоў і для нашых дзён.

Відавочна, чытач зверне ўвагу і на тое, што дыскусія на пленуме ЦК КПБ па нацыянальным пытанні вялася больш за 42 гады таму назад, але ствараецца ўражанне, што яна ішла толькі ўчора — пра неабходнасць Адраджэння беларускай мовы і культуры на сучасным этапе. Бо беларуская мова па-ранейшаму зневажаецца.

І Мікалай Яроменка — дзеяч культуры Беларусі — не бачыць гэтага не можа. Яшчэ ў студзені 1990 года Вярхоўным Саветам рэспублікі прыняты Закон аб мовах, паводле якога беларуская мова стала дзяржаўнай. Дэпутаты праявілі дзяржаўную мудрасць і разуменне таго, што ад лёсу роднай мовы залежыць лёс нашай нацыі і ўсёй яе культуры. Бо, як сказана ў Законе, мова "не толькі сродак зносін, а і душа народа, аснова і важнейшая частка яго культуры".

Аднак насуперак Закону аб мовах, не прыняўшы пад увагу тысячы тэлеграм і лістоў выбаршчыкаў на імя Вярхоўнага Савета з пратэстам супраць дзяржаўнага двухмоўя (чытай "Голас народа — голас Божы", Мінск, 1993, укладанне і прадмова Ніла Гілевіча), не зважаючы на "Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь", у якой запісана: "Дзяржаўнай мовай Рэспублікі Беларусь з'яўляецца беларуская мова. Рэспубліка Беларусь забяспечвае права свабоднага карыстання рускай мовай як мовай міжнародных зносін", дзяржаўныя мужы рэспублікі з падачы славянскіх інтэрнацыяналістаў, былых наменклатуршчыкаў і мясцовых апрычнікаў вынеслі пытанне аб двухмоўі на рэферэндум і дабіліся свайго: руская мова на Беларусі набыла статус дзяржаўнай. Праўда, вынікі рэферэндуму не адназначныя. Перш за ўсё яны сведчаць пра нізкую нацыянальную свядомасць нашага народа. Але папракаць за гэта народ няможна. Не маючы сваёй дзяржаўнасці, беларускі народ і яго мова вякамі былі зняважаны, прыгнечаны, абяздолены. Зразумела, нам, беларусам, за вынікі рэферэндуму сорамна перад іншымі славянскімі народамі і наогул перад чалавецтвам за тое, што мы не змаглі абараніць родную мову, асудзілі яе на далейшы заняпад, на гібель, не ўсвядоміўшы, што гібель мовы — гэта і гібель нацыі, яе культуры, яе духоўнасці.

Закон аб мовах і прыняцце Канстытуцыі РБ спрыялі адкрыццю ў дзіцячых садах беларускіх груп, у школах — беларускамоўных класаў, а выкладанне многіх прадметаў у розных навучальных установах пераводзілася на родную мову. Пэўную надзею жывіла і тое, што кіраўніцтва Вярхоўнага Савета 12 склікання на чале са Станіславам Шушкевічам, а затым Мечыславам Грыбам вялі пасяджэнні парламента на беларускай мове. На роднай мове выступалі і многія дэпутаты.

Вынікі рэферэндуму пахавалі і гэтую надзею. Беларускія групы ў дзіцячых садах, беларускамоўныя класы ў школах зноў закрываюцца і ператвараюцца ў рускамоўныя. Не карыстаюцца дзяржаўнай мовай, узаконенай Канстытуцыяй РБ, прэзідэнцкія структуры і парламент 13 склікання. І гэта не робіць ім гонару. Практычна яны ўзаконілі рускае аднамоўе. А гэта інакш не назавеш, як знявагай беларускай мовы, а значыць — і знявагай нацыі.

У той жа час народны артыст БССР Мікалай Яроменка, відаць, з задавальненнем канстатуе: "Русский язык признан вторым государственным языком". І прыводзіць прыклад: "Я вот видел данные по Могилевщине, там 82 процента белорусов, а умеющих говорить по-белорусски — только 32 процента". Пасля гэтага хочацца спытаць у паважанага Мікалая Мікалаевіча: а ці не варта вам, як дзеячу беларускай культуры, задумацца — чаму ж так сталася? А гэта ж і ёсць вынік той русіфікатарскай палітыкі, калі народ адвучвалі ад мовы маці і пры царызме, і пры адміністрацыйна-камандной сістэме, і адвучваюць зараз. Падумаць толькі — цэлы народ пазбавілі роднай мовы, пераключыўшы яго на "трасянку". А тав. Яроменка трагедыю нацыі падае як бяскрыўдны факт гісторыі: "...так ведь сложилось исторически". І тут жа ментарскім тонам павучае: "Все должно быть естественно, язык должен стать осознанной необходимостью. А насилие всегда вызывает чувство протеста. А наша "демократическая" интеллигенция, принимая законы о языке, пошла по радикально-насильственному пути и вызвала обратную реакцию".

Але ж пабойцеся Бога, Мікалай Яроменка! Дзе і ў чым вы знайшлі ў складзеным вучонымі-прафесіяналамі дэмакратычным па сутнасці і памяркоўным на справе Законе аб мовах "насильственный путь"? Ваша несправядлівае абвінавачанне нагадвае абразлівы выпад папа Баянкова, які таксама ў Законе аб мовах убачыў "насильственную белорусизацию"? Але, відаць, у душы святара Паўла Баянкова няма Бога, хутчэй за ўсё яго спакусіў чорт, інакш бы ён не грашыў ісцінай, абвінаваціўшы ў гэтым народнага паэта Беларусі, народнага дэпутата Вярхоўнага Савета 12 склікання РБ Ніла Гілевіча. Вы ж, Яроменка, не поп, а прэзідэнт Беларускай канфедэрацыі творчых саюзаў і культурных фондаў і не можаце не заўважаць, што рускамоўная плынь у Беларусі не толькі пераважае, але і выцясняе беларускую нават у такіх сферах, як адукацыя, навука, культура, якія з'яўляюцца асновай духоўнага здароўя нацыі. Вы не можаце не бачыць, што ні адна мова свету ў сваіх дзяржаўных межах так не прыніжана, як беларуская. Таму ваша пазіцыя, Яроменка, выклікае неўразуменне: якому народу вы служыце?

Лёсу ж рускай мовы ў нас ніхто і нішто не пагражае. У Законе аб мовах навукова абгрунтавана запісана: "Ва ўсіх агульнаадукацыйных школах Рэспублікі Беларусь вывучэнне беларускай і рускай моў з'яўляецца абавязковым". Дык пра які ж "радикально-насильственный путь", пра якія перагібы ідзе гаворка? Наша дэмакратычная інтэлігенцыя, якой вы, Яроменка, адмаўляеце ў праве называцца дэмакратычнай, бо бераце гэта слова ў двукоссе, хацела і хоча прыняццем Закона аб мовах дабіцца толькі аднаго, — каб беларуская мова, як гаворыць народны паэт, шчыры патрыёт Беларусі Ніл Гілевіч, — "запанавала на Радзіме, загучала ўсюды і скрозь гэтак жа натуральна, як руская ў Расіі або польская ў Польшчы..." Успамінаючы словы вялікага Пушкіна, да сказанага хочацца дадаць, каб і ў Беларусі адчуваўся беларускі дух і пахла Беларуссю.

Часам нядобразычліўцы беларускай мовы сцвярджаюць, што беларусы самі адмаўляюцца гутарыць па-беларуску. Але, выбачайце, гэта езуіцкае сцвярджэнне! Бо спачатку з беларусаў вытруцілі роднае слова, зрусіфікавалі народ, а потым пляткараць небыліцы... Пераключыце, як гэта робіца ў Расіі ці Балгарыі, выкладанне ў пачатковых школах, у сярэдніх і вышэйшых навучальных установах на родную мову, увядзіце справаводства на ўсіх узроўнях і ва ўсіх сферах эканамічнага, матэрыяльна-тэхнічнага і грамадска-палітычнага жыцця ў рэспубліцы на дзяржаўнай беларускай мове, як гэта прадугледжана Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь, — і беларусы, ды не толькі яны, загавораць па-беларуску.

Іншы раз іншаземцы і тутэйшыя невукі заяўляюць, што беларуская мова бедная, грубая, непрыгожая. Падобнае могуць плявузгаць толькі вырадкі, якія зневажаюць свой народ, яго мінулае, сучаснае і яго будучыню. Такім людзям хочацца адказаць словамі выдатнага рускага пісьменніка, чалавека высокай культуры, надзвычай чуйнага да нацыянальнага характара асобы Канстанціна Паўстоўскага, які сказаў: "По отношению каждого человека к своему языку можно совершенно точно судить не только о его культурном уровне, но и о его гражданскай ценности.

Истинная любовь к своей стране немыслима без любви к своему языку. Человек, равнодушный к родному языку, — дикарь. Он вредоносен по самой своей сути потому, что его безразличие к языку объясняется полнейшим безразличием к прошлому, настоящему и будущему своего народа".

А. КЛАЧКО,
заслужаны настаўнік Беларусі
г. Мінск

ЛіМ
ЧАСАПІС

Анкета "ЛіМа"

Працягваем друкаваць матэрыялы "ЛіМаўскай" анкеты.
Рэдакцыя прасіла адказаць на наступныя пытанні:
1. Што такое "паэзія чыстае красы" ў кантэксце сучаснай беларускай літаратуры — васілёк, які прыўкрашае ніву, званіца, якая ўзвышаецца над мітуснёй быцця, ці нешта іншае?
2. Ці варта сёння творцу думаць пра сваю папулярнасць, і як у цяперашніх варунках дамагчыся папулярнасці беларускамоўнага твора?
3. Што такое змена пісьменніцкіх пакаленняў? У вас ёсць папярэднікі і наступнікі ў літаратуры?

УРАТУЕМ ДРЭВА БЕЛАРУШЧЫНЫ

1. Бадай, насамперш трэба вызначыцца, што гэта за з'ява такая — "паэзія чыстае красы": апяванне кветачак у траве ды зорачак у небе? Панегірыкі каханню ды хваласпевы Духу? Трыманне (па Някляеву) "за іскры, за дым, за касцёр, за нябёс неспусканне"? "Паэты высака гняздуюцца ва ўсе часы..." (Я. Пфляўмбаўм). І тыя, чыя творчасць адметная выразным грамадзянскім, публістычным гучаннем. Бо каб асэнсаваць, альбо абазначыць нешта, неабходна адстароніцца ад яго, агледзець з пэўнай дыстанцыі. А паэтаў "чыстае красы" ўвогуле не цікавяць ніякія сацыяльныя ці маральна-этычныя праблемы. Іхнія творы папраўдзе далёкія ад мітусні быцця і бачацца васількамі, якія прыкрашаюць літаратурную ніву. Але гэта з пункту погляду чытача. Для самога ж аўтара такая праца — усяго толькі метад творчай самарэалізацыі. Выяўленне ў самім сабе свету, дзе ўласнай душы найвальней, найсвятлей і найутульней. Гэта не ўцёкі ад рэальнасці, гэта асвойванне рэальнасці невідомай, нябачнай, рэальнасці мроі, летуцення з уцелясненнем яе ў форму слова. І хто ведае, магчыма, "паэзія чыстае красы" і ёсць адзіна ісцінная паэзія.

2. У цяперашніх варунках трэба дбаць пра папулярнасць не таго ці іншага беларускамоўнага твора, а пра папулярнасць самой беларускай мовы. Да таго часу, пакуль вырашэннем гэтай праблемы не зоймуцца на ўрадавым, дзяржаўным узроўні, беларускай інтэлігенцыі, а пісьменніцкай грамадзе перадусім, накаванана не толькі стварэць, але й самаруч прапагандаваць свае мастацкія набыткі. У цывілізаваных краінах свету з нармальным, здаровым, пашанлівым стаўленнем да ўсяго айчыннага, роднага, такую затурбаванасць, можа, можна было б назваць і самарэкламай, ды толькі не ў Беларусі, бо тут сапраўдны інтэлігент, пакліканы аберагаць і прымнажаць культурныя, духоўныя каштоўнасці грамадства, мусіць усімі магчымымі сродкамі і спосабамі спрыяць збаўленню люду ад прышчапляннага яму неразумнымі палітычнымі ўладарамі комплексу этнічнай непаўнацэннасці ды бесперспектыўнасці нацыянальнай самаідэнтыфікацыі. Ці працуе яшчэ наша Бюро па арганізацыі творчых сустрэч пісьменнікаў з грамадскасцю? Белаазёрск, прынамсі, ягонай дзейнасці ніяк не адчувае. А жывыя кантакты з людзьмі нічым не замяніць па сіле ўздзеяння словам. Дарэчы, калі ўжо гаворка завялася пра кантакты: нядаўна ў Доме літаратара мела месца сустрэча літаратараў-берасцейцаў з мінчукамі. Абышлося без аншлага, але, спадзяюся, прысутныя не дужа пашкадавалі, што прыйшлі хоць глянуць на нашу пісьменніцкую сябрыну, бо са сцэны гучалі і вершы, і песні, і сур'ёз, і досціп. І ўсё ж я застаюся пры думцы, што наўрад ці варта практыкаваць падобныя "гуртавыя" паэтычныя імпрэзы. Паслухаўшы ўсяго адзін-два вершы Сахарчука, Пракаповіча, Каско, Дудзюк ды іншых, ці ж можна скласці ўяўленне пра абсяг іхняй творчасці? Куды карысней для абодвух бакоў — і слухачоў, і паэтаў — былі б сталічныя аўтарскія вечары пісьменнікаў, што працуюць у глыбінцы і ўжо маюць з чым выйсці да людзей. І неабавязкова прымяркоўваць такія падзеі да юбілейных дат, як гэта ў нас заведзена і ніяк не звядзецца. І чаму б не толькі Дому літаратара, а й "Беларускаму дому" на тэлебачанні ўсур'ёз не ўзяцца за гэтую справу? Былі ж на "Останкино" — і вельмі папулярныя ў гледачоў — такія перадачы. Ці мо ў беларускім тэлецэнтры няма адпаведнай канцэртнай залы? Ці мо няма

ГАЛОЎНАЕ — НЕ ЗАБЫВАЦЦА НА ДАБРО

1. Літаратура ўвогуле мала што вырашае ў грамадстве. Тым больш у эпоху маскультуры. Шмат хто з пісьменнікаў ды людзей мастацтва званілі ў званы, спускаючыся са сваіх адзінокіх званіц, а вынік адлюнькавы. Хіба не папярэджваў людзей Джордж Оруэл сваімі утопіямі "Ферма" і "1984"? Дарэмна. Хіба лаўрэат прэміі Нобеля Іва Андрыч не пісаў свае творы дзеля здзяйснення гуманнасці і маральнасці грамадства? Ці не ён усхваляў масты, як сімвал яднання людзей? А ўслухайцеся ў штодзённыя навіны. Там толькі і размовы пра ўзарваныя масты, спаленыя гарады ды вёскі і іншыя жахі цяперашняй Босніі.

Расійская літаратура XIX стагоддзя займала першае месца ў свеце, а народ, які яна выхоўвала, чамусьці прыйшоў да 70-гадовага панавання ГУЛАГа, скіраваўшы на выгнанне і панішчыўшы тых жа літаратараў. Вялікага выкрывальніка ГУЛАГа, яшчэ аднаго лаўрэата Нобеля, Аляксандра Салжаніцына, які вярнуўся дадому быццам "прарокам", нядаўна ціхенька выпіхнулі з тэлеэкрана. Пасля "Бесаў" Фёдара Дастаеўскага прыйшлі сапраўдныя бесы. Лёс самога пісьменніка, дажыві ён да таго часу, быў бы адназначны.

Пры жыцці "вялікіх званароў" у лепшым выпадку не разумелі. Хіба што Чарльз Дзікенс палепшыў стан дзіцячых прытулкаў сваім "Алівера Твістам". Але ж Дзікенс — пісьменнік іншага парадку.

У гэтым кантэксце становішча беларускіх пісьменнікаў даведзена да сапраўднага абсурду і, пэўна, не мае аналагаў у свеце: прыгадаем траўнёўскі рэферэндум 1995 года і "здачу" мовы. І гэта пасля самаахвярных твораў М. Багдановіча, Я. Купалы, У. Караткевіча. Хто слухаў папярэджанні Васіля Быкава яшчэ ў пачатку так званай "перабудовы"? Наш народ, як ніякі іншы, глухі да тых, хто б'е ў званы, а большасць пісьменнікаў — унутраныя эмігранты. Унікальная сітуацыя, бо наша грамадства пазбаўлена свайго стрыжня — нацыянальнай ідэі. Таму зразумела гучаць у паэме Уладзіміра Някляева "Прошча" радкі: "Калі ты паэт ці калі ты званар, ты лішні, ты вольны".

2. Лепш не думаць. Ад таго, што ён (творца) будзе думаць, нічога не зменіцца, бо народ па-ранейшаму "не Гоголя, а милорда глупого" нясе з базара дадому. Ды яшчэ на мове "старэйшага брата". Тым больш, што тыя "мілорды" і танней, і ў стракатых вокладках. Сучасны сярэдні аматар літаратуры ахвотна купіць якіх-небудзь "Знесеных ветрам" М. Мітчэл (дарэчы, меладрама, якую чыталі найбольш у свеце), але не таго ж Уладзіміра Караткевіча, Васіля Быкава, Янку Брыля ці каго з маладзейшых.

Як жа дамагчыся ў цяперашніх варунках папулярнасці беларускамоўнага твора — дык

АПОВЕСЦЬ, ГОД 1995-Ы...

Вялікія традыцыі ў сучаснай беларускай аповесці. Пачынальнікам яе звычайна лічаць Ц. Гартнага, які яшчэ ў 1916 годзе напісаў свой твор "Бацькава воля", што пазней стаў першай часткай рамана "Сокі цаліны". У далейшым да гэтага жанру звярталіся многія пісьменнікі, сярод якіх такія слынныя майстры як Я. Колас, М. Гарэцкі, З. Бядуля, П. Галавач, С. Баранавых і многія іншыя, не кажучы ўжо пра знакамітых нашых сучаснікаў як А. Адамовіч, І. Мележ, Б. Сачанка... Не менш папулярны гэты жанр і сёння.

Якая ж яна, сучасная беларуская аповесць? Якія праблемы адлюстроўвае, якія пытанні ўздымае? Што хвалюе пісьменнікаў на схіле дваццатага стагоддзя? На гэтыя і іншыя пытанні спрабавалі знайсці адказ удзельнікі сумеснага пасяджэння секцыі прозы і крытыкі Саюза беларускіх пісьменнікаў, на парадку дня якога значылася пытанне: "Аповесць у "Полымі" і "Маладосці". Год 1995-ы".

Паразважаць і на самай справе ёсць аб чым. Летась у "Полымі" апублікавана пяць аповесцяў, у "Маладосці" — ажно чатырнаццаць. Вялікі разбег у лічбах — з-за меншага памеру твораў, і з-за таго, што ў параўнанні з "Полымем", "Маладосць" часцей прапаноўвае чытачу часопісныя варыянты ці фрагменты, і з-за больш дробнага шрыфту. "Полымя" ж, не будзем забываць, зменшыла свой аб'ём, ды і традыцыйна куды больш увагі ўдзяляе публіцыстычным і літаратурна-крытычным матэрыялам.

З аглядам палымянскай аповесці выступіў Алесь Марціновіч, які падрабязна распавёў пра ўсе творы, што з'явіліся ў 1995 годзе на старонках гэтага старэйшага беларускага часопіса: "Пакаянне" І. Шамякіна, "Кілавы д'ябал" В. Адамчыка, "Прахожы" В. Казько, "Касцюмерша" Л. Арабей, "Вёска" А. Федарэнкі.

Безумоўна, творы гэтыя вельмі розныя. Адны аўтары прытрымліваюцца традыцыйнай манеры пісьма, а В. Казько, да прыкладу, уводзячы ў твор элементы фантастыкі, публіцыстычныя адступленні, не адмаўляецца ад пошукаў, эксперыменту, што, як вядома, характэрна сёння пісьменніцкім літаратурам свету.

На думку Л. Сяньковай, В. Казько вызначаецца (і гэта тычыцца не толькі яго новай аповесці) сур'ёзным стаўленнем да вырашэння той задачы, за якую бярэцца. Гэта зблізае яго з Кузьмой Чорным. Аповесць жа "Прахожы" — цікавая сваім інтанацыйным ладам. У творы вельмі відочна прысутнасць беларускай ментальнасці, часам мае месца нейкая тужлівая іронія. Пісьменніку ўдалося стварыць як бы сучасны нацыянальны вобраз свету. Праўда, аповесць чытаецца нялёгка, ды ёсць і збоі на ўзроўні яе архітонікі. Не абышла Л. Сянькова ўвагай і аповесць І. Шамякіна "Пакаянне". Адзначыўшы ўменне пісьменніка па-сапраўднаму заінтрыгаваць чытача, прывабіць яго нечаканым сюжэтным паваротам, падкрэсліўшы, што І. Шамякін паказвае рэальнае жыццё, з усімі яго праблемамі, яна не пагадзілася з тымі ідэаламі, якія ён прапагандуе. Як мяркуе крытык, гэта ідэалы ўчарашняга дня і ў іх няма будучыні. Увогуле, выступленне Л. Сяньковай выходзіла за межы пытання, пастаўленага ў парадак дня пасяджэння (у рэшце рэшт, як і некаторыя іншыя выступленні), яно тычылася і праблем сучаснай беларускай прозы ў цэлым, а не толькі аповесці.

Аповесць як жанр, засведчыў малады крытык І. Шаладонаў, набывае актуальнасць у нашым сённяшнім вірлівым часе. З твораў, апублікаваных летась, ён спыніўся на аповесці А. Федарэнкі "Вёска". Даючы ў цэлым высокую ацэнку твору, звярнуў увагу і на тое, што мясцінамі дае знаць калейдаскапічнасць ва ўзнаўленні падзей. Па сутнасці на кожным вузлавым моманце твора можна напісаць мініаповесць. Калега І. Шаладонава Д. Санюк больш зацікавіўся аповесцю У. Саламахі "Апазнаецца асоба мужчыны", якая, вядома, апублікавана ў "Маладосці". Ён запыніў увагу прысутных на тых момантах, што выклікалі ў іх нязгоду.

Т. Дасаева праанaлізавала аповесці, якія, як мяркуе яна, яскрава адлюстроўваюць нашу рэальнасць, рэальнасць сённяшняга дня. А гэта "Перавал" Л. Арабей, "Узяць пад варту ў зале суда" Л. Леванoвіча, "Гарадскія кветкі" М. Віжа, У Л. Арабей, у прыватнасці, прываблівае ўменне ў, здавалася б, звычайных сітуацыях псіхалагічна глыбока раскрыць характары персанажаў. Найперш пісьменніцы ўдаюцца вобразы сучасных жанчын. Л. Арабей вельмі далікатная, калі кранаецца сферы інтымных пачуццяў. Праблемы выхавання дзяцей, страты маральных каштоўнасцяў у сучасным грамадстве, якое не можа даць чалавеку, індывідуму самага звычайнага, а

І ГЭТЫ ВАБНЫ СВЕТ

Свет, што акружае кожнага з нас і ўсіх разам... Свет, што становіцца куды больш вабным і непаўторным, калі глядзець на яго вачыма ўражлівымі і адкрытымі... Свет, які надзіва шматгранны, паколькі ніколі яго да канца не звядзець і не спазнаць... Ён набыў як бы нейкае новае вымярэнне на юбілейнай вечарыне Рамана Тармолы-Мірскага, што праходзіла ў Доме літаратара.

Як вядома, паэту споўнілася нядаўна 60 гадоў. Узрост, зразумела, сталы. Але як па-маладому свяціліся вочы юбіляра, калі чытаў ён свае вершы?! Як бадзёра гучалі словы прызнання роднай зямлі — і ўсёй Беларусі, і дарагой сэрцу Міршчыне?!

А адкрыў вечарыну старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў Васіль Зуёнак. Пра юбіляра шчырае, сяброўскае слова сказаў Генадзь Бураўкін. Стварыць атмасферу па-сапраўднаму святочную, урачыстую і разам з тым, канечне ж, паэтычную, пастараліся Ірына Ястраб, артысты Марыя Захарэвіч, Аляксандр Уладамірскі... Гучалі вершы юбіляра, гаварыліся яму шчырыя, прачулыя словы. А мастак Хведар Ястраб падарыў Р. Тармолу-Мірскаму сваю карціну.

Сярод новых вершаў Р. Тармолы-Мірскага на вечарыне прагучалі і гэтыя:

●

Хто там ідзе... Няўжо ўсё тая ж голь? —
Купала ўглядваецца з таго свету...
І як ні улагоджвай сэрца боль,
А са слязіны не выпарвай соль —
Народ наш толькі марамі сагрэты.

І шанка тая ж — бачыць гэта бог
І з той жа верхатуры наш Купала —
Ляжыць, як і ляжала, каля ног
На паперцях, на вуліцах, вакзалах...

Няхай жыве братэрства ўсіх народаў!
Хто ж супраць... Разнявольце рот.
І да людзей вяртаецца ўжо одум.
Народ наш сабіраецца ў чароды.
Ці ж будзе ў нас дзяржаўны ўзлёт?..

●

Некалі ў клетках на базарах
Будуць нас натоўпу выстаўляць
З надпісам: "На роднай мове мараць,
Могуць песні родныя спяваць..."

Будуць кідаць нам цукеркі дзеці,
Як па крузе ганьбы павязуць...
І адзін з мільёна мо прыкмеціць
Родную... ў чужых вачах слязу.

Нешта ў чалавеку зварухнецца —
Ажыве мо беларускі ген,
Выпрастаецца чалавек памкнецца
Дужы і няўклюдны, як бязмен.

Захістаецца, як неваляшка,
Зробіць крок і... спыніцца, дзівак...
Бо гукае наўздагон сваяк:
"Ты куда это собрался, Сашка?
Пропадешь... Безродный как-никак..."

ТАКІ ПАЗНАВАЛЬНЫ... "ЛЕСАВІК"

Часопіс для дзяцей "Лесавік", заснавальнікам і рэдактарам якога з'яўляецца Уладзімір Ягоўдзік, незвычайны. Робіцца ён так, што, разгарнуўшы старонкі, маленькія атрымаюць вялікі плакат, які знаёміць з насельнікамі нашага краю. Дарэчы, гэтае выданне і мае падзагаловак "школа-плакат". І вось пяты нумар "Лесавіка", які, між іншым, выдадзены з фінансавай дапамогай Міністэрства лясной гаспадаркі Рэспублікі Беларусь. Ён знаёміць з лясным прыгажуном аленем (слайды В. Сугойдзя). Змешчаны нарыс "Алені", вершы А. Пісьменкова, допісы юных чытачоў, а яшчэ старадаўнія гербы горада Гарадзеі і мястэчка Цюрына, у адлюстраванні якіх ёсць постаць аленя.

беларускамоўных літаратараў, здольных самнасам павесці размову з зацікаўленай аўдыторыяй? Іншая, вядома, рэч, што маюцца чыноўнікі, не зацікаўленыя ў распашырэнні такой аўдыторыі і размовы на ўсю Беларусь. А ў такім разе нам і пагатоў не варта забываць трапную народную прымаўку: "Хто б дзятла ведаў, калі б не яго нос!" Трэба дзяўбсці! Трэба стукацца! Тады й самі не загінем, і Дрэва Беларушчыны ўратуем.

3. Шчыра кажучы, ніколі не задумвалася над гэтым. Змена пісьменніцкіх пакаленняў — працэс вечнаплыўны. Пакуль ты жывы і творыш, бачыш сябе ўсярэдку ўсіх пакаленняў адначасна: побач з табою руплівяцца і старэйшыя, і твае аднагодкі, і моладзь. На гэтым грунтуецца адчуванне і папярэднікаў, і наступнікаў у літаратуры — як жывога арганізма з магчымасцямі бясконцага развіцця. Што да перайманне мною нейчага, ці некім майго стылю творчасці, дык такое, мяркую, у грунце сваім не мажліва. Не магу сказаць, што мне хацелася ці хочацца быць падобнай на некага. Пішу пра тое, што могуць умясціць мае сэрца й розум, пішу так, як уздольнена, перакладаю тое, на што страпянаюся душою. Я згодная з Андрэем Федарэнкам, творцу лепіць сям'я, месца ды час яго нараджэння, сістэма духоўных каштоўнасцяў ды палітычны лад грамадства, у якім даводзіцца жыць і працаваць. Да цяперашняга свайго зямнога побыту я ці яшчэ не назапасіла належных здольнасцяў, ці не патрапіла развіць тое, што маю, каб спрычыніцца да стварэння нейкага новага накірунку ці школы ў беларускай літаратуры, як гэта ўмажлівілася, да прыкладу, Алесю Разанаву. Але — сярод многіх — ёсць і мой чын выдабывання святла, ёсць барва й майго голасу за лад і гармонію ва ўзаемінах чалавечых, а ў гэтым наступнікі, дзякаваць Богу, ніколі не звядуцца.

Ніна МАЦЯШ

гэта зараз не ведае і не займаецца гэтым пытаннем ніхто. Хоць на дзяржаўным узроўні можна было тое-сёе зрабіць: рэкламаваць у спісах бестселераў, заснаваць новыя літаратурныя прэміі і г.д. Але ўсё гэта зноў упіраецца ва ўсё тую ж беларускую ідэю ды ва ўзровень нацыянальнай самасвядомасці народа. З'явіся зараз у нас свой Джойс ці Кастанеда — хто яго падтрымае, хто будзе чытаць?

3. Кожнае наступнае пакаленне пісьменнікаў, пэўна, узбагачаецца вопытам папярэдняга, ствараючы па меры таленту і больш вартае. Некаторыя вершы Янкі Купалы, можа, і наіўныя на сучасны погляд, але ён застанецца Купалам. Як і цяперашні наватар Алесь Разанаў — Разанавым. Тым не менш страта кожнага вартага імені — балюча адбіваецца на жыцці нацыі, нягледзячы на тое, што літаратура мала што вырашае. Ну, уявім: жыве зараз Уладзімір Караткевіч?..

Што тычыцца папярэднікаў і наступнікаў, дык асабіста ў мяне іх няма, бо я прыйшоў у літаратуру, як кажуць, "не са сваім годам". Адсюль шмат цяжкасцяў.

Адзінае, што лічу вартым увагі, — дык гэта не забывацца на дабро. Таму я і буду ўдзячны ўсім тым, хто дапамог мне, бо перадусім быў 18 год "раёнкі" ў сельгасаддзеле. Згадзіцеся, пісаць штодня "пра буракі" — стамляючы занятак.

Юры СТАНКЕВІЧ

тым самым часам пераўтварае яго ці не ў звера, хвалюючы Л. Левановіча. І пры гэтым пісьменнік надзіва пераканаўчы, сказваецца яго ўменне заставацца тым псіхолагам, для якога ва ўзнаўленні людскіх характараў ніколі няма дробязяў і ўсё працуе на паспяховае вырашэнне аўтарскай задумы. Што да М. Віжа, дык ён дапамог чытачу спасцігнуць саму псіхалогію гарадскога жыцця, удала вырашыўшы праблему старых людзей. Адначасова ў аповесці гучыць і тэма гістарычнай памяці.

Аповесць А. Федарэнкі "Вёска" В. Жураўлёву, як засведчыў ён у час свайго выступлення, бачыцца крыху ў іншым святле, чым успрымае яе крытыка. В. Жураўлёў правеў свайго роду паралель паміж героямі А. Федарэнкі і героямі знакамітай трылогіі Я. Коласа "На ростанях". З аднаго боку: Васкевіч — Наташа, з другога: Лабановіч — Ядвіся. Канечне ж, паводзіны гэтых людзей вельмі і вельмі розняцца, больш таго — яны кантрастныя. Але гэты кантраст, на думку крытыка, зусім не А. Федарэнка выдумаў, а само жыццё. У сучаснай вёсцы зусім іншы этычны стрыжань, чым быў на пачатку стагоддзя. У галоўным героі А. Федарэнка адкрыў чалавека, якога, на жаль, не ўсе заўважылі. Хіба што ўбачыў А. Кудравец, напісаўшы "Смерць нацыяналіста".

П. Місько выказаў асобныя крытычныя заўвагі адносна твораў І. Шамякіна і В. Казько. А. Капусцін высока ацаніў аповесці "Узяць пад варту ў зале суда" Л. Левановіча і "Касцюмерша" Л. Арабей.

Выступілі на пасяджэнні і старшыні бюро секцый: прозы — Л. Левановіч, крытыкі — М. Мушынскі. Адзначыўшы плённасць гаворкі, што адбылася, яны выказалі меркаванне, аб неабходнасці падобных сумесных абмеркаванні сучаснай літаратуры працягваць.

З НЕВАДАМ У НЕБА

ПРОСТАЯ РЭЦЭНЗІЯ, ЗАСНАВАНАЯ НА ТРОХ ПРОСТЫХ ПЫТАННЯХ.

Крытыка прывыкла быць разумнай.

Але нават яна часам сумуе па апрошчанні, як той аўтар "Вайны і міру".

Тым больш што ў нас выхавалі да прастасці вялікую пашану. "Я — просты савецкі чалавек", "я — простая савецкая жанчына", "я — просты савецкі інжынер" гучала як голас апошняй інстанцыі.

Цяпер гэта гучыць крыху іначай: "Я — просты працаўнік культуры", "я — просты дэпутат", "я — просты пісьменнік"...

Дык вось, я — просты крытык, які задае свае простыя пытанні ў дачыненні да прачытанай кніжкі ды ейнага аўтара. Пытанні простыя, як само жыццё.

"Пра што ён піша? Як ён піша? І чаму ён піша?"

ПРА ШТО? ЯК? ЧАМУ?

Паспрабуем адказаць на гэтыя "немудрагелістыя" пытанні, зададзеныя абстрагаваным чытачом першага паэтычнага зборніка Міколы Віча. Зборнік мае лаканічную назву "Горад" і незвычайнае паходжанне — гэта "кніга ў нумары" часопіса маладых літаратараў "Першацвет", і з'яўляецца чарговай спробай часопіса даць магчымасць згаданым маладым літаратарам заявіць пра сябе ўласнай кніжкай. А такая магчымасць у сённяшніх варунках — гэта сапраўды надзвычайны шанц.

Прадмову да зборніка "Горад" напісаў Андрэй Федарэнка, і гэта таксама вызначыла форму рэцэнзіі — бо ў прадмове ў лаканічнай форме выказана шмат разумнага і сутнаснага. Можна абмежавацца гэткімі ж разумнымі маргіналіямі да тае прадмовы...

Таму лепш звернемся да простых пытанняў:

1. ПРА ШТО ПІША МІКОЛА ВІЧ?

Найперш пра сябе.

Не быў бы ён паэтам.

"Хто ж я?.." — пытаецца сам паэт, і шукае, і шукае адгадку...

І калі ён праўдзівы паэт, ніколі яе не знойдзе.

Але грані, аспекты, асобныя складнікі сваёй асобы — як у "Стэпавым ваўку" Гесэ — адлюстроўвае ў вершах. Іранічна, балюча, з жарсцю, з лібаваннем, з самабічаваннем...

Першы такі адбітак — які мусіць быць асноўным, "стрыжнявым" — гэта **пачуццё Радзімы**, не пафаснае, не дэкларатыўнае. Усвядомленае, як спадчыннае шляхецтва. Сказаць "Купала-бацька", "Маці — родная зямля", каб гэта не прагучала напышліва і штучна — трэба мець нешта большае, чым майстэрства.

Мусібыць, трэба сапраўды мець адпаведныя пачуцці?

Герой верша? — ён жа аўтар — згаданыя пачуцці рэалізуе. Па-першае, у рэфлексіях. Шукаючы свайго падабенства з тымі, хто "нясе крыўду на плячах у крыві".

Герой таксама хоча, каб ягоныя плечы былі ў крыві.

Ён любіць **кроў**. І піша пра яе ў розных варыяцыях: кроў — як сімвал "крэўнасці" (памяць "у крыві", параненая "дзедавай пілой"); кроў — як частка пейзажу ("за нечым ботам — кроў на белым снезе", "Але ўверх паглядзі — як варушыцца цёмная кроў"); кроў — пакутніцтва, фізічнае і духоўнае; кроў — аналогія кахання... Само гэтае паняцце, выяўленае чатырма літарамі, здольнае драматызаваць кантэкст, бо прыцягвае ў яго паняцці жыцця і **смерці**.

Мікола Віч аддае перавагу апошняму. **Пакутлівыя пошукі радзімы — кроў/пакута** — і наступная прыступка — **смерць**...

Дарэчы, самая плённая тэма для паэтаў з драматызавана-рамантычнай паэзіяй ад Лермантава да Блока.

Маладыя паэты ўвогуле любяць паміраць у вершах, у адрозненне ад паэтаў старых. Менавіта таму, што смерць для першых — ніяк не непазбежная рэальнасць, а Танатас, Харон, дзяўчынка пад густым вэлюмам з "Сіняй птушкі"... Спосаб паставіць лірычнага героя — сябе — у пазачасавыя (пазапрасторавыя) варункі:

Смерць сваю — адно, што дам я людзям.
Пад замкнёнай брамай я памру,
ключ распалены спячэ мне грудзі,
і, як корч, пад сонцам я згару...

●

Памры — і нарадзіся на світанні.
Ці лепей сні, што я... памёр, памёр, памёр.

Праз **любоў да радзімы** — да **пакуты**, да **крыві**; праз **кроў** — да **смерці**; а праз **смерць** — цалкам лагічна — лірычны герой трапляе да **Бога**... **Бог** Міколы Віча — гэта і бог у чалавечым вобліку, "мой божа", уласны бог паэта з маленькай літары, які можа прыйсці, абняць, пацалаваць, суцешыць... І Бог — Вышэйшы суд, Усявышні, незразумелы, усемагутны, далёкі... І бог — паганскі, нават не бог, а сапраўдны паганскі пантэон, дзе ёсць бог — Змяя, бог — Зямля, бог — Агонь, бог — Вада... У гэтым кантэксце тэма **крыві, пакуты, смерці** ўспрымаецца як паганскае ахвяраванне, не ўзвышэнне-крыжаванне, а сыходжанне ў зямную плоць, і — яшчэ ніжэй — **да цёмных спракаветных сіл:**

Да грудзей змяіных
падпаўзу вужакай.
На зямелькі грудзі
упаду іможакай...

Адсюль жа — праз дакрананне да цёмнай паганскай сілы — адчуванне **дысгармоніі свету**, трывогі, цемры:

Нешта страшнае... страшнае будзе —
Цісне сэрца благое чуццё...

●

Калі неба навісла змрочна цяжэе,
а мой горад пад небам цяжарным ніжэе,
што, здаецца, вось-вось упадзе і змярцвее, —
я бягу інстынктыўна-спалоханым зверам...

Апафеозам гэтай цёмнай неадольнай пагрозы з'яўляецца "чорная дзірка", прапаленая цыгарэтай у "будучым дні", да якой малады паэт зводзіць увесь свой свет.

Ну а па той бок чорнай дзіркі "рознакаляровыя думкі памалу афарбоўваюцца ў шэра-чорны нікчэмны колер".

І ў вершах з'яўляюцца "п'яныя зоркі", "абдымкі гарачых ног", "поўня блужная, непадсудная" і іншыя атрыбуты звычайнага юнацкага "**ваганцтва**", дзе муза бажавольная — якая праходзіць ад самага пачатку сюжэтнага спектра, ад любові да радзімы, ад спробы разумення жыцця і смерці ўвасабляецца ў "жанчыну грэшную", якая **перад адданнем, грэшная, маўчыць.**

Любі яе ці гвалці — толькі шчыра,
хай вершамі,
хай грэшнымі,
крычыць!

Цяпер на простае пытанне "пра што піша Мікола Віч?" мы адказваем гэтак жа проста: пра сябе. А ў тым "пра сябе" — **радзіма — пакута — смерць — Бог — богпекла — грэх — муза — Радзіма.**

2. ЯК ПІША МІКОЛА ВІЧ?

Існуе, на мой погляд, не зусім правамоцны падзел паэзіі на традыцыйную і нетрадыцыйную (з усялякімі яшчэ больш умоўнымі градацыямі кшталту мадэрнізм, постмадэрнізм, рэалізм, сацыёрэалізм і г.д.).

Не зусім правамоцны — бо заўсёды існуе трэцяя велічыня, якую нельга назваць ні сінтэзам першых двух, ні асобным ад іх утварэннем. Хутчэй гэта праілюструе малюнак з трох кругоў, першы і трэці з якіх не сутыкаюцца, а другі мае агульную плошчу і з першым, і з трэцім.

Але і плошчу, якая не супадае ні з першым, ні з трэцім.

Гэта проста паэзія.

Вершы Міколы Віча пакуль што можна было б уключыць менавіта ў гэты сярэдні круг. Пакуль што — бо маем справу з першымі вершамі, з пачаткам паэтычнага шляху. (Хаця, шчыра кажучы, калі ў 23 паэт не складзены як паэт — гады яму прыбавяць толькі амбіцыі. Безумоўна, можа змясціцца мяжа між традыцыйным-нетрадыцыйным, з'явіцца новае "пра штo", але...).

Вось некаторыя аспекты, якія характарызуюць, як піша Мікола Віч:

унутраны дынамізм страфы, пабудаваны на сэнсавых сутыкненнях:

Я не <u>белы</u>,
І я не <u>чорны</u>.
Мяне *бусел* прынёс у ч о р а.
З а ў т р а *крук* маё знойдзе цела.
Я не <u>чорны</u>.
І я не <u>белы</u>.

сэнсавыя алагізмы на мяжы дазволенага (а часам за мяжой):

Я —
паміж
мужчынам і жанчынай,
адчуваю болей, чым яны,
бо люблю адразу іх абоіх. (?)

разняволеная фантазія начытанага гарадскога хлопчыка:

Выцякае нябёснае Вока...

●

Сёння зноўку хаджу ў неба,
А вярнуўся ізноў ні з чым.
Цалаваць свой парожні невад —
вось і ўвесь мой нябёсны чын.

дэманстрацыя філалагічных ведаў:

Здань мая
Ніколі мне не <u>з'юдзіць</u>, —
нат калі ёй скажа мудры час,
каб <u>тайбу</u> сваю адкрыла людзям...(?)

асацыятыўнае пісьмо асобнымі "мазкамі":

...кроў чырвоная...
...брудны снег...
...кроў чырвоная — як чужая... і да т.п.

напружаная, "пругкая" **інтанацыя**, дасягнутая рэфрэнамі, сэнсавымі і гукавымі сутыкненнямі:

Каму аддаць сваю любоў?
Радзіма брала — пагубляла,
каханка брала — аддавала,
а муза брала — ашукала,
ды гаварылі ўсе, што мала...
Каму ж аддаць сваю любоў?

валоданне формамі і сродкамі вершаскладання:

Святым — гэта значыць, светлым,
Святым — для сляпога — белым,
каб вочы былі за сведку
адзінага ў свеце цэлым...

Але як піша малады паэт, можа, не гэтак важна, чым тое, як ён можа пісаць.

3. ЧАМУ ЁН ПІША?

Простае пытанне, якое з боку абазнанага чытача лічыцца "дурным тонам".

Але ў кожнага паэта ёсць мноства варыянтаў адказу на гэтае пытанне, бо кожны стараецца адказаць на яго, напэўна, перш за ўсё сабе самому.

Чаму ж піша Мікола Віч?

Таму, што ў яго ёсць адчуванне, што ён павінен тлумачыць людзям

...ісціны, якіх ім не сказалі
іхнія бацькі, браты і маткі,
не сказалі, проста прамаўчалі...

Усведамленне месіянскай ролі паэзіі можна ацэньваць па-рознаму, сыходзячы з адноснай велічыні аўтара ў кантэксце сучаснай нам культуры. І калі гэтая велічыня яшчэ як бы і не велічыня, нібыта і не можа прымяраць на сябе месіянства... Але без гэтага ўсведамлення паэзія не можа адбыцца, як без да немагчымага нацягнення цецівы не можа адбыцца палёт стралы.

Мікола Віч піша і таму, што ўсведамляе свой паэтычны плён як хаджэнне ў неба — лавіць няўлоўную зорку. **Містычнае дзейства**, далучэнне да незямных каштоўнасцяў, узвышэнне і ўзнясенне духоўнае знаёмыя кожнаму творцу і неабходныя яму, як наркотык...

Піша паэт і таму, што **хоча давесці, што ён — паэт**, хоча сцвердзіць сябе ў тым, што лічыцца найвышэйшым дасягненнем чалавечай духоўнасці перад усім неблаславёным людам:

Я не веру ў тваю бязгрэшнасць,
ты не верыш, што я паэт...

Ёсць у маладога паэта і ўскоснае **асэнсаванне кампенсатарнай, сублімацыйнай ролі паэзіі:** быць у ёй тым, кім маніцца — і кім не дае зрабіцца, скажам, выхаванне. Напрыклад, дэманічна-грэшным, рамантычна-паміраючым, стомленым цяжкім жыццёвым вопытам героем і г.д.:

твар паэта — у творы.
Вось і выйсце для хворых, глухіх і сляпых —
памірай, а сваё патаемнае гора
сей і святам рабі для здаровых, жывых!

У рэшце рэшт, "чаму ён піша?" простае пытанне менавіта таму, што адказы на яго даюцца ўсё жыццё, прычым адказы аднолькава верагодныя:

Хто натхніў на верш мяне —
каханая? радзіма? мова? зайздрасць?

Вось такія простыя пытанні.

Вось такія простыя адказы.

Напэўна, таму, што задаць і адказаць на іх можна ў дачыненні да твора не зусім простага, але які ўтрымлівае складаны паэтычны свет, дзе мноства ценяў і адценняў, колераў і падкалёраў.

Іначай нікому не было б цікава, у тым ліку і аўтару "простай рэцэнзіі", пра што, як і чаму піша малады беларускі паэт Мікола Віч.

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

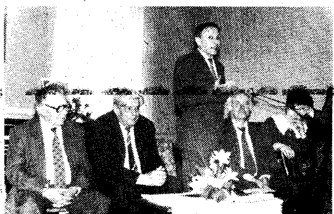
ДА ЮБІЛЕЮ КЛАСІКА

У Магілёўскай абласной бібліятэцы адбылася літаратурная вечарына, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння Кандрата Крапівы. Аб жыцці і дзейнасці класіка нацыянальнай сатыры расказаў загадчык кафедры беларускай літаратуры Магілёўскага педінстытута М. Караткоў. Вершаваная кампазіцыя па байках сатырыка прагучала ў выкананні В. Ермаловіча і навучэнцаў Магілёўскага вучылішча культуры. Свае сатырычныя творы, гумарэскі, карацелькі прачыталі мясцовыя пісьменнікі В. Карпечанка, М. Лук'янаў, Г. Зотаў, В. Кунцэвіч.

Вялі вечарыну супрацоўніца абласной бібліятэкі І. Швяцова і сакратар абласной пісьменніцкай арганізацыі У. Дуктаў.

У. САСНОЎКІН

БЯДУЛЯ — У КОЛАСА

Памяці Змітрака Бядулі з нагоды яго 110-годдзя прысвячаўся літаратурны чацвер, што прайшоў у музеі Якуба Коласа. Як заўсёды, пачаў і вёў пасяджэнне Іван Курбека.

Народны пісьменнік Беларусі, акадэмік Іван Навуменка запыніў увагу слухачоў на асаблівасцях таленту гэтага самабытнага мастака слова. Даследчык нядаўна выпусціў кнігу пра Майстра і на некаторых момантах ягонай творчай біяграфіі затрымаўся, глянуўшы па-новаму на асобу пісьменніка.

Пра своеасаблівасць Бядулевага светаўспрымання гаварыў дырэктар Інстытута літаратуры АН Беларусі, акадэмік В. Каваленка. Пра непаўторнасць таленту пісьменніка, пра сённяшняе гучанне яго твораў распавядала дацэнт Белдзяржуніверсітэта Вольга Казлова.

Мікола Татур прыгадаў адну сваю сустрэчу з незабыўным дзядзькам Змітраком.

Уважна выслухалі прысутныя выступленне сына юбіляра Яфіма Самуілавіча Плаўніка.

Гучалі на вечарыне і творы выдатнага пісьменніка. Іх чыталі народны артыст Беларусі Павел Дубашынскі і навучэнцы Мінскага педкаледжа. У канцэрце ўдзел узялі самадзейныя артысты з радзімы Змітрака Бядулі (Лагойшчына) і Якуба Коласа.

В. ІВАНОЎ

Фота У. ГУЗОЎСКАГА

З НАГОДЫ ЮБІЛЕЮ ВЕРЫ РЫЧ

Вечар, прысвечаны 60-годдзю вядомай англійскай перакладчыцы і паэтэсы Веры Рыч і 40-годдзю яе творчай дзейнасці, што прайшоў 23 красавіка ў Пасольстве Рэспублікі Беларусь у Лондане, ператварыўся ў вечарыну беларускай культуры, якая стала сапраўдным святам для кожнага, хто завітаў на яе. Гучалі беларуская музыка, песні і вершы.

Што да паэзіі, дык яна, таленавіта пераўвасобленая па-англійску віноўніцай урачыстасці, адчувала сябе не горш, чым у арыгінале. Асабліва — неўміручыя творы Максіма Багдановіча і Янкі Купалы. Ды і творчасць іншых паэтаў таксама захавала водар "радзімы васілька".

На вечары прысутнічалі вядомыя дзеячы брытанскай культуры і мастацтва, журналісты, дыпламаты, прадстаўнікі беларускай дыяспары ў Лондане. Былі запрошаны і нашчадкі славутага Напалеона Орды, а таксама Каруся Каганца, якія жывуць у Вялікабрытаніі.

Няма сумнення, што падобныя мерапрыемствы садзейнічаюць лепшаму веданню беларусаў і Беларусі ў свеце. А калі гаварыць канкрэтна пра сам вечар, дык ён, па аднадушным меркаванні гасцей пасольства, будзе спрыяць паглыбленню беларуска-брытанскага супрацоўніцтва, пашырэнню культурных сувязяў дзвюх краін.

Віншуем!

Васілю ВІТКУ — 85

Творчасць лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі Міжнароднага ганаровага дыплома імя Х.-К. Андэрсена Васіля Віткі — адна з найбольш значных старонак сучаснай беларускай літаратуры, а яго жыццё — яркі прыклад самаадданага служэння Бацькаўшчыне, рупнасці на карысць нацыянальнага Адраджэння, у імя беларускасці.

Выхадзец з вёскі Еўлічы (цяпер Слуцкі раён), сялянскі сын з працавітай сям'і Крыськоў, ён стаў высокаэрудзіраваным творцам, надзіва паспяхова выступае ў самых розных жанрах літаратуры.

Пасля заканчэння Слуцкай прафтэхшколы (1928) В. Вітка пачаў працаваць слесарам на Бабруйскім дрэваапрацоўчым камбінаце. На гэты час акурат і прыпадае пачатак яго літаратурнай дзейнасці. А затым былі заводская шматтыражка, рэдакцыі газет "Камуніст" (Бабруйск), "Ударнік" (Жлобін), "Чырвоная змена", часопіс "Полымя рэвалюцыі".

У 1939 В. Вітка быў сярод тых, хто ўдзельнічаў у вызваленні Заходняй Беларусі. Да пачатку Вялікай Айчыннай вайны ён з'яўляўся сакратаром Беластоцкага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў БССР. У гады вайны Цімох Васільевіч працуе ў рэдакцыі газеты "Савецкая Беларусь", у аддзеле прапаганды і агітацыі ЦК КПБ рэдактарам масавых выданняў для акупіраваных ворагам раёнаў Беларусі, са студзеня 1944 года — адказны сакратар часопіса "Беларусь", а з 1948 года — намеснік галоўнага рэдактара, з 1951-га — галоўны рэдактар газеты "Літаратура і мастацтва". У 1957—1974 гадах В. Вітка — галоўны рэдактар часопіса "Вясёлка", у 1974—1987-ым — член сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі кінастудыі "Беларусьфільм".

Першая кніга паэзіі В. Віткі "Гартаванне" выйшла ў 1944 годзе. На яго мастацкім рахунку — паэтычныя зборнікі "Поўдзень" (1946), "Вернасць" (1953), "Ружа і штык" (1958), "Паверка" (1961), "Беларуская калыханка" (1971), "Праводзіны лета" (1972), "Случчына" (1981), "Трэція пеўні" (1988) і іншыя.

Цімох Васільевіч напісаў п'есы "Прамень будучыні" (1948) і "Шчасце паэта" (1951, пастаўлена ў 1952 годзе), пераклаў на беларускую мову паэму У. Маякоўскага "Добра!" (1940, разам з М. Лыньковым), "Паны Галаўлёвы" М. Салтыкова-Шчадрына (1956), кнігу В. Сухамлінскага "Блакітныя жураўлі" (1971), шматлікія творы рускіх, украінскіх, балгарскіх, латышскіх, польскіх пісьменнікаў.

Але асабліва шмат зрабіў В. Вітка дзеля выхавання падрастаючага пакалення, спалучаючы ў сваёй асобе дзіцячага пісьменніка, педагога, публіцыста. Пачатак гэтай важнай справе ім пакладзены ў 1948 годзе, калі пабачыла свет яго кніжка паэзіі і вершаваных казак для маленькіх "Вавёрчына гора". Толькі выйшла яна і адразу ў беларускай дзіцячай літаратуры стала больш цяпла, сонца, займальнасці, дасціпнасці, тонкага гумару вялікага педагагічнага такту. Выходзілі новыя кнігі ("Буслінае лета", 1958; "Казка пра цара Зубра", 1960; "Дударык" 1964; "Азбука Васі Вясёлкіна", 1965; "Казкі", 1968; "Чытанка-маляванка", 1971; "Хто памагае сонцу", 1975; "Ладачкі-ладкі", 1977; "Мы будуем метро", 1979; "Мінскія балады", 1982 — спіс гэты можна доўжыць) і ў Цімоха Васільевіча з'яўляецца ўсё болей сапраўдных сяброў. І што самае важнае: першыя яго чытачы,

Васіль ВІТКА

ПОЗНЯЕ ПОЖНІ РАДОК

З ДЗЁННІКАЎ — 94, 95, 96

СЕЙБІТАМ СЛУЧЧЫНЫ

Чорны Кузьма, Ян Скрыган, Васілевіч,
Дарагія мае сябры і дарадцы,
Даруйце, што ў такой вось градацыі.
Мужык з былых прыбалотных Еўліч.

Я вашы імёны пералічу,
Далучу Рыгора Мурашку і Лобана,
Случчына — нашае ўзвышша лобнае,
Жалобнае, як свяча ўваччу.

А колькі паэтаў было ў нас — без ліку!
Калі б толькі змог я, калі б усіх склікаў,
Не вызначаючы, хто меншы, хто большы
І хто старэйшы, а хто серадольшы.

Якая б гэта капэла была.
О, як заспявала б яна, загула,
Каб не адсек
Галасоў ГУЛАГ.

Хто адгарэў, запалаў ярчэй,
Не дагарэў — пакутліва тлее.
Толькі б не пакідала, грэла надзея
Наступнікаў нашых, хто за намі яшчэ.

Як яна грэла нас, наша надзея
На радасць, на шчасце жыць на зямлі,
На ўзвышшы слова, дзе годна маглі
Сеяць сваё так, як кожны ўмее.

Калі што ўзышло, то дасць Бог, застанецца
Як з папярэднікаў добрай рукі.
Случчане, зямляне, мы ўсе землякі,
Хто саграваў сваё слова сэрцам.

Айчына любові, смутку і смуты,
Продкаў самаахвярная плаха,
Ты і алтар, і крыж нашай пакуты,
Галгофа і Гараваха.

5. 10. 95

АПРАМЕТНАЯ ЭЛЕГІЯ

Годзе цешыць сябе, браце, годзе ўжо,
Што на зямлі і твой след не прапаў.
Ты ж па сабе не пакінуў калодзежа,
Каб помнілі людзі, хто выкапаў.

Згадай хоць адну падрубу пад хату,
Не кажучы пра падмурак і зруб.
Якім твая памяць запасам багата,
Ці вырас табою пасаджаны дуб?

Родныя, што былі твайму часу акрасай,
Грудок і аселіца, і прыбалотны куток.
І не салоўкі, а ўдоды, кнігаўкі і бакасы
На слых вывералі твой нязграбны радок.

Бярэзінкі, што садзіў ты з дзядзькам Усцімам
Ад грэблі да грэблі па раўчуку,
Адны і засталіся тваім успамінам
З маленства па старасць табе, хлапчуку.

Бярэзінак тых не зрадніць і не зблізіць
З шыпшынай ля хацішча на двары.
Сучаснасць мінуўшчыну так ненавідзіць —
Перавярнула ўсё дном дагары.

Крынічка адзіная обак гасцінца —
Прадвечнасці жыла, покуль жыла
І памяць жывіла, даўно не бруіцца —
Помнік нямы нямога сяла.

Даўно мы на дне апраметнага кратэра,
Вочы слепяць пясок салігорскі і пыл.
Меліяратары, з вашае ласкі
мы ў д'ябла за кратамі,
Ні той і ні гэты свет нам няміл.

Даруй, дарагая, пакутная памяць,
Перад табою грашу, рвучы на кавалкі душу.
Наўрад каго ў пекле ці ўзварушу,
Дзе галава ўжо нічога не цяміць.

17.07.95

ДЗЯЦІНСТВА

Здаўна не церпячы слова "дзяцінства",
Каюся, кінуўшы родны дзядзінец,
Дзяцінець пачаў у казённым Мінску,
Дзе назаўсёды мушу здзяцінець.

22.04.94

ЗАКЛЯТАЯ САРОЧКА

Навек да жыцця ланцугом не прыкуты,
Прыйдзе пара і пакорна памру.
Шкада, з сабою не забяру
Усе, што душаць народ мой, пакуты.

Народжаны з вамі ў заклятай сарочцы,
Адну яе і не пакіну.
З сабою якраз
І вазьму ў дамавіну,
Каб з кожнага з вас
Зняць ліхія суроцы.

24.04.94

●

Шкада, што часу зямнога замнога
Патрачанага, а ўбачанага ўвачавідкі,
Ды не пазначанага ні духам, ні плоццю
У вуснах народа нямога
Ні прыдарожнаю віткай,
Ні павіткаю ў заплоцці.

15.06.94

●

Напісанае на паперы
Не заўсёды варта веры,
А засведчанае верай
Ніхто не высеча сякерай.

18.06.94

●

На дзевятым дзесятку
Трэці год мой мінае,
А чацвёрты, мой братку,
Ці дацягнеш да маю?

За табою і пяты гадок
Як зарок, няхай клятва,
Каб убачыць яшчэ хоць радок
Развітальнае кнігі дзятла.

21.06.94

●

Расінка на лістку — драбок алмаза,
А ў ёй змясцілася і сонца. І адразу
Сусвет увесь, сем колераў вясёлкі.

А што яшчэ змясціць здалее столькі,
Што роўна ёй, маленечкай па мерцы?
Адно адзінае — людскае сэрца.

21.06.94

БЯССМЕРТНІК

Напэўна, што судзіў сам лёс так
На ўсё жыццё і па апошні міг —
Нялюбы ён мне быў адзін з усіх
За мёртвы цвет сваіх пялёстак,

За свечачны яго бліскучы воск,
Які не вабіў нават матыля
І ні руплівіцы пчалы, і ні чмяля,
Ні нават сквапных і настырных вос.

Як прывід каляровы, ён здалёк
Нічым не мог пацешыць зрок,
Хоць заўважаўся дзе-нідзе
Зрэд часу хіба што ў людзей

Сям-там у парку, на газоне,
Але ні ў вазе, ні ў вазоне.

падрастаючы, становячыся дарослымі, да яго твораў падахвочвалі сваіх дзяцей. Бо ведалі, што ў дзядулі Васіля — вельмі шчодрая душа. Бо памяталі: яго кнігі — гэта заўсёды той свет, у якім гэтак шмат дабра, шчырасці, а да ўсяго нязменна прысутнічаюць сапраўдныя ўрокі грамадзянскасці.

Дарэчы, адну са сваіх кніг, у якой яго талент раскрываецца найперш у педагагічных аспектах, В. Вітка так і назваў — "Урокі" (1982). А перад гэтым быў зборнік дзённікаў, нарысаў і апавяданняў "Дзеці і мы" (1977), пасля ж "Урокаў" выйшла кніга "Азбука душы" (1988). Тым самым як бы педагагічная трылогія, якая стала свайго роду падручнікам для выхавацеляў дзіцячых садоў, настаўнікаў і, канечне ж, для саміх бацькоў, бо ў ёй не проста карысныя парады, у ёй — роздум, народжаны з багатага вопыту — жыццёвага і творчага, у ёй — споведзь душы неабыякавай і сэрца гарачага, нястомнага, у ёй — клопат, каб нашы настаўнікі былі вартыя БЕЛАРУСАМІ звацца.

Нядаўна Цімох Васільевіч парадаваў прыхільнікаў свайго таленту новай кнігай "Дом, дзе жывуць словы". Гэта па сутнасці слоўнік народнай мовы для дзяцей. Слоўнік, у якім, зноў жа, знайшлося месца і спрадвечнай жыццёвай педагогіцы, носьбітам якой з'яўляецца сам народ. Па-сапраўднаму ж разумець сэнс яе і значнасць, умець належным чынам прапагандаваць могуць толькі тыя, хто перакана765ны: выхаванне любові да маці, роднай зямлі пачынаецца са слова. Са слова роднага, са слова матчынага.

Гэтай перакананасцю і жыве В. Вітка. А яшчэ ў правільнасці і актуальнасці сваіх меркаванняў ён упэўнівае кожнага, хто далучаецца да яго творчасці. А яна такая ж значная!.. І яна, на шчасце, працягваецца. Пацвярджэнне таму — і новыя творы пісьменніка, што публікуюцца ніжэй.

З 85-годдзем жа, шаноўны і дарагі Цімох Васільевіч! Няхай яшчэ доўга спадарожнічаюць Вам новыя і новыя "годдзі", а мы ўсе, прыхільнікі Вашага яркага і самабытнага таленту, з радасцю будзем чакаць сустрэчы з Вашымі творамі!

На здымку: случане: Галіна Каржанеўская, Алена Васілевіч, Ян Скрыган і Васіль Вітка. 21 мая 1985 года. Слуцк.

Не новаю і думка можа здацца:
Не варта мёртваму ў жыцці
Бяссмертным звацца.
29.10.94

●

Не ўдасканаліўшыся рукамі
Ззамаладу па апрацоўцы металу,
Крэмзаючы паперу радкамі,
Так і веку дажыў памалу.

Спытаеце, як жа з паэзіяй.
Каго хоць радком узварушыў?
Надзіва хапала жалеззя.
Чаго не хапала?
Напэўна, душы.
1.12.94

ВОЧЫ МАЛЕНСТВА

Т.С.Т.

Памру адзін-адзіны раз,
Але за свой пражыты час
Я нараджаўся неаднойчы,
Наноў расплюшчваючы вочы

Свае з вачмі дзяцей і ўнукаў,
І праўнукаў на свет і на айчыну,
І цешачыся мудраю навукай,
Што спасцігаецца і сэрцам, і вачыма.

А потым з кожным пакаленнем
І новых вучняў, новых чытачоў
Так блізка-блізка і на аддаленні,
Але ізноў наноў, наноў.

О, колькі ўцехі вы давалі,
Якому шчасцю быў я рад.
Бог дасць, і з невядомай далі,
Быць можа, выблісне мне ваш пагляд.
27.12.94 Бальніца.

СВЕТЛЫ АНЁЛ МОЙ

Л.К.

Светлы анёл мой, пасланы з нябёсаў,
А я на чарзе — у зямлю,
Мне перад Богам і перад лёсам
Грэшна і вымавіць: "Я Вас люблю".
7.02.95

ПАКЛОН ВЯСНЕ

Госпадзі Ісусе,
Я і сам дзіўлюся
Наяве, а не ў сне:
У кішэні напашэве
Нітрагліцэрын пры мне —
Выйду, пакланюся
Яшчэ адной вясне.
7.03.95

ЗЯЛЁНЫ САЛЮТ

Дзень, вясною наканаваны,
Калі салютуюць небу каштаны,
Вечарам запаліўшы свечы
На сваім урачыстым вечы,
Але ні гуку, ні знаку аб вечным,
Ноччу думаючы аб нечым,
Напэўна ж, аб чалавечым...
9.05.95

ТАЙНА

З вясеннім сонейкам зноў сустрэцца,
Як з неразгаданай тайнаю сэрца.
Здзівіцца, як нанава нарадзіцца,
Ад нечаканасці раптам здаўмецца:

Яно, балеснае,
Над гэтай жа весняю
І вечнаю тайнаю
Б'ецца!
8.03.95

АДНО АДЗІНАЕ

Памяці В.Р.

Цяпер яно ў сэрца мне болем б'е,
Адзінае тое "сумую",
Калісьці пасланае следам табе,
Каб конча пабачыць самую.

Сумую... — гэтак на ўвесь чысты ліст,
Як выгук на белы свет на зары.
І ён паміж намі пустым не павіс,
Дагнаў цябе ў Мазыры.

Толькі на дзень адпусціў рэжысёр.
Спектакля твайго не было балазе,
А ў Мінск з Мазыра, як з альпійскіх гор —
Сюд-тут на адной назе...

З'яднаныя старасцю ўжо адной
І словам адным на дваіх,
Яго ты і самаю сумнай вясной
Успомніла ў наш развітальны міг,

Хоць і маўчала, і я маўчаў
На краі апошняй начы,
Бачачы, як дагарае свяча,
Агеньчык якой нас лучыў...

Куды ж цяпер пасланць мне пісьмо
Са словам па беламу — чорным?
На жаль, нікуды не дойдзе яно,
Тое, што сталася непаўторным.
25.09.95

ПАДЗЯКА ГАДЗІННІКУ ПАДАРАВАНАМУ СЯБРАМІ

Залаты мой гадзіннік,
Яшчэ служыць спружына.
Дыхае імяніннік
І душа яшчэ жыва.

Стары век на сыходзе,
А ўжо новы на ўзводзе,
Падганяючы стрэлкі,
Ад крыві п'яны ў сцельку.

Калі піць не ўвярэдзіцца,
Не працвярэзіцца,
Буду рады, сябры,
Што не ўбачу ўжо гэтай пары.
25.02.96

АПОШНІ СНЕГ

Бог палаці змятае —
Казалі на Беларусі
Пра апошні
Самотны снег.

Усявышні і, праўда, бывае,
Нават у маі
На хвіліну зямлю прыцярусіць
І ласкава ўсміхнуцца вясне.
10.03.96

●

У камарыным надрэчным раі
Маладыя шалелі ўсю ноч салаўі,
А безгалосы бацька стары
Зашыўся ў ламачча ў глухім бары.

Тут давідна разлічыў і дажыць,
Нікім незаўважаным у лаўжы.
Клопат сынам, што шчыруюць у лозах —
На паядынку няма безгалосых.

Вырай на крылах нясуць жураўлі,
Бор на вяршалінах сонейка гушкае.
Што паднябеснаму да зямлі,
Дзе стала меней адной дробнай птушкаю!
19.03.96

Проза

Іван НАВУМЕНКА

ДВА АПАВЯДАННІ

АРКЕСТР

Ідуць гады і ўсё меней застаецца партызан. Калі памёр Валодзя Тычына, у вайну маладзенькі, ціхмянага выгляду падрыўнік, а ў апошнія гады дырэктар саўгаса, які дзеля зборышчаў партызан выдзяляў гулкі, грымучы аўтобусік, Багавік рашыўся. Без баявых сяброў-таварышаў горад зрабіўся пусты.

— Зямля круглая, — сказаў ён знаёмым. — На Пцічы я нарадзіўся. Паеду туды канчаць жыццё...

Пціч пачынаецца пад Мінскам і цячэ на поўдзень, на Палессе. Нарадзіўся Багавік на Палессі, у станцыйным пасёлку, дзе праз паўнаводную раку перакінуты магутныя жалезныя аркі чыгуначнага моста, якія трымаюцца на таўшчэзных ацэментаваных быках-апорах. Восенню сорак другога года яны, партызаны, гэты мост узарвалі.

А служыць у войску Багавіку прыйшлося ў мясцінах, дзе Пціч нагадвае вузенькую канаўку. Там і маршал Жукаў служыў: камандаваў кавалерыйскім палком, штаб якога размяшчаўся ў Мінску.

Цяпер там дом ветэранаў. Туды і пакіраваў Багавік, у якога памерла другая жонка, а з родных засталася немаладая, хваравітая дачка.

Толькі расчараваўся Багавік. Дом ветэранаў — фактычна запушчаная багадзельня. Па зарослых дарожках соваюцца з кійкамі ў руках згорбленыя дзяды і бабулі. Дзядам — хоць пенсію да капейкі збіраюць — не даюць нават табакі. Хоць ты недакуркі па сцежках сабірай. І як мухі паміраюць былыя высокія і сярэднія начальнікі, палкоўнікі і маёры. Іх хаваюць нават без аркестра, без ніякай музыкі. Могілкі — насупраць іпадрома, на якім калісьці практыкаваліся кавалерысты палка, якім камандаваў Жукаў. А вакол іпадрома — дзесяткі камяніц-палацаў. Самай неверагоднай формы — вастраверхія, з антрэсолямі, басейнамі, вокнамі, што нагадваюць сярэдневяковыя шчыліны-байніцы. Большасць — на два-тры паверхі. Набудавалі палацаў мінскія начальнікі, якія яшчэ ў сіле. Толькі зямлі каля палацаў малавата — па дзесяць сотак — і яны згрувасціліся нібы высотныя гмахі дзе-небудзь на вузкай нью-йоркскай Уол-стрыт.

Нарэшце вестка аб тым, што Багавік падаўся ў дом ветэранаў, дайшла да ўлад ягонага горада. І яны зразумелі: зрабілі памылку. За ім прыехалі на легкавой машыне. Як-ніяк ён быў камандзірам партызанскага злучэння, і кіраўнікам надпрыпяцкага горада стала проста сорамна.

Багавіку нават кватэру выдзелілі: двухпакаёвую на аднаго.

Усё жыццё Багавік быў увішны, рухавы і, з чэсцю вярнуўшыся ў родны горад, ён не спыніў актыўнай дзейнасці. Ён трохі музыка. У маладосці граў на гармоніку, балалайцы, нават на гітары. Цяпер на схіле гадоў асвоіў акардэон. Яму нібы прыбавілася сілы, пасля таго, як гарадскія ўлады без просьбы з ягонага боку вырвалі яго з дома ветэранаў, а фактычна з заняпалай багадзельні.

Багавік складае спіс гараджан пенсійнага ўзросту, якія валодаюць якім-небудзь музычным інструментам. Актыўнасці яму не пазычаць. Завітвае асабіста да кожнага.

— Мы па агульным шляху не пойдзем. Ад смерці ўстрымаемся. Але раптам прыйдзецца...

— Відаць, прыйдзецца. Не адхрысцішся...

— То давай, браце, з музыкай. Каб самі нябёсы пачулі. Хіба мы дарма пражылі жыццё?..

Багавік — арганізатар адменны. Заўсёды здзяйсняў, што задумваў. Ціха нясе шырокая, паўнаводная Прыпяць трохі рудаватыя воды ў Дняпро. На яе правым стромым беразе даўно стаіць старая прысадзістая, падобная на які-небудзь склад, шопа. Пасля Чарнобыля шопу меліся знесці: мецілі на яе месцы пабудаваць даследчую станцыю. Багавік пакіраваў у гарвыканкам і адстаяў шопу.

Ніхто нават не заўважыў, што за месяц-два шопа як бы памаладзела. Вечарам яна глядзела светлымі вокнамі на цёмную як дзёгаць ваду Прыпяці.

Недалёка ад шопы — аўтобусная станцыя, а побач з ёй, на самай гары — шасціпавярховая гасцініца. Вечарам, калі сціхае гарадскі тлум, на аўтавакзале выразна чуваць музыка. Гэта мадэрная музыка нясецца з гасцініцы: лязгат, бразгат, завыванне.

З некаторага часу да аўтавакзала стала даносіцца іншая музыка. Галоўным чынам мелодыі песень грамадзянскай і Айчыннай войнаў. Аркестрам кіруе, відаць, вопытны дырыжор, бо мелодыі гучаць зладжана, выразна.

Пасля кожнай рэпетыцыі ўдзельнікаў самадзейнасці развозіць па горадзе, што стаіць на сямі пагорках, бразгатлівы, рыпучы аўтобусік з таго саўгаса, якім кіраваў партызан нябожчык Валодзя Тычына. Аўтобусік спісалі, і яго за невялікія грошы выкупіў Багавік.

Напярэдадні Дня Перамогі памірае Перапёлкін, адзін са старэйшых партызан, фактычна памочнік Багавіка, а ў мірныя гады дырэктар МТС.

Невялікі, па сутнасці, горад яшчэ не бачыў такога пахавання. Уверх па гарбатай ускраіннай вуліцы, дзе пахілыя, вясковага выгляду хаты мяжуюць з мадэрновымі катэджамі камерцыйных структур, рухаецца агромністы натоўп. Наперадзе аркестр з меднымі трубамі, акардэонамі, звычайнымі гармонікамі. Ён дыхае на поўныя грудзі, выконваючы песні рэвалюцыі і Айчыннай вайны.

Над магілай прамаўляюць Багавік, два-тры сівыя прыгорбленыя партызаны, высокі чарнявы хлапчына з гарвыканкама. Калі труну па вяроўках апускаюць у магілу, кідаюць першыя камякі зямлі, як бы зноў прачынаецца аркестр. У ім, аказваецца, ёсць флейты, скрыпкі і нават вялікія турэцкія барабаны з меднымі бляхамі. Аркестр пачынае "Інтэрнацыянал". Баявую малодыю напачатку як бы намацваюць акардэоны, флейты, скрыпкі. Яна гучыць сцішана, паволі нарастаючы, пашыраючыся. Але вось адна за другой уключаюцца ў справу шыракагорлыя медныя трубы, бухаюць турэцкія барабаны і цяпер толькі адна баявая, урачыстая мелодыя лунае над наваколлем. Музыка людзей, што намерыліся перавярнуць увесь свет, разбурыць яго і адбудаваць на новых пачатках. Некаторыя з прысутных, не саромеючыся, выціраюць слязіну, а некалькі бабулек, што не прапускаюць ніводнага пахавання, зацята хрысцяцца.

(Працяг на стар. 13)

ЛіМ
ЧАСАПІС

ХОР... У МУЗЕІ

Рэспубліканскі ліцэй пры Беларускай акадэміі музыкі ладзіць творчае сяброўства з Нацыянальным мастацкім музеем. Першым знакам такога сяброўства стаўся адкрыты канцэрт хору хлопчыкаў ліцэя пад кіраўніцтвам Уладзіміра Глушакова. Гучалі культавыя творы Моцарта і Рахманінава, беларускія канты і негрыцянскія спірычуэлс; супрацоўнікі музея зрабілі адмысловую экспазіцыю ўзораў іканапісу — і гэтая своеасаблівая экуменічная велікодная імпрэза здзівіла і парадавала наведнікаў. Супольныя акцыі ліцэя і музея будуць працягвацца. Ужо сёння нават прадумваецца праграма двух калядных канцэртаў, а на далейшую перспектыву плануецца правядзенне фестывалю з удзелам даравітых дзяцей — для дзяцей, дый не толькі.

Н. К.

А Ў БУДУЧЫХ ІНЖЫНЕРАЎ — СВОЙ ЦЭНТР

І не які-небудзь, а цэнтр этнаграфіі, фальклору і рамёстваў. І адкрыўся ён нядаўна ў Мінску ў інтэрнаце № 6 Беларускай політэхнічнай акадэміі. А што самае важнае — ініцыятарамі стварэння цэнтра выступіла само кіраўніцтва БПА. Яшчэ некалькі гадоў назад яно звярнулася з адпаведнай прапановай у Беларускі Саюз майстроў народнай творчасці. Там, зразумела, ахвотна пайшлі насустрач.

І вось добры намер ператварыўся ў канкрэтную справу. Пад Цэнтр этнаграфіі, фальклору і рамёстваў адведзена места на другім паверсе інтэрната. І адразу ж першыя наведвальнікі змаглі па вартасцях ацаніць, што чакае іх у будучым... Канечне ж, далучэнне да сакрэтаў творчасці, знаёмства з прыгожым. А наколькі яно шматграннае ў сваёй аснове і непаўторнае, пераканала першая выстаўка, што была ўрачыста адкрыта разам з адкрыццём Цэнтра. На ёй прадстаўлены лепшыя вырабы народных умельцаў.

І ў перспектыве ў Цэнтры будуць ладзіцца падобныя экспазіцыі. А яшчэ — пачнуць працаваць розныя гурткі і студыі, у якіх сябры Саюза майстроў далучаць студэнтаў да сваіх сакрэтаў, пройдуць і заняткі на вучэбным курсе "Гісторыя беларускай культуры".

МАЙСТРА

Архітэктар па адукацыі Кацярына Андрэеўна Пакаліцына займалася праблемамі рэстаўрацыі помнікаў архітэктуры, але ў адзін момант пазбавілася працы. Нейкі час працавала вышывальшчыцай у малым прадпрыемстве. Але карпатлівы гэты занятак прыносіў малыя заробкі. Вырашыла паспрабаваць распісваць шкатулкі. Вось тады і спатрэбіліся веды беларускай архітэктуры, народнага касцюма, гісторыі рэлігіі. Акрамя шкатулак, стала распісваць сувенірныя яйкі, стварыўшы цэлы шэраг узораў на біблейскую тэматыку.

Сёння Кацярына Андрэеўна ўжо не ўяўляе сябе без заняткаў жывапіснай мініяцюрай. Год таму яна стала членам Саюза майстроў народнай творчасці Беларусі, удзельнічае ў выстаўках.

Яўген КАЗЮЛЯ,БЕЛТА

На здымку: Кацярына Андрэеўна Пакаліцына за работай.

Фота аўтара

Віншуем!

Нядаўна ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета Беларусі адбыўся бенефіс аднаго з вядучых салістаў, народнага артыста СССР Аркадзя Саўчанкі. Шматлікія прыхільнікі гэтага сапраўды рэдкаснага таленту віншавалі яго з 60-годдзем з дня нараджэння і 35-годдзем творчай дзейнасці. У "букет" юбіляру — і наша сённяшняя публікацыя.

СПЯВАК. АРТЫСТ. МАЙСТАР!

Тэатральная афіша 1960 года запрашала публіку на не зусім звычайны спектакль Беларускага опернага — "Севільскі цырульнік": у партыі Фігара ўпершыню выступаў выпускнік Маскоўскай кансерваторыі Аркадзь Саўчанка. У памяці сталых аматараў опернага мастацтва захаваўся створаны ім абаяльны вобраз вясёлага, гаваркога, жыццярадаснага і дасціпнага прыгажуна. Яго артыстычны талент, прывабны выгляд, рэдкая музычнасць, мяккі аксамітны голас цёплага тэмбру поўнага дыяпазону скарылі публіку.

У тым спектаклі, акрамя 24-гадовага барытона, удзельнічалі маладыя спевакі Хіжняк і Кадзінская. Усе трое прыехалі ў Мінск па запрашэнні тагачаснага галоўнага дырыжора Льва Любімава, які наведаўся ў Маскву ў пошуках тэнара. Удзел у спектаклі быў для гэтых спевакоў своеасаблівым творчым конкурсам на залічэнне ў штат тэатра. І вось нарэшце лёс артыстаў вырашыўся. З трох маладых прэтэндэнтаў Леў Уладзіміравіч запрасіў працаваць на беларускай опернай сцэне толькі Аркадзя Саўчанку.

"Мы вас бяром", — сказала яму галоўны рэжысёр тэатра, знаная спявачка Ларыса Пампееўна Александроўская. Звяртаючыся да Льва Любімава, яна заўважыла, што знешне Аркадзь Саўчанка вельмі напамінае Мікалая Ворвулева. Малады спявак быў, як гаворыцца, на сёмым небе ад радасці. Крэўны беларус, ураджэнец Віцебска, ён марыў працаваць на опернай сцэне роднай Беларусі. Мара яго збылася.

Аркадзь Саўчанка пачынаў з другіх партый — Маралеса ў "Кармэн" Д. Бізэ, суддзі ў "Балі-маскарадзе" Д. Вердзі, Фіярэлы ў "Севільскім цырульніку" Д. Расіні. Канкурэнцыя сярод барытонаў у тэатры была. І маладому спеваку было нялёгка прабіцца ў вядучыя. Але паступова цярплівасць і праца дапамаглі дасягнуць шмат чаго. Як адзначае канцэртмайстар Ларыса Талкачова, у Аркадзя Саўчанкі рэдкая працаздольнасць. Штодзённа артыст займаецца па тры-чатыры гадзіны, працуе над кожнай фразай, карыстаючыся магнітафонам. Ён не дазваляе сабе расслабляцца, вельмі адказна адносіцца да кожнага спектакля. Для кожнага вобраза спявак знаходзіць новыя фарбы не толькі ў акцёрскім выкананні, але і як вакаліст. Асэнсавана працуе над вобразам. І вядома ж, дае цудоўны прыклад працавітасці для маладых спевакоў.

Яму ўдаюцца партыі любой складанасці. Паклоннікам таленту А. Саўчанкі здаецца, што ён дасягае ўсяго вельмі лёгка. Але за казачнай лёгкасцю хаваецца сур'ёзная карпатлівая праца артыста над партыяй. Паводле прызнання вернага сябра, дарадчыцы, жонкі, оталарынголага Серафімы Сямёнаўны, якая фактычна з'ўляецца яго анёламхавальнікам і не прапускае ніводнай оперы з удзелам мужа, Аркадзь Маркавіч перад кожным спектаклем прапявае ўсю партыю, а выступае з такой каласальнай аддачай, што часам пасля спектакля не можа заснуць усю ноч.

Саўчанка паводле гараскопа авен. Ці не таму на дзіва сумленны, праўдзівы, ні перад кім не лісліві, не прыніжаецца, лічыць, што артыст павінен гаварыць пра сябе не словамі, а дзеяннем... Яго нешматслоўнасць выявілася і ў вельмі сціплым расказе пра свае оперныя ролі. Добра, што мне давялося пабачыць яго ў розных спектаклях, хаця, вядома ж, не ва ўсіх пяцідзесяці партыях, якія ён выканаў за 35 гадоў працы на беларускай опернай сцэне.

Памятаю, які цудоўны незабыўны вобраз Яўгенія Анегіна стварыў артыст у аднайменнай оперы П. Чайкоўскага. На працягу спектакля ён то ганарлівы, недаступны, упэўнены ў сабе свецкі прыгажун, то пакутнік, які страціў розум ад кахання, расчараваны ад перажытага. У сцэне дуэта з Ленскім перад дуэллю ён прарочліва прадчувае сваю трагічную адзіноту...

Памятаю Аркадзя Саўчанку ў створаным ім амаль трыццаць гадоў назад цудоўны вобраз Апалона ў оперы С. Танеева "Арэстэя". У гэтай ролі ён быў вельмі прыгожы, як з цудоўнай казкі. А голас спевака гучаў так свежа, лёгка, што, здавалася, няма яму роўных.

На думку Л. Талкачовай, яго бясспрэчным поспехам была партыя Дон Жуана ў аднайменнай оперы В. Моцарта. Гэта была першая пастаноўка Моцарта на беларускай сцэне, цікавая, сур'ёзная.

Вельмі прывабным, мяккім, лірычным быў яго Максім Багдановіч у оперы Ю. Семянякі "Зорка Венера". У гэтым вобразе асабліва праявіліся яркая музычнасць, натхнёнасць акцёра.

Па-свойму вылучаліся ў яго самыя розныя партыі: Марселя з "Багемы" Д. Пучыні; Гразнога з "Царскай нявесты" М. Рымскага-Корсакава, Радрыга з "Дона Карласа" Д. Вердзі. Для кожнай з іх артыст знаходзіць незвычайныя фарбы, нюансы. Але амаль заўсёды стараецца не паўтарацца, працуе творча, імправізуе. У кожны спектакль імкнецца ўносіць нешта новае. Так адбывалася і з адным з лепшых яго герояў — Фігара ў оперы Д. Расіні "Севільскі цырульнік".

Яго першая сустрэча з гэтым вобразам адбылася яшчэ падчас вучобы ў Маскоўскай кансерваторыі ў опернай студыі, дзе рэжысёрам тады быў славуты спявак Сяргей Якаўлевіч Лемешаў. А колькі разоў Саўчанка выступаў у гэтым спектаклі на мінскай сцэне — нават цяжка сказаць! З цягам часу ягоны Фігара мяняўся. Артыст знаходзіў у ім усё новыя якасці, падкрэсліваў у сваім герої незвычайную жыццёвую мудрасць, аптымізм, філасафічнасць і, вядома, — бязмежную весялосць. На ўзроўні з ім была і Разіна ў выкананні Тамары Ніжнікавай. Іх партнёрства ў операх і ў жыцці было карысным для абаіх. Аркадзю Маркавічу падабаўся яе вельмі прыгожы голас-званочак. Ёй быў даспадобы цудоўны барытон з аксамітным тэмбрам, і каб ён заўсёды гучаў лёгка, свабодна, яна старалася перадаць маладому спеваку ўсе сакрэты вакальнага майстэрства, якім валодала сама.

Яны абое вучыліся ў Маскоўскай кансерваторыі, толькі ў розныя гады. Педагогам Тамары Мікалаеўны была знакамітая спявачка, сястра праслаўленай В. Барсавай — Марыя Уладзіміраўна.

Аркадзь Маркавіч, які стаў студэнтам у 18-гадовым узросце (пасля шматлікіх канцэртаў на самадзейнай сцэне, пасля паспяховых уступных іспытаў, дзе быў конкурс — 33 чалавекі на места), вучыўся ў выдатнага барытона, народнага артыста Расіі Сяргея Мігая — таксама, дарэчы, ураджэнца Беларусі. У свой час Сяргей Іванавіч вучыўся ў караля барытонаў выдатнага італьянскага спевака Канцільяна Бацісціні. Так што фактычна і А. Саўчанка атрымаў італьянскую вакальную школу. Яшчэ адным яго педагогам па вакалу быў народны артыст Расіі Аляксандр Батурын (таксама беларускага паходжання).

Лёс звёў двух таленавітых людзей — Тамару Ніжнікаву і Аркадзя Саўчанку. Яны разам удзельнічалі ў многіх спектаклях: "Травіята", "Рыгалета", "Шукальнікі жэмчугу", "Дзяўчына з Палесся" і іншых. Яны не маглі не закахацца! Але той жа лёс іх развёў... Яны па-ранейшаму сябруюць. Іх аб'ядноўваюць не толькі два сыны. Жывуць у адным доме. Абодва выкладаюць вакал у Акадэміі музыкі. Што было, перажытае, па-ранейшаму помніцца. Любоў да мастацтва, адданасць сваёй справе, найвысокі прафесіяналізм — гэта не мінае...

Невыпадкова вакальнае мастацтва стала ягоным прызваннем. Добра спявалі маці, бабуля, а Аркадзь з братам Анатолем падпявалі. Анатоль, дарэчы, таксама стаў оперным спеваком (у яго ад прыроды пастаўлены тэнар): ён заслужаны артыст Латвіі, жыве ў Рызе. Браты неаднаразова разам выступалі ў "Травіяце", "Севільскім цырульніку", "Яўгеніі Анегіне". Але як бы цудоўна ні спяваў Аркадзь Маркавіч, ён ніколі не быў задаволены сваім голасам, мяркуючы, што калі спявак задаволены сабой, дык на гэтым ён заканчваецца. І яшчэ мяркуе, што каб больш паспець, спеваку патрэбна два жыцці: у адным — вучыцца, у другім — спяваць. За дзесяткі гадоў працы на опернай сцэне ў Аркадзя Саўчанкі не было нелюбімых роляў. Усе героі блізкія, дарагія сэрцу артыста. Гэта ж "кавалачак" яго сэрца!

А вось вяршыняй яго творчасці, бадай, можна назваць вобраз Рыгалета ў аднайменнай оперы Д. Вердзі. Невыпадкова гэты спектакль абраў артыст для свайго нядаўняга бенефіса, прысвечанага 60-гадоваму юбілею і 35-годдзю творчай дзейнасці. Дакладнымі вакальнымі і акцёрскімі штрыхамі вымалёўваў ён на працягу некалькіх гадзін трагічны і неадназначны вобраз свайго героя. Яркі палётны голас непаўторнага тэмбру гучаў надзвіва свежа, прыгожа. "Брава!" — віталa публіка. А на сцэне быў змардаваны горам стары, які выпадкова стаў саўдзельнікам згубы сваёй адзінай любай дачкі, — Рыгалета...

Разам з А. Саўчанкам у яго бенефісным спектаклі сапраўдны ансамбль стварылі цудоўныя беларускія артысты, якіх ён выбраў у якасці партнёраў, — Марат Грыгорчык, Наталля Кастэнка, Наталля Руднева, Алег Мельнікаў і іншыя.

— З ім як з партнёрам лёгка спяваць, — гаворыць М. Грыгорчык. — Наогул кожны спектакль з яго удзелам заўсёды праходзіць з поспехам.

— У зале ціша, калі ў другім акце гучыць наш дуэт, а мы нават не дыхаем, спяваем на адным дыханні, — дадае Наталля Кастэнка.

— Ён настолькі прафесійна спявае, што я хацела б пераймаць — як ён лёгка, мякка, свабодна рухаецца па сцэне! Дзякую лёсу за такога партнёра. Навучылася ў яго падачы гуку, дыкцыі, палётнасці гучання, — прызнаецца Наталля Руднева.

У той святочны вечар юбіляр пачуў шмат цёплых слоў. Для яго спявалі, танцавалі. Яго літаральна засыпалі кветкамі. Любяць мінчане свайго куміра.

Можа, у гэтай шчырай народнай любові — адзін з сакрэтаў яго творчай маладосці?

Вера КРОЗ

Мізгір ("Снягурачка").

Аманасра ("Аіда").

Тэатр

“АРТЫСТАЎ СВАІХ ТРЭБА ЛЮБІЦЬ”

У школе ён меў двойкі па паводзінах. Настаўніца беларускай мовы казала, што ён пэўна будзе працаваць у цырку, а яна ўжо — выстойваць у чарзе па білеты. Цяпер настаўніца — сярод самых адданых гледачоў тэлевізійнай перадачы “Тэатр у фатэлі”, дзе Сяргей Арланаў працуе як рэжысёр. Часам яе ловяць у эфіры і сябры па валейбольнай зборнай Беларусі.

Сам Сяргей з усмешкаю згадвае, як пачынаў сваю артыстычную кар’еру... з дзіцячага садка: апантана чытаў вершы. На ўсіх ранішніках. Вылучаўся добрай памяццю і вучыў іх проста перад выступленнем. Такім чынам мацавалася падстава трапіць у тэатральны клас 136-ай мінскай школы (якраз тады В. Бандарчук гэты клас арганізаваў). Цуд школы быў у тым, што яна працавала...як маленькі тэатральны інстытут. Гэткія інстытуцкія яселькі. Выкладалі і танец, і сцэнічны рух, і пластыку, і гісторыю тэатра... Таму ў Акадэміі мастацтваў малады чалавек меў магчымасць трохі гультайнічаць? Але перш як трапіць “трохі гультайнічаць”, трэба было хораша папрацаваць. Першая сустрэча — з педагогамі Іллёй Курганам і Аляксандрам Бутаковым. Яны праслухалі Сяргея, справядліва наракаючы на ягоную дыкцыю. Параілі каменчыкі ды арэхі для трэніроўкі. І Арланаў... упершыню задумаўся пра рэжысуру. Хоць дыкцыю выпраўляць давялося. Так што ў адной з праграм “Тэатра ў фатэлі” яго ўбачылі ў ролі Калігулы паводле Камю, а на студэнцкай сцэне ён выйшаў у ролі Мальера паводле Булгакава. Працаваў манціроўшчыкам у Купалаўскім тэатры, пасля чаго на пытанне “ці ж падрыхтаваны ты да працы ў тэатры” адказвае проста, маўляў, прыроду акадэмічнага тэатра ў побытавых праявах разгледзеў, асабліва — высілкі й намаганні па ўтрыманні тэатра ў акадэмічным стане.

— І што б ты, Сяргей, вылучыў як самую балючую тэатральную праблему?

— Усе афішы Беларусі падпісаны рэжысёрамі-пастаноўшчыкамі. Мне ж здаецца, што, на самай справе, большыня з іх уяўляе сабой толькі пастаноўшчыкаў. Сярод іх вельмі мала рэжысёраў. Я сцвярджаю гэта, паглядзеўшы спектаклі ў нашых самых-самых — акадэмічных тэатрах, у Купалаўскім, у Рускім. Для мяне рэжысура — гэта перадусім праца з акцёрам. З чалавекам. А ў тэатры зазвычай працуюць... са святлом — яго паболей. З заднікамі — тыя мусяць быць як мага прыгажэй. З мізансцэнамі — каб развесці... І трэба пісаць у афішах — пастаноўшчык. І толькі крышачку, якімсьці бокам — рэжысёр. Жонка мая актрыса. Сам паспеў папрацаваць акцёрам. Высноўваю, на жаль, старое: як рэжысёры не любяць сваіх акцёраў. Або любяць як... функцыю, матэрыял, як колькасць, з чыёй дапамогай пры задніку ды ў належным асвятленні нешта й робіцца... І гледача, здаецца, можна пускаць... Мой педагог Барыс Утораў вучыць таму, што менавіта работа з акцёрам вызначае рэжысуру. Гэта першаступенна. Як узор падобнае работы магу назваць Барыса Эрына, чый юбілей мы нядаўна адзначылі. Мне даспадобы работы Мікалая Пінігіна, — ён любіць сваіх артыстаў. Перафразую з Булгакава і паўтаруся: артыстаў сваіх трэба любіць. Інакш рызыкуем прычакаць страшэнных непрыемнасцяў. Другая наша вялікая праблема — кампрамісы ў мастацтве. Мне шмат кажуць пра тэатральную этыку, пра маю ўласную нявыхаванасць (калі кажу пра работу калегі, што думаю). Але ж прафесія вымагае прынцыповасці. Зрэшты, можна і трэба папракнуць і мяне. Хоць бы за ўсе недасканаласці сцэнічных урыўкаў перадачы “Тэатр у фатэлі”. Праўда, я мушу рыхтаваць іх тры-чатыры дні да эфіру. Як ты любіш казаць — да наўпроставага.

— Мне, калі вяду перадачу, часам вельмі крыўдна: на пляцоўцы куды цікавей... як у кадры. І я — самы прывілеяваны глядач. З другога боку, як ніхто з аднакурснікаў, ты выпрабаваў сябе ў розных стылях, жанрах, матэрыялах...

— Калі б яшчэ мае работы заставаліся навучальнымі! У мяне ж — тэлеаўдыторыя, спецыфіка тэлебачання, з якой я яшчэ не надта асвойтаўся... Пазнаёміўся са шмат якімі акцёрамі мінскіх тэатраў. Навучыўся шукаць хутка і вырашаць хутка. Прафесійныя якасці, вядома, гартуюцца, але... каб жа не на вачах ва ўсіх...

— А якому тэатру аддаеш перавагу?

— Хваля чарноцця й побыту ўжо адышла. Я — за гранічна эстэтызаваны тэатр. Нават за эстэцкі. За дарагую, выбітную форму, якую хто-хто, а нашы акцёры напоўняць высокай духоўнасцю.

— Твае рэжысёрскія аўтарытэты?

— У Беларусі — мае педагогі. Ілля Курган і Барыс Утораў. Напэўна, блага казаць у дваццаць тры гады, што мала людзей, якіх я магу слухаць ды слухацца. Якіх магу любіць. Але... магу. Іх абодвух. З вялікай удзячнасцю згадваю пастаноўкі Барыса Эрына, шкадую, што ён пакінуў Беларусь. У гэтых людзей варта вучыцца і прафесіі, і любові...

Гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ

Фота Аляксея МАЦЮША

Музыка

УСЁ БЫЛО “НЕ ПАВОДЛЕ ПРАВІЛАЎ”...

Якая прырода прызнання і папулярнасці мастацкай працы? У чым тайна поспеху музычных твораў, чаму лёс многіх з іх недаўгавечны? Спрадвек гэтыя праблемы абмяркоўваліся праз прызму паняццяў “натхненне” і “майстэрства”, у адзінстве якіх бачылася зарука сапраўднага творчага поспеху. Між тым, па-за эстэтычнымі дыскусіямі, як правіла, заставалася такая немалаважная ўмова прызнання музычнага твора шырокай слухацкай аўдыторыяй, як простая, прагматычная сувязь паміж творцам і слухачом — праз выкананне, праз агучванне напісаных нот! А гэта, як паказвае гісторыя і цяперашняя практыка, — справа не простая, і найперш, мабыць, у сэнсе арганізацыйным.

Сёння кампазітару неабходна прадзюсерская дзейнасць дзеля ўласнай папулярызацыі (калі ён не можа гэтыя функцыі пераадрасаваць камусьці іншаму, але ж гэта, як правіла, занадта накладна). У наш складаны час таленавітыя людзі нярэдка пераадольваюць шматлікія ўсім вядомыя жыццёвыя цяжкасці, і амаль не застаецца часу на “прасоўванне” сваіх твораў у свет, на ўсталяванне “патрэбных” кантактаў, на пошук спонсараў. А яшчэ бывае ў інтэлігентнага творцы “непрабіЎны” характар...

Вось так пачынаю разважаць, калі задумваюся пра лёс Валерыя Іванавіча Карэтнікава, члена Саюза кампазітараў Беларусі. 25 гадоў назад ён закончыў Беларускую дзяржаўную кансерваторыю па класе Пятра Падкавырава — і пачалося напружанае працоўнае жыццё ў Магілёве, Калінінградзе, Маладзечне, Мінску. Чалавек, які спазнаў кватэрныя праблемы, правінцыйную адарванасць ад вядучых музыканцкіх сіл рэспублікі, матэрыяльныя цяжкасці, Валерый Іванавіч захаваў прафесіяналізм, сур’ёзнае і патрабавальнае стаўленне да кампазітарскай справы, да сябе і да сваёй творчасці.

Апошнім часам музыка Карэтнікава гучыць у канцэртах часцей, яе ахвотна ўключаюць у музычна-педагагічны рэпертуар, у праграмы фестываляў і конкурсаў, яго творы апублікаваны ў нотных зборніках. Аднак гэта толькі невялікая частка, большасць жа твораў кампазітара не вядомая шырокаму слухачу. Я між тым, музыка В. Карэтнікава — гэта самабытная з’ява, вартая папулярызацыі, запісу на радыё і БТ. Сам жа ён, чалавек глыбока прыстойны, удумлівы, дапытлівы ў сваёй справе, — цікавы ўласны творчай пазіцыяй.

Аднойчы ў гутарцы са мной Валерый Іванавіч дасціпна заўважыў: “У маёй творчай біяграфіі ўсё было не паводле правілаў”. Ён меў на ўвазе свой асаблівы і сапраўды цікавы шлях да музыкі.

Таленавітым хлопчыкам яго заўважылі ў мастацкай самадзейнасці: іграў на домры ў народным аркестры Палаца піянераў. Не ведаючы нотнага пісьма, юнаком прыйшоў паспрабаваць шчасця ў музычным вучылішчы, да таго ж у сярэдзіне навучальнага года. Паказаў некалькі просценькіх інструментальных мініяцюр, запісаных нотамі пры дапамозе сяброў. Яўген Глебаў, тады малады педагог, але ўжо вядомы кампазітар, прагледзеўшы гэтыя “опусы”, здолеў угадаць у іх талент. Да ягонай думкі далучыўся і знакаміты наш класік Мікалай Аладаў, слова якога сталася вырашальным для залічэння Карэтнікава ў музычнае вучылішча. І ён стаў студэнтам тэарэтычнага аддзялення, здаўшы за два месяцы праграму музычнай школы па тэорыі музыкі.

Хутка кампазітарскі талент Карэтнікава раскрыўся ў поўную сілу, чаму нямала садзейнічаў яго першы настаўнік Яўген Глебаў, які прыйшоў у прафесійную музыку падобным шляхам, з самадзейнасці, і, магчыма, таму асабліва ашчадна і ўважліва паставіўся да свайго вучня. Са сваімі “прыгодамі” паступаў Валерый Карэтнікаў і ў Беларускую кансерваторыю — пасля трох гадоў службы ў арміі, са спазненнем да пачатку навучальнага года пасля дэмабілізацыі. І зноў “добры геній” — прафесар Уладзімір Алоўнікаў падтрымаў абітурыента, дараваўшы недапрацоўкі ў праграме па фартэпіяна і разгледзеўшы яго творчы талент.

І вось настаў час першых вынікаў. У В. Карэтнікава выявілася прыхільнасць да чыста інструменальных жанраў, дзе ён знайшоў сваю вобразную сферу і вызначыў сваю стылёвую пазіцыю. Яго ўлюбёная галіна — камерна-інструментальная музыка. І першым станоўчым водгукам у друку былі цёплыя словы калег і крытыкаў пра квартэт В. Карэтнікава, выкананы на адным з канцэртаў з’езда кампазітараў 1980 года. Яркая творчая з’ява! Аднак твор дагэтуль не запісаны на радыё і не гучыць...

Асаблівая прыхільнасць кампазітара — жанр трыо. Першае трыо — студэнцкая работа, пазней адрэдагаваная аўтарам, але так і не выкананая. Другое трыо для скрыпкі, віяланчэлі і фартэпіяна — з тых рэдкіх твораў, якія можна пачуць у студэнцкіх канцэртах, у класах камернага ансамбля. Трыо N 3 для нязвыклага складу — скрыпкі, альта і фартэпіяна — створана па просьбе выкладчыка ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі С. Дамарадавай для папаўнення рэпертуару па класе камернага ансамбля. Ды ўрэшце гэты твор, сур’ёзны і глыбокі, аказаўся складаным для навучэнцаў. Затое ён быў з поспехам выкананы масцітымі выканаўцамі І. Алоўнікавым, Л. Гарэлікам і І. Панчанка на фестывалі новай беларускай музыкі ў 1992 годзе. Трыо напісана як варыяцыі на тэмы са знанага “Полацкага сшытка”. Дарэчы, нядаўна кампазітарам створана “Шэсць п’ес з “Полацкага сшытка” для трыо і, зноў жа для трыо, — Варыяцыі на тэмы песні Ю. Семянякі “Явар і каліна”.

Музычны свет усіх трыо Карэтнікава ўвасабляе характэрныя ўласцівасці яго творчай манеры. Сучасны кампазітар, які валодае інтанацыйным слоўнікам XX стагоддзя, ён, аднак, заўсёды заклапочаны выразнасцю мелодыі, яе эмацыянальнай акрэсленасцю. Мабыць, таму ён не схільны да экстраардынарных эксперыментаў і сучасную стылістыку трактуе праз спалучэнне традыцый розных эпох і стыляў. Вядома, у яго ёсць свае схільнасці, сярод якіх на асаблівым месцы — творчасць С. Пракоф’ева.

У самых патаемных глыбінях музыкі В. Карэтнікава чуецца першароднасць беларускай нацыянальнай культуры, асабліва ў лірычных старонках: Легендзе для віяланчэлі з фартэпіяна, у песенных тэмах Трыо N 3, Санаце для скрыпкі з фартэпіяна. А якая шматгранная вобразнасць: то кампазітар гарэзуе (фартэпіянныя п’есы “Маленькі каўбой”, “Вясёлая карусель”), то фантазіруе і марыць (Саната для габоя і фартэпіяна, Саната для віяланчэлі з фартэпіяна, ч. II), то ён засяроджаны і суровы (Трыо N 3, Саната для віяланчэлі, ч. 1). А яго лірычны дар праяўляецца і ў вакальных цыклах: 4 рамансы на вершы П. Броўкі і М. Танка, 3 рамансы на словы Г. Кагановіча.

Ведаю, што чакае свайго выканання Сімфонія В. Карэтнікава, ідзе праца над ужо другім канцэртам...

Аднак Валерый Іванавіч не з тых мастакоў, якія ў творчым самазабыцці гатовы адмовіцца ад штодзённага жыцця. Ён жыве разнастайнымі інтарэсамі. Ён — таленавіты крытык і галоўнае — педагог, які мае свае вынайдзеныя прынцыпы вядзення курса кампазіцыі. Гэты курс ён вядзе пастаянна — спачатку ў Магілёўскім і Маладзечанскім музычных вучылішчах, а апошнія 12 гадоў — у Рэспубліканскім ліцэі пры Беларускай акадэміі музыкі. Карэтнікаў выгадаваў 7 лаўрэатаў рэспубліканскіх конкурсаў, 4 лаўрэатаў міжнародных конкурсаў у галіне кампазіцыі сярод навучэнцаў. Многія з цяперашніх студэнтаў дагэтуль звяртаюцца да Валерыя Іванавіча па кансультацыю.

Курс кампазіцыі — магічны... У класе Карэтнікава цаРуе атмасфера ўзаемнай зацікаўленасці. Вучні займаюцца кампазіцыяй з вялікім задавальненнем, многія мараць зрабіць яе сваёй будучай прафесіяй. А настаўнік атрымлівае ад сувязі з дзецьмі творчыя імпульсы. Многія творы Валерыя Іванавіча (дарэчы, бацькі ды дзеда вялікай сям’і) — для дзяцей і пра дзяцей. Узаемапрыцягненне настаўніка і ягоных гадаванцаў — шчаслівая гармонія, бо Карэтнікаў — цікавая асоба, тонкі і абаяльны чалавек, які ўмее адчуць індывідуальнасць вучня.

Клас Карэтнікава ў ліцэі — незвычайная з’ява. Пераканаў у гэтым канцэрт, дадзены ягонымі вучнямі — лаўрэатамі міжнародных конкурсаў у зале Саюза кампазітараў Беларусі: Т. Багданаў, І. Атрашонак, А. Чубрык, Ц. Шчарбакоў... Навучэнцы ліцэя, яны на працягу некалькіх гадоў заняткаў з Валерыем Іванавічам набылі не толькі навыкі складання музыкі, але і густ да стылёвай палітры, імкненне да свежасці гучання і стараннасць у працы.

Сваю энергію В. Карэтнікаў не траціць, бадай, толькі на адно: на “прабіванне” сваіх твораў у музычны свет. “Ненавязлівасць” кампазітара прывяла да прыкрай сітуацыі: многія ягоныя творы не ведае публіка. Крыўдна, што няма ў сістэме арганізацыі нашай культуры пэўных рычагоў для стымулявання, выканання і папулярызацыі новых твораў, каб не трэба было “прышчэпліваць” людзям творчай працы якасцяў “прабівалы” сваіх опусаў. Хочацца верыць, што калі-небудзь мы будзем мець і нотнае выдавецтва, і сваю фірму гуказапісу, і тады творчасць беларускіх кампазітараў будзе гучаць у поўным аб’ёме. Тады і музыка Валерыя Карэтнікава знойдзе свайго ўдзячнага слухача і прыхільніка.

Ніна СЦЯПАНСКАЯ,

кандыдат мастацтвазнаўства

Фота В. МАЙСЯЁНКА

ЛіМ
ЧАСАПІС

У КРОПЛЯХ ЧУЙНЫХ НОТ

Ён нарадзіўся ў сям'і пятым. Для маці гэта было вельмі жаданае дзіця. Яна нарадзіла яго па дарозе ў поле. Так з'явіўся на свет Алег Атаманаў — пад адкрытым небам, таму, відаць, і талент яго адкрыты і шматстайны.

Паэт — кампазітар — выканаўца.

На Беларусі шмат талентаў, але талент барда-спевака Алега Атаманава, на мой погляд, унікальны. Ягоны голас то лашчыць, то бянтэжыць, то хвалюе — а бывае і ўсё разам. Слухаеш яго — і хочацца адчуваць, смяяцца і плакаць. Жыць.

Мне даводзілася назіраць, як ён піша вершы. Быццам гуляючы, быццам цешачыся. На працы ва універсітэце, у інтэрнаце, за кавай і без яе. Натхненне прыходзіць да яго паўсюль.

Не толькі тэма кахання хвалюе яго. У яго ёсць добрыя філасофскія і патрыятычныя песні. Ён штораз знаходзіць свежыя словы.

У гэтага чалавека вельмі выразныя вочы, якія сведчаць пра незвычайную глыбіню і чысціню душы. І ўвогуле гэта сапраўдны чалавек, які жыве сярод нас — усміхаецца вельмі прывабнай шчырай усмешкай, сумуе, піша вершы, музыку і спявае...

Алег Атаманаў, безумоўна, адзін з самых цікавых беларускіх бардаў. Яго песні ўваходзяць у нашы сэрцы жаданымі гасцямі. Гэта і ёсць сапраўдны талент.

Тамара ФАМЕНКА

А ПРАВІНЦЫЯ НЕ СПАЛА...

90 гадоў назад, 13 красавіка 1906 года, у Мінску выйшаў першы нумар грамадска-палітычнай, эканамічнай і літаратурнай газеты "Голос провинции", што выдавалася да 21 красавіка 1907 года. За гэты час было выдадзена 306 нумароў, праўда, 6 з іх так і не прыйшлі да чытача, паколькі былі канфіскаваны. Выходзячы штодзённа, "Голос провинции", наколькі гэта яму ўдавалася, імкнуўся ўсебакова адлюстроўваць тагачаснае жыццё. Шэраг накірункаў выдання не можа не заслугоўваць ухвалы. У прыватнасці, яно адстойвала правa народаў Расіі на культурна-нацыянальнае самавызначэнне, пры гэтым выкрываўся вялікадзяржаўны шавінізм рэакцыйных партый і чарнасоценных выданняў. "Голос провинции" пісаў і пра тое, што беларускі народ мае права на родную мову і літаратуру, вітаў выхад першага нумара газеты "Наша доля" як пачынальніка беларускага нацыянальнага друку. Высока былі ацэнены верш Я. Коласа "Наш родны край", апавяданне Цёткі "Прысяга над крывавымі разорамі". Не прамінуў "Голос провинции" адзначыць і з'яўленне кнігі ў выдавецкай суполцы "Загляне сонца і ў наша аконца".

АДСТОЙВАЎ БЕЛАРУСКАСЦЬ

Такі ўжо лёс беларусаў: шмат часу праходзіць, не адно дзесяцігоддзе мінаецца, а сказанае калісь нікольki не страчвае сваёй актуальнасці. Як і гэтае меркаванне Я. Журбы, што прагучала ў яго артыкуле "Беларуская нацыянальная хеўра", апублікаваным у газеце "Наша Ніва" (1908, N 7): "Кожны народ розніцца ад другіх сваёю моваю, жыццём, звычаямі і г. д., і ён мае права жыць як асобная нацыя, развіваць сваю мову, сваю літаратуру, мае права пазнаваць навукі ў сваёй роднай мове, развіваць сваю культуру. З гэтага права народ пачынае карыстаць толькі тады, як усе сыны яго добра знаюць, хто яны, да якой нацыі належаць.

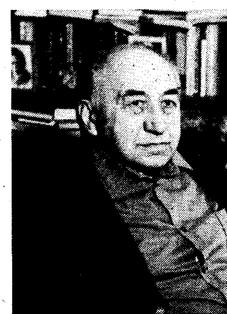
Каб нашы беларусы сталі моцнай нацыяй, каб яны здолелі заваяваць сабе агульналюдскія правы, патрэбны два варункі: перш-наперш трэба як найбольш свету даць беларусам, бо цемната — глаўная прычына нашага цяжкага палажэння; а яшчэ — падняць нацыянальную свядомасць беларусаў. Гэта надта вялікая праца: трэба разбудзіць сонныя вумы беларусаў, каб не былі такімі забітымі і загнанымі, як дагэтуль, каб цяжкія, несцярпімыя варункі жыцця нашага змяніліся на лепшыя".

Дзеля гэтай удзячнай задачы і жыў, працаваў Я. Журба, з дня нараджэння якога споўнілася 115 гадоў (памёр у 1964 годзе). Працаваў і як педагог, і як пісьменнік. Настаўнічаў у Чашніцкім раёне, а апошнія гады жыў у вёсцы Слабада пад Полацкам і ў самім Полацку.

Першы верш па-беларуску апублікаваў у 1909 годзе ў газеце "Наша Ніва". Выдаў кнігі "Заранкі" (1924), "Ясныя шляхі" (1959), зборнікі вершаў для дзяцей "Ластаўкі" (1950), "Сонечная раніца" (1955) і іншыя. Найбольш поўна мастакоўская спадчына Я. Журбы прадстаўлена ў аднатомніку "Творы", што выйшаў у выдавецтве "Мастацкая літаратура" ў 1993 годзе.

Паэзія

Сяргей ГРАХОЎСКІ

ПАВОДКА

Вялікая будзе паводка,
Растануць і знікнуць снягі,
Сарвецца прамерзлая лодка,
Разводдзе затопіць стагі.

Венецыяй стане Палессе:
Да ганкаў прыстануць чаўны,
На лямант адклікнецца песня
З далёкай сівой даўніны.

Вада закіпіць, завіруе
І стоптаны зімнік знясе,
Вярбу перакруціць старую
У ранняй апошняй красе.

Спалошча збуцвелае смецце,
На крызе — і пер'е, і кроў,
І коцікі ўспыхнуць на вецці,
Як свечкі, над кручай віроў.

Зламаная ветрам галінка
Ў дзівоснай сваёй пекнаце
Прыб'ецца вадой да суглінка,
Зачэпіцца і расцвіце.

На сілу і веліч паводкі
Гатовы да зорнай начы
З трывогай, як нашыя продкі,
Глядзець з узбярэжжа Пцічы.

28/III 96

МАЯ РУСАЛКА

Ты з далёкай вярнулася казкі,
Дзе ў лілеях русалка пяе,
Вадзянік ад здзіўлення і ласкі
Заглядзеўся у вочы твае.

На світанні у хвалях ружовых
Ты ў цнатлівай красе праплыла
І, як прывід, растала у сховах
Сініх зорак, жывога святла.

Мяне вабіла возера змалку,
Верыў я, што ў ружовай вадзе
Я сваю напаткаю русалку,
І яна за сабой павядзе.

...Праплыла, прамільгнула ў тумане
З таямнічай сваёй варажбой.
Можа, шчасце сустрэну ў падмане
І услед паплыву за табой.

6/III—96

ЖЫВОЕ СЛОВА

Панове беларусафобы,
Як не шчыруе ваша раць,
Вам ісціна не даспадобы,
Што мову нельга адабраць.

Яе душылі, распіналі
Цары, жандары, каралі,
З ёй нашы продкі памiралі,
Каб вольна праўнукі жылі.

За слова гналі ў сутарэнні,
Развейвалі сумленне ўпрах,
Так з пакалення ў пакаленне
Нявечыў і ўладарыў страх.

Чаму сваё не даспадобы
Вам, беларускія сыны?
Няўжо скруцілі вас хваробы —
Служыць і павышаць чыны?

І не даваць нікому спуску,
Як паслухмяным не даюць,
Каб не спяваць па-беларуску,
Хай па-кітайску запяюць.

А мова ў недасяжных спратах,
Як споведзь на святой імшы,
Гучыць у будні і у святы
З глыбіняў чыстае душы.

Яна усіх асноў аснова
Багацця ў яснай галаве.
Нязводная жывая мова
Мяне і вас перажыве.

22/II—96

ІМЯ

Прамільгнулі за векам вякі
У надзеях, у стратах і скрусе.
Век канчаецца.
Хто ж я такі?
Як мне звацца? І як я завуся?

Цяжка ўспомніць усё, што было,
Ператрушчанае напалову.
Дзякуй Богу, што не заняло
Мне амаль паўлегальную мову.

Толькі з гэтым багаццем жывы,
Цешаць толькі далёкія згадкі,
І бяспраўныя нашы правы,
Каб імя не забылі нашчадкі.

8/III—96

ПЯКЕЛЬНЫЯ КРУГІ

Дыхнула ветрам глыбіня зямная,
Пустэльня жальбы ўспыхнула наўкол.
ДАНТЭ. "Боская камедыя".

Агортваюць адчай і жах,
Што столькі ашуканства ў свеце,
Што на чарнобыльскіх крыжах
І пад бамбёжкай гінуць дзеці.

Даўно ў бязладдзі і ў журбе
Сумленне і спакой забылі,
І цяжка дараваць сабе
Сваё маўклівае бяссілле,

Бо не працяў пякучы боль,
Яшчэ не даляцелі міны,
Не стала дамавінай столь,
А людзі ж гінуць штохвіліны,

Дарэмна гіне без віны
Каханы, любы і адзіны...
Заслужыць снайпер ардэны,
Забітыя — не кожны дамавіну.

Усё ідзе наадварот,
І Бог здзіўляецца пахмуры,
Што правіць з'енчаны народ
Заместа хрэсьбінаў хаўтуры.

Замоўклі без'языкія званы
На збітай радыяцыяй званіцы,
Яе здалёк мінаюць каршуны,
Бацян гнязда уласнага баіцца.

Хвіліна за хвілінаю бяжыць,
Бяда, нібы пачварная праказа,
Не дазваляе ні любіць, ні жыць
Сынам Расіі і Каўказа.

Анёлы абгарэлыя брыдуць,
Як прывіды, на ўласныя хаўтуры,
А ім дазволу не дадуць
Начальнікі камендатуры.

Агортвае душу нязводны боль,
Кажан злавесны дзень і ноч лятае...
Я сам сабе на раны сыплю соль
І "Боскую камедыю" чытаю.

13/II—96

●

Усё жыццё я верыў абяцанням,
Чакаў, калі нягода праміне,
Але за пакараннем пакаранне
Загнала ў пекла і мяне.

Я прысягаў іконам і партрэтам
І дома, і ў Далёкай старане,
Наіўна верыў недасяжным мэтам
Тых, што ашуквалі мяне.

Здавалася, што дажыву да шчасця
І з радасцю сустрэнуся ў жыцці.
Ну, вось і фініш. Засталося ўпасці,
Бо ўжо далей няма куды ісці.

●

Навошта мне дарэмныя трывогі
Пра нашу і не нашую бяду,
Бо хутка я з памылкамі да Бога
За грэшнікамі сам пайду.

Пакаюся ва ўсім і павінюся
І літасці адзінай папрашу —
Пакінуць назаўсёды ў Беларусі
Маю замардаваную душу.

4-5/IV—96

НЯМА ВІНАВАТЫХ?

За кроў, што ліецца на нашым вяку,
Падзякуем першаму бальшавіку.
Набракла крывёю зямля ад прымусаў,
Ад выбухаў кары, і землятрусаў,
Крывёй набрынялі сцягі і руіны,
Бо льецца і льецца яна штохвіліны.
Загналі худзенькіх падлеткаў у танкі,
А ім яшчэ сняцца дасюль калыханкі.
Чыны, што іх гоняць на смерць і на мукі,
Ніяк не адмыюць сумленне і рукі.
Ім поспехі сняцца ў пуховых пасцелях,
У спецсамалётах і ў лепшых гатэлях.
Клапоцяцца у недасяжным палацы,
Каб толькі не быць генералам без працы.
Крывавая ім неабходна работа,
А значыць, — загіне за ротаю рота,
Вязуць юнакоў на пагібель вагоны,
А ў генералаў цяжэюць пагоны.
Яны — з гартаванай сталёвай пароды,
Якой паслухмяныя служаць народы.
З трыма падбародкамі, ў цесных мундзірах
Жывуць камандзіры пры каманадзірах.
Мы іх абяцанкі і чулі, і чуем:
"З паўгодзіка, можа, яшчэ паваюем".
А колькі за гэтых паўгода загіне?
Хто думае з іх аб удовіным сыне,
Аб тых, што яшчэ не пабачылі шчасця,
Якім давядзецца "без вестак прапасці",
Сканаць у крывёю напоўненых касках
Па незразумелых дасюль абавязках.
Чаму абавязаны іхнія маці
Дзяцей у бяздумных пабоішчах траціць?
Міністр, генерал, іх дарадчык аб страце
Не дбае, хоць мае і сына, і зяця,
Што так паспяхова ваююць даўно
У фірмах, на пляжах і ў казіно.
Таму і спяшаюцца ўсе генералы
Перакаваць на гарматы аралы,
У пекла пагнаць за калонай калоны,
Лічыць адабраныя ў бедных мільёны.
У плямах на іх і лампасы, і боты
Ад невясёлай штодзённай работы —
Дадому вяртаць ў ацынкаваных трунах
Чужых беззваротных, любімых і юных.

Ніхто ж не адказвае, хто вінаваты,
Што гінуць жанкі, аксакалы, салдаты
і... немаўляты.

ЧАЛАВЕК

Чалавек нараджаецца вольны,
А нявольнікам стане пасля:
Гаспадар дабярэцца няўмольны
І камандаваць будзе здаля.

У чаканні нябеснае манны,
Будзе слухаць яго чалавек,
Палахлівы, нямы, паслухмяны
Сцерпіць ганьбу, няпраўду і здзек.

Чалавек нараджаецца вольны,
А нявольнікам стане пасля.
Беззаконня закон неадольны,
Хоць і стогне, а церпіць зямля.

26/III—96

АДЗІНАЯ ВЕРА

Хто раз схлусіў, не верылі таму,
А потым, каб усё ж душу суцешыць,
Наслухаліся казак, і таму
Стараліся галовы больш не вешаць.

Калі ж з натоўпу выткнуцца яны,
Іх тут жа юды бралі на заметку:
Была віна, ці не было віны,
Высмоктвалі і заганялі ў клетку.

Усіх труціла крыўда і падман,
Смылелі душы і на целе раны.
Жыў ашуканец, як вяльможны пан,
Пакутаваў гарэтнік ашуканы,

Цягаў ён хлусаў на сваім гарбе,
Хоць болей і не верыў у хімеры.
Калі ж паверыць толькі сам сабе, —
Сваёй адзінай непадкупнай веры?

15/III—96

ЗА ПУЦЯВОДНАЮ ЗОРКАЙ

Я ўсё жыццё шукаў свае дарогі,
Кідаўся марна ў розныя бакі,
Чапляўся за каменныя парогі,
Але трапляў заўсёды ў тупікі.

Хоць суцяшалі: "Гэта ўсё часова,
Наперадзе чакае ясны дзень".
А мудрыя пасмейваліся совы:
"Ты акуляры добрыя надзень".

А я блукаў, сябе надзеяй цешыў,
Сланяўся моўчкі ў розныя бакі,
Чапляўся, поўз, а галаву не вешаў,
Але ізноў трапляў у тупікі.

Відаць, вялі павадыры сляпыя,
Што мелі ўсё — чыны, віно і хлеб,
Багатыя на злосць, на дабрату скупыя,
Рабілі ўсё, каб я нямеў і слеп.

Мне стала страшна.
Ледзь расплюшчыў вочы,
Разбуджаны прамудраю савой,
І асмялеў, устаў і сам пакрочыў
За пуцяводнай зоркаю сваёй.

31/III—96

ЗАПАВЕТ

Упоцемку, як свечка, дагару
Па волі і па боскаму загаду,
Як і радзіўся, ў верасні памру,
А можа, на пачатку лістапада.

Хоць задыхаюся ў мурах,
А за нагрузкаю цягну нагрузку,
Калі ж закончыцца мой шлях,
Спакой хачу знайсці у Глуску.

Там дзед і баба, маці, і сястра,
Там прашчуры, і родзічы, і продкі.
У кожнага была свая пара
І шлях ад хаты да кладоў кароткі.

Не баязлівец я, не песіміст,
Хачу вярнуцца ў родную сялібу...
Заходзіць сонца, і пажоўклы ліст
Ляціць, ляціць і стукаецца ў шыбу.

4/II—96

МАЕМ ГОНАР БЫЦЬ МАСТАКАМІ-БЕЛАРУСАМІ

Пяць гадоў таму чытачы "ЛіМа" даведаліся аб нараджэнні новай творчай суполкі — аб'яднання мастакоў-беларусаў Балтыі "Маю гонар" ды аб першых яе выставах. Тады, у сакавіку 1991 года, да майстэрні рыжскага мастака, настаўніка, калекцыянера, даследчыка В. Целеша спяшаліся сябры-творцы з Літвы, Эстоніі, Санкт-Пецярбурга, Латвіі, каб агульнымі намаганнямі праз мастацтва далучаць сваіх суайчыннікаў да справы беларускага адраджэння, каб знаёміць свет з нацыянальнай беларускай культурай.

На першым сходзе аб'яднання старшынёй абралі Вячку Целеша і не памыліліся, таму што ўсе пяць гадоў ён самаахвяравана працаваў на гэтай пасадзе. Выставы "Маю гонар" адбыліся ў Рызе (Латвія), Кохтла-Ярве і Йыхві (Эстонія), у Мінску. Адначасова ладзіліся выставы сяброў "Маю гонар" па рэгіёнах (Вільня, Санкт-Пецярбург). Ды й не пералічыць асабістых выстаў мастакоў у розных краінах свету. У 1993 г. суполка ў поўным складзе ўдзельнічала ў выставе "Жыве Беларусь", прысвечанай першаму з'езду беларусаў свету ў Мінску.

Цяжкае эканамічнае становішча, перашкоды, якія чыняць нам мытні ды межы, не супынілі дзейнасці аб'яднання. На жаль, па гэтай прычыне ў юбілейнай выставе не змаглі ўдзельнічаць пецярбургскія мастакі Я. Чарнякевіч, В. Сівуха, Ю. Казак, іншыя, хто ствараў аб'яднанне. Але з вялікім задавальненнем мы адзначаем, што суполка папоўнілася новымі мастакамі, пераважна з Латвіі. Да ўжо знаёмых гледачам мастакоў з Вільні Крысціны Балаховіч і Алега Аблажэя, рыжан Вячкі Целеша, Ларысы Лойкі, Мацея Чырыча, мастачкі з Эстоніі Маргарыты Астравумавай далучыліся Васіль Малышчыц, Тамара Насенка, Кацярына Вольская, Мікола Гаўрыловіч ды Зашчырынская Ганна. Самы далёкі сябра нашага аб'яднання — мастак са Швецыі Ян Кузьміцкі.

Юбілейная выстава адбылася ў прэстыжным месцы старой Рыгі — у залах будынка Райтэрна (зараз Дом журналістаў). Павіншаваць мастакоў і пазнаёміцца з іх творамі прыйшло шмат гасцей. Сярод іх — пасол Беларусі ў Латвіі сп. В. Вялічка, кіраўнікі Латвійскага фонду культуры, Саюза мастакоў, Саюза пісьменнікаў, Нацыянальнага дэпартаменту Латвіі, сябры беларускіх суполак. Урачыстасць свята вершамі дзеткі — вучні пачатковай беларускай школы ў Рызе. За келіхам шампанскага госці абменьваліся з гаспадарамі сваімі меркаваннямі аб выстаўленых працах. А цікавага было шмат. Жывапіс і графіка, скульптура і дызайн, габелены — розныя тэхнікі, разнастайныя жанры, мастацкія сродкі.

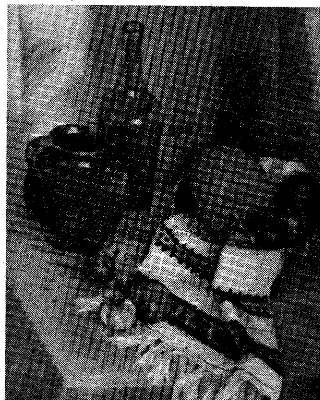

Адкрыццё выставы аб'яднання "Маю гонар", прысвечанай 5-годдзю дзейнасці.

Госці пакідалі выставу з прыемнымі ўражаннямі. Мастакі ж працягвалі сваю сустрэчу ў майстэрні-пагрэбку Целеша на справаздачным сходзе, плануючы новыя выставы, творчыя летнікі і сустрэчы. І толькі адно было крыўдна — з запрошаных на юбілейную выставу афіцыйных асоб з суседняй Беларусі, маючых дачыненне да мастацтва, наогул да культуры і да замежных беларусаў, не прыехаў ніхто, нават віншаванне не даслалі. І неяк соромна было перад мясцовымі ўладамі, падтрымаўшых выставу і маральна, і фінансава.

Але ж, нягледзячы ні на што, мы маем гонар і далей быць беларусамі, знаёміць з нашым нацыянальным мастацтвам свет, развіваючы культуру беларускага замежжа. І спадзяёмся, што дачакаемся не толькі павагі, але і дапамогі ад нашай Бацькаўшчыны — незалежнай Беларусі.

Маргарыта АСТРАВУМАВА, намеснік старшыні аб'яднання мастакоў-беларусаў Балтыі "Маю гонар"

М. Астравумава. "Нацюрморт з ручніком". (Эстонія).

Л. Лойка. Габелен "Рух" (Латвія).

Я. Кузьміцкі. "Касмічны ўплыў Алены" N 1. (Швецыя).

ДВА АПАВЯДАННІ

(Праця́г. Пачатак на стар. 9)

НА СОТАЙ ВЯРСЦЕ

Гэта разлеглае, панылае балота душу не радуе. Яго асушылі да вайны, прабавалі што-небудзь сеяць, але пакольні мінеральных угнаенняў не хапала, ды і вопыту належнага не было, то ніхто тут, відаць, не разбагацеў.

Відаць было, што пасля вайны тут ящчэ нічога не сеялі. Высокія рудыя пасмы высахлай травы сплялісся між сабой, уздоўж асушальных каналаў густой сцяной стаяла высокае выпетранае бадылле, і нават лазнякі разрасліся.

І час невясёлы: запозненая вясна. Неба ўкутана густымі шчыльнымі воблакамі. Месяц красавік, а ў лажках яшчэ многа пачарнелага, абледзянелага снегу, зеляніна ледзь-ледзь прабіваецца. Толькі ў адным месцы, на прыгрэве мільгнуў астравок жоўта-залацістай лотаці. Малыя незнаёмыя птушачкі папіскваюць, пералятаючы з куста на куст.

Рудчык, карэспандэнт абласной газеты, яшчэ ўчора перабрыў гэтае балота. Ён пабываў у калгасе, які называецца гэтак жа, як абласная газета. Матэрыялу не знайшоў. Затое напаткаў такога дурнога старшыню, якога за час карэспандэнцкай практыкі яшчэ не сустракаў. Той палічыў Рудчыка ледзь не за шпіёна, званіў у раён і нават у абласную газету, высвятляючы асобу. І зусім непісьменны старшыня, хоць у арміі, як сказаў, быў старшым лейтэнантам.

Цяпер Рудчык зноў кіруе да чыгункі. Толькі па другой дарозе. Трэба трапіць яшчэ ў адзін калгас. У ягонай лейтэнанцкай сумцы пісьмо. Там распісаны махлярствы, якія творыць кампанія жулікаў.

Гадзінніка ў Рудчыка няма. Быў гадзіннік ды сплыў. Але ён адчувае: вечарэе. Трэба да цемені дабрацца да вёскі.

Наперадзе маячыць дзявочая постаць. Рудчык не хоча даганяць дзяўчыну. Не любіць папутчыкаў. Наогул з незнаёмымі людзьмі ён не пускаецца ў лішнюю гаворку. Трэці год вандруе ён па раёнах, калгасах, начуе па чужых хатах і, можна сказаць, не было ў яго ніводнай рамантычнай прыгоды. А колькі дзяўчат у вёсках, якія засталіся без жаніхоў. Жаніхі іх палеглі на вайне. Відаць, вельмі сур'ёзны, зацяты Рудчык, і дзяўчаты не ідуць з ім на збліжэнне. Хоць Рудчык і жартаваць умее, пасмяяцца любіць, але толькі ў знаёмай кампаніі.

Ёсць і другое штосьці. Рудчык як бы ў крыўдзе на дзяўчат. Не на ўсіх, вядома. На адну. Яна кінулася ў вочы даўно, але нібы вяроўкі з яго ўе. Душэўнай блізкасці між імі няма. Яна і не шукае гэтай блізкасці. Не хінецца да яго ў час рэдкіх сустрэч. А ён, відаць, бесхарактарны. Не можа парваць сувязі, якая прыносіць адны пакуты. Ён даўно развітаўся б з ёй, каб зрабіла яму што-небудзь брыдкае. Але яна і не хінецца да яго і не кідае.

Адлегласць паміж Рудчыкам і дзяўчынай скарачаецца. Згушчаюцца імклівыя вячэрнія змрокі і, відаць, дзяўчына, баючыся цемені, не супраць таго, каб мець спадарожніка. Наўмысна замаруджвае хаду. Нарэшце Рудчык даганяе яе.

З першага позірку дзяўчына Рудчыку падабаецца. Яна ў чорным паліточыку, павязаная белай вязанай хусткай, на нагах трохі завялікія для яе і, здаецца, мужчынскія чаравікі. Дзівіцца нечага: толькі два гады, як скончылася вайна.

Калі чалавек падабаецца, то і гаворка заводзіцца лёгка. У дзяўчыны далікатны, трохі змізарнелы твар, зграбная постаць і голас як бы з галубіным вуркатаннем. Рудчык гаворыць, хто ён і што, і ад дзяўчыны сёе-тое дазнаецца. Яна ідзе на станцыю, хоча сесці на цягнік і паехаць да старэйшай сястры. Калі тая дазволіць, трохі пажыве ў яе.

Дзяўчына штосьці не дагаворвае. Тым часам Рудчык дзішне не дапытваецца. Яму прыемна ісці з Кацяй — так яна назвала сябе — і гаварыць аб дробязях. Кацяскончыла летась (жыла ў раённым мястэчку) дзесяцігодку і сёлета хоча паступіць куды-небудзь. Хоць у тэхнікум. Бо памагаць ёй некаму.

Недзе ў глыбіні душы Рудчык кляне долю. Вось трапілася б яму такая дзяўчына і не меў бы ён ніякіх згрызот. Вядома, добрых дзяўчат шмат. І Рудчык некаторых ведае. Але трэба яшчэ, каб яны падабаліся. Гэтая падабаецца. Можа, таму, што ён начытаўся кніг і хоча, каб дзяўчына была прыгожая. Неабавязкова красуння. Але каб што-небудзь у ёй падабалася, прыцягвала. Ён адчувае: з Кацяй было б усё добра. Яна простая, звычайная і, здаецца, не нясе ў сабе асаблівай тайны.

Яны падымаюцца на пагорак. За пагоркам — рачулка, мост, і там яны з Кацяй развітваюцца. Сінее далёкі зубчаты край лесу. За лесам чыгунка. Сядзе Каця на цягнік і болей не ўбачыць яе Рудчык. А ён хоча завязаць знаёмства. Толькі не ведае як.

Ён вымае з нагруднай кішэні кашалёк, і дае Кацi некалькі сторублёвак.

— На білет, — гаворыць. — Адчуваю: грошай у вас няма.

Яна чырванее, нават мочкі вушэй пунсавеюць.

— Няма. Выскачыла з дому, як на пажары. Толькі потым дасцё. Як будзем развітвацца. Вазьму ваш адрас і перашлю грошы.

— Лепей я ваш адрас запішу. Прыеду да вас.

Яны ўзыходзяць на седлавіну пагорка і тое, што бачаць, прымушае Рудчыка здрыгануцца. Нізіна наўсцяж рэчкі залітавадою. Моста нават не відаць. І не відаць ніякай дарогі.

Змрок згушчаецца. Няўжо па цемені вяртацца ў вёску, дзе дурнаваты старшыня правяраў асобу карэспандэнта? Ды і ніблізка гэта — кіламетраў восем...

— Я ведала, тут залівае, — гаворыць Каця. — Толькі думала: вада сышла...

У памяці Рудчыка ўсплывае, нібы іскра, зусім акрэслены малюнак. Калі ён толькі-толькі параўняўся з дзяўчынай, збоку ад дарогі, здаецца, шарэла прыбітая даждамі капа сена. Ці адонне ад стога...

— Пойдзем у гасцініцу, — гаворыць ён.

— Папросімся нанач.

Яна пакорліва ідзе за ім. Шэрасць вечара светлая. Яны падыходзяць да кучы, якая цямнее наўзбоч. Гэта сапраўды капа сена. Яна разварушана, разварочана. Нехта, як і яны, падышоўшы да рэчкі вечарам, знайшоў тут начлег.

"На балоце сціртa сена, там паслана пасцель бела, там мы будзем начаваці", успліваюць у памяці Рудчыка словы з песні. Ён глыбей разварушвае сена. Яно сухое, але ад яго патыхае прэлю.

У Рудчыка ў лейтэнанцкай сумцы ёсць кавалак хлеба і цыбуліна. Але прапанаваць такую вячэру дзяўчыне ён не адважваецца.

— Будзем начаваць, — гаворыць Рудчык.

— У сене не замерзнем. Ноч не халодная.

Ён падграбае болей сена пад галаву. Кладзецца, не расшпіляючы паліто. Каця кладзецца трохі паводдаль.

На небе выбліскваюць дзве-тры няяркія зорачкі. "Ці быў у цябе выпадак, падобны на такі?", нібы пытае сам у сябе Рудчык. Здаецца, не было. На фронце не раз начавалі ў лесе. Пад плашч-палаткамі. Нават зімой. Але там быў гурт. Толькі, дзяўчаты ўперамешку.

— Летась маці памерла, — раптам гаворыць Каця. — Бацька нядаўна ажаніўся. Мачаха старэй за мяне толькі на два гады.

— У цябе хлопец ёсць? — пытае Рудчык.

— З якім сябруеш...

— Быў. Толькі я парвала з ім. Ён і да маёй сяброўкі падкатваўся...

Змора бярэ сваё. Рудчык здарожыўся, дрэнна правёў ноч у вёсцы, дзе яго так падурному сустрэлі. Таму імгненна заснуў.

Ён прабудзіўся ноччу, калі неба наўсцяж было асветлена густым засевам зорак. Побач, ахінуўшы белай вязанай хусткай галаву, нячутна спала Каця. Рудчыку стала цёпла, хораша на душы, і ён зноў заснуў.

Калі прабудзіўся раніцай, Каці побач не было. З-за пагорка, рассцілаючыся па нізіне, плыў туман, кігікала нейкая птушка, на ўсходнім краі неба ледзь-ледзь бялела палоска зары.

ТАК І НЕ ЗМОГ ВЯРНУЦЦА

на беларускую зямлю пасля рэпрэсій Сцяпан Ліхадзіеўскі. Яшчэ ў 1933 годзе яго выслалі на 3 гады на поўдзень Казахстана. Праўда, дазволілі настаўнічаць. А дагэтуль ён, ураджэнец вёскі Баславічы (цяпер Барок Слуцкага раёна), скончыў Белпедтэхнікум, вучыўся ва універсітэце, у Беларускім вышэйшым педагагічным інстытуце, уваходзіў у літаратурнае аб'яднанне "Маладняк", у Беларускую асацыяцыю пралетарскіх пісьменнікаў, працаваў у рэдакцыі газеты "Літаратура і мастацтва". Надрукаваўшы ў 1925 годзе ў часопісе "Беларускі піянер" першы верш, паспеў выдаць кнігі паэзіі "Чырванеюць вішні" (1931), "Рокаты дальняй прыстані" (1931), "Крыкавыя знічкі на снезе" (1932), "Мы — маладая гвардыя" (1932).

Наступнай жа паэтычнай кнігі (а ёй стаў зборнік выбраных вершаў і перакладаў "Берасцянка жывых трывог") Сцяпану *Іванавічу давялося чакаць да 1962 года.* Пачаў пісаць па-руску, а валодаў узбекскай мовай. Пасля заканчэння аспірантуры ў Ташкенцкім педагагічным інстытуце імя Нізамі працаваў у ім выкладчыкам, быў дэканам факультэта, загадваў ва Узбекістане кафедрай замежнай літаратуры Рэспубліканскага педінстытута рускай мовы і літаратуры. Стаў доктарам філалагічных навук, прафесарам.

Вядомы С. Ліхадзіеўскі як аўтар кніг "Анатоль Франс. Краткий очерк творческого пути", "Анатоль Франс. Очерк творчества", што выйшла ў Ташкенце адпаведна ў 1954 і 1962 гадах. Там жа ў 1977 годзе пабачыў свет і яго зборнік літаратурна-крытычных артыкулаў "Радость встреч", а раней, у 1973 годзе, быў выдадзены зборнік вершаў, перакладаў "Поиски сердолика".

У Мінску ў 1981 годзе выйшаў, складзены С. Шушкевічам, — томік выбранага "Вянкі камунарам". Гэта — пасмяротнае выданне С. Ліхадзіеўскага не стала ў 1979 годзе.

9 мая яму споўнілася б 85 гадоў.

НЕ ДАЖЫЎ ДВА ГАДЫ...

да свайго 70-годдзя пісьменнік Мікалай Кругавых. Мікалай Пятровіч нарадзіўся ў *сяле Сярэдні Егарлык Цалінскага раёна* Растоўскай вобласці (Расія), але большую частку жыцця звязаў з Беларуссю. На нашу зямлю М. Кругавых прыехаў пасля вайны, калі пасля баёў пачаў служыць у войску на звыштэрміновай службе. Завочна атрымаў сярэднюю адукацыю, вучыўся на гістарычным факультэце Беларускага дзяржаўнага універсітэта, у 1967 годзе скончыў Вышэйшыя літаратурныя курсы ў Маскве. Быў членам сцэнарнай калегіі кінастудыі "Беларусьфільм", працаваў у апараце Саюза пісьменнікаў БССР.

З першымі творамі М. Кругавых выступіў у 1948 годзе. Выдаў раманы "Честь ярма не приемлет" (1962), "Где не ждут тишины" (1968), "Дорога в мужество" (1971), аповесцяў "Не ради славы" (1964), "Денькина удача" (1978), "Юрка — сын командира" (1979), "Звезды во мгле" (1982) і іншыя творы. Асноўная тэма іх — гераізм народа ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, мірныя будні абаронцаў Радзімы. Расказваў М. Кругавых і пра тых, хто з маленства ў той ці іншай ступені далучаўся да армейскай службы.

Вядомы М. Кругавых як кінадраматург. Разам з Ф. Коневым ён напісаў сцэнарый *мастацкага фільма "Абочина" (пастаўлены* ў 1978 годзе), у сааўтарстве з С. Бадровым — "Юрка — сын камандзіра" (пастаўлены ў 1984-ым).

МАСТАК — ЗЕМЛЯКАМ

У экспазіцыі Капыльскага гісторыка-краязнаўчага музея нядаўна з'явіўся партрэт земляка, слыннага беларускага пісьменніка Я. Скрыгана. Яго падарыў музею мастак У. Пасюкевіч разам з іншымі сваімі работамі.

Уладзімір Маркавіч родам з Капыля, сёлета адзначыў сваё 65-годдзе. Ён належыць да пакалення творцаў, якое пачало шлях у мастацтве ў канцы 50-ых — пачатку 60-ых гадоў. З "чырвоным" дыпломам скончыў Мінскае мастацкае вучылішча, а потым Маскоўскі мастацкі інстытут імя В. Сурыкава. Першыя свае палотны напісаў яшчэ ў пачатку 60-х гадоў. Многія работы прысвяціў родным мясцінам, напісаўшы іх падчас наведвання землякоў. І вось — чарговая сустрэча з капылянамі. Быў Уладзімір Маркавіч і госцем дзіцячай бібліятэкі. І таксама пакінуў падарунак — карціну "Капыльскае возера".

І ПРАЗ ДОЎГІЯ гады Антонава памяць пранесла воблік бацькі тых дзён. Бацька схуднеў, стаў маўклівы, цёмны з твару — як восеньская ноч.

Быў бацька гаспадар, а стаўся з яго парабак. Пралетар!..

І ўспомніўся Антону верш Янкі Купалы "О, так! Я — пралетар!..", і ён падумаў: дык вось чым падобныя гэтыя два дарагія мне чалавекі — сваім лёсам, тым, што абодва яны нешчаслівыя. Бо што такое пралетар? Чалавек, які нічога не мае, апрача сваіх рук, якія, да таго ж, працуюць на кагосьці іншага. Як сцвярджалі калісьці марксісты, пралетар не мае нават Бацькаўшчыны. Дык дзе ж дзелася Паэтава Бацькаўшчына, на якую ён маліўся, як на абраз, якую будзіў і прасвятляў сваім словам, падымаў з каленяў, прарочыў ёй пасад паміж народамі? Паэтава шчасце было кароткае, як бляск вясновай маланкі ў захмараным небе, — на светавым небасхіле выблiснула БНР і, задушаная ворагамі, упала вобземлю. І паэт бацька, мабыць, не вельмі паверыў яму, бо калі, у сваю чаргу, Антон задаў яму такое ж пытанне: "А як цяпер у калгасе?", бацька адказаў: "Калі няма парадку на зямлі, то нідзе няма дабра — ні ў горадзе, ні ў вёсцы". Антон пачаў гаварыць пра тое, што от была такая разбуральная вайна, столькі трэба было аднаўляць... Бацька, відаць было, слухаў няўважліва, а калі Антон скончыў, ён сказаў: "Звальваць усё на вайну можна, але хіба лепей было да вайны?" Гэта быў год, калі памёр Сталін; у Антона таілася тады надзея на нейкія добрыя змены ў краіне, ён сказаў пра гэта бацьку. Той не спяшаўся з адказам, памаўчаў, узняўшы галаву, а пасля вымавіў з цвёрдасцю ў голасе: "Думаеш, калі Бог дасць мне яшчэ пажыць, дык чагосьці дачакаюся?.." І тут Антону стукнула ў галаву здагадка:гэта ж бацька ўсе доўгія гады — калгасныя і ваенныя — насіў у сабе не толькі шкадаванне па сваім забраным у калгас дабры, а і таіў надзею на такія змены ў жыцці, каб стаўся на інстытуцкую педагагічную адукацыю, уладкавацца бухгалтарам у рэстаране — як найдалей ад усялякіх "ідэалагічных" устаноў. Зрэшты, галоўнае — Хведар уратаваўся ад хапуна, і не так важна, што спрыяла гэтаму; магчыма, што спрыяла і адно, і другое, і трэцяе.

Антон успомніў свой роздум пра шчаслівыя гады ў бацькавым жыцці і падумаў, што ў хвіліны, калі яны, седзячы на цурбане, то размаўлялі, то маўчалі, бацька, мабыць, адчуваў сябе шчаслівым. Бо такія ж страшныя часы мінуліся: і вайна, і хапун. Зрэшты, што такое — шчасце? Што такое — шчаслівы чалавек? Хіба ёсць формула, нейкае азначэнне гэтага?

Тым часам пачалося апошняе развітанне з нябожчыкам. Гучна, захлынаючыся рыданнем, ускрыкнула маці, прыпаўшы да нябожчыка, апусціўшыся на калені. Ад яе ўскрыку жаль праняў Антона, і як ні міргаў ён павекамі, але не стрымаў слёз і ён. Схіленыя матчыны плечы ўздрыгвалі ад слёзных

Аркадзь МАРЦІНОВІЧ

КРЫК ПАРАНЕНАЙ ПТУШКІ СЯРОД ВОСЕНЬСКАЙ НОЧЫ

АПАВЯДАННЕ

мог толькі ў сваіх сненнях мілаваць тую Бацькаўшчыну, аб чым сам прызнаваўся: "Мне сняцца сны аб Беларусі". А тыя яго песні, у якіх ён услых гаварыў пра свае і людскія памкненні, апынуліся за сямю замкамі — у спецсховах. Тады, даўно, калі Антон наважыўся прачытаць Купалавы ўсе творы, ён, па сваёй маладой недасведчанасці, і не чуў такога слова — спецсховы. У Янкі Купалы не было сына, як у Антонавага бацькі, дык яны арыштавалі яго кнігі. Спецсховы — гэта тыя самыя гулагі, толькі для кніг.

Дайшоўшы ў сваім роздуме да гэтага месца, Антон раптам абрывае сябе: а як жа, пасля ўсяго, мог Янка Купала пісаць такое: "Я — калгасніца маладая, жыву весела, ані *дбаю"? Уздыхнуўшы,* Антон адказаў *сабе:* а гэтак жа, як працаваў у калгасе мой бацька, пасля таго, як у яго адабралі нажытак і рухнула яго гаспадарка... Сіла салому ломіць. Гэтую прыказку бацька ведаў, Антон чуў яе з яго вуснаў.

Бацька перажыў вайну жывы-здаровы. Памёр ён праз дванаццаць гадоў пасля смерці Янкі Купалы. Але цяпер, у гэтую восеньскую ноч, калі Антон, ужо сам зусім стары, бяссонна ляжыць са сваімі думкамі ў цёмным пакоі, яму ўспомніліся не тыя дванаццаць гадоў бацькавага жыцця пасля Янкі Купалы, — у яго думках найперш чамусьці паўстае дзень пахавання бацькі, і не ўвесь той жалобны дзень, а толькі горкая часіна апошняга развітання з нябожчыкам ужо на кладах. Так выпала, што бацька памёр восенню, якраз у лістападзе з яго начамі, якім, бывае, няма канца, і кароткімі, найчасцей напагодлівымі днямі. Але ў гэты дзень дождж не ішоў і *холаду вялікага не было. Пра восень нагадвалі* толькі голыя, без лісця, бяроза ды клён, што раслі непадалёку.

Людзей прыйшло на клады нямала. Яны густа абступілі яму і дамавіну з нябожчыкам. Родныя, сваякі, суседзі, калгасны брыгадзір. Яма зеўрала страхатліва, але гэтую страхатлівасць паслаблялі грудкі пяску каля яе, выкапанага з глыбіні, жоўценькага, дробнага, мякенькага, — адразу падумаеш пра гэта, згадаўшы пажаданне нябожчыку — адвечнае, народнае: "Няхай табе будзе пухам родная зямелька". У адзін з грудкоў пяску была роўненька ўваткнута рыдлёўка, яна сваім рабочым выглядам здавалася дысанансам мінорнай урачыстасці гэтай часіны. Антон пазіраў на бацькаў твар з навекі заплюшчанымі вачыма і сціснутымі вуснамі, пазіраў на яго спрацаваныя касцістыя рукі, ужо навекі нерухомыя, і ўспамінаў сваю з ім апошнюю размову ў канцы мінулага лета, калі Антон прыязджаў дадому. Бацька, *як на свой век, выглядаў* няблага, усё рабіў па сваёй гаспадарцы, часам хадзіў яшчэ і на калгасную работу, нішто ў ім не наводзіла на думку, што такі блізкі канец яго жыццёвай дарогі. Яны сядзелі на нейкім тоўстым сукаватым цурбане каля дрывотні; відаць, бацьку ўжо цяжка было распілаваць ды раскалоць на дровы гэткі сукаваты цурбан. Яны размаўлялі пра тое-сёе. Бацька распытваў: "Ну, як там у горадзе?" Антон стараўся адказваць аптымістычна, але зямлі парадак, каб быў на ёй сапраўдны гаспадар. Антон глянуў у той бок сядзібы, дзе раней быў іхні двор; цяпер там поле, і не вайна вінаватая ў гэтым. Вёска знаходзіцца далёка ад вялікіх дарог, і яе мала зачапіла вайна; згарэла толькі некалькі двароў ды школа. Будынкі ж з двара зніклі па іншай прычыне. Гумно праз нейкі год пасля стварэння калгаса разабралі і перавезлі на арцельны двор, зрабілі з яго свіран для збажыны. Антон тады ўжо вучыўся ў сямігодцы ў мястэчку, там і жыў, так што не бачыў увесну прылёту буслоў; яны, мабыць, доўга кружыліся, не згледзеўшы ні буслянкі, ні гумна; напэўна ж, двое іх было — бусел і бусліха; яны ўявіліся Антону разумнымі, як *людзі, і ён падумаў: добра, што яны* не бачылі, як іхняя буслянка, шпурнутая людзьмі з вільчыка, пляснулася вобземлю, нібы нейкае счарнелае непатрэбнае ламачча. Невядома, дзе буслы знайшлі сабе новы прыстанак. Азярод, як выявілася, стаўся непатрэбны калгасу, а былому гаспадару — тым больш. Дык урэшце, ужо ў вайну, пайшоў азярод на дровы. А што датычыць хлява, дык ён калгасніку патрэбны невялікі, не мелася ў яго не коней, ні авечак, толькі карова ды пара падсвінкаў; дык бацька разабраў тыя будыніны і паставіў хлеў на новым месы, за стопкай. Зрэшты, цяпер стала зручней, што хлеў бліжэй да хаты, лягчэй гаспадарам даглядаць карову ды свінчо, ды яшчэ курэй. Бацька сказаў Антону пра гэта так: "Цяпер ужо ў хаце чуваць, як на досвітку певень закукарэкае, так што не заспім..."

Ён скупа ўсміхнуўся ў свае вусы ды бараду, ужо вельмі пасівелыя. Антон адчуў гэтую ўсмешку *і ў голасе, і яму стала добра-добра* на душы, памроілася, што бацьку ў гэтыя хвіліны, мабыць, радасна сядзець з сынам на гэтым сукаватым цурбане і ведаць, што ўсе яго дзеці жывыя-здаровыя. Ну, так, усе чацвёра, у тым ліку і Хведар. Перад вайной яго прывезлі ў Мінск з Нарыльска, з тамашняга лагера, на перагляд справы. Засуджаны на пяць гадоў, ён чатыры з іх адбыў. І увесь час пісаў скаргі, даказваючы, што засудзілі яго беспадстаўна. Тыя "суддзі", хутчэй за ўсё, не апраўдалі б Хведара, а дабавілі б яму яшчэ адзін тэрмін. Але пераглядзець справу не паспелі, грымнула вайна, і "суддзі" тыя разбегліся, мабыць, раней за "арыштантаў". Аднак шанц другі раз трапіць у Гулаг усё ж у Хведара быў: пасля вайны тыя "суддзі" зноў хапалі такіх, як Хведар. Яго ўсё ж абмінуў гэты хапун. Можа, таму, што ў вайну ён быў у партызанах, а пасля, як прагналі немцаў, яго мабілізавалі ў савецкую армію, дзе ён і праслужыў да перамогі. Аднавясковец, дзедзька Вікент, хоць быў намнога маладзейшы за Антонавага бацьку, але таварышаваў з ім. Мабыць, дзядзька Вікент з'яўляўся асведамляльнікам "органаў" і прызнаўся па сакрэту бацьку, што па запатрабаванні тых "органаў" ён напісаў "характарыстыку" аб паводзінах Хведара на акупаванай немцамі тэрыторыі і, як сцвярджаў сам, станоўчую "характарыстыку", таму, маўляў, Хведара не пасадзілі. Але быў яшчэ адзін аргумент на карысць Хведара. Ён, каб зноў не зрабілі з яго "наццэма", вырашыў, нягледзячы на сваю усхліпаў, яе доўга ўпрошвалі, каб яна паднялася, адышла.

І вось ужо века дамавіны назаўсёды схавала ад усіх вачэй бацькаў твар. Рэзка прастукаў малаток па цвіках, прымацоўваючы века дамавіны. Мужчыны, двое з аднаго боку дамавіны і двое з другога, падсунулі вяроўкі пад дамавіну, прыўзнялі яе і асцярожна апусцілі на дно ямы. Глуха шлёпнуліся аб дамавіну камякі зямлі. Антон адвёў позірк ад ямы, было боязна пазіраць, як засыпалі яе зямлёй; уяўлялася, што бацька ў дамавіне адчувае, як зямля падае на яго. Людзі ўжо вальней ціхенька перагаворваліся паміж сабою. І раптам адзін голас выдзеліўся гучней. Антон выразна пачуў: "Тут будзем усе". *Антон міжволі азірнуўся. Гэта сказаў дзядзька* Вікент. "Тут будзем усе". Уявілася Антону, што памруць усе, што цяпер тут, на кладах; памруць усе, што жывуць зараз у вёсцы..., усе, што жывуць у гэты момант у раённым гарадку..., усе, што жывуць цяпер ва ўсёй Беларусі, ва ўсім свеце. Паўстала ва ўяўленні штосьці фантастычнае, жахлівае — і, можа, не як відовішча, а як усведамленне незлічонай колькасці нябожчыкаў і таго, што ўсе людзі смяротныя. Антон сцепануўся, як ад холаду. Бо і сам ён такі самы смяротны. Раптам да яго слыху дайшоў другі голас, жаночы, нібы ў адказ Вікенту, — Антон не пазнаў, хто гэта сказаў: "Цела забірае зямля, а душу — неба". Не адразу, быццам павагаўшыся, ці варта запярэчыць кабеце, сказаў Вікент: "Цела забірае зямля, а душа застаецца з людзьмі". Антона ўразілі гэтыя Вікентавы словы, яны быццам патрабавалі нешта дадумаць, ці разгадаць, ці проста паразважаць над імі. Але тут *якраз* узнялі *крыж,* каб устанавіць яго над магілаю, Антону, разам з іншымі людзьмі, прыйшлося адступіць ад магілы, і гэтая кароткая мітусня перарвала Антонавы думкі. Ён апынуўся блізка каля клёна і бярозы, што раслі амаль побач. Позірк яго слізгануў па бязлістых галінах гэтых даволі высокіх дрэў. Лісце ўжо на доле, вунь яно, рассеянае ветрам, на дарожках паміж магіламі, ужо амаль счарнелае, да вясны ад яго і следу не будзе — згніе. Навошта было гэтае лісце, раз ад яго нічога не застаецца — адзін тлен? Але ж вясной з'явіцца на гэтых самых галінах новае лісце, жывое, цёплае, трапяткое...

Так і людзі, як лісце на дрэвах, — працягваў Антон свой роздум, бяссонна лежачы ў цёмным пакоі, за вакном якога глуха стаяла доўгая восеньская ноч. Ну, так, усе людзі смяротныя, адны паміраюць — другія нараджаюцца. Калі б не так, дык ці быў бы сэнс жыцця, ці варта было б жыць... І тут Антону ўспомніўся адзін даўні знаёмы. Калісьці яны непрацяглы час працавалі ў адным вялікім выдавецтве, але ў розных аддзелах. Потым той перайшоў на работу кудысьці ў іншае месца. Многа гадоў яны не бачыліся і вось выпадкова сустрэліся. Дома, у сям'і, Антон заве сябе здабытчыкам харчу, і цяпер ён ішоў з гаспадарчай торбай у руцэ; час, як кажуць, пераходны да рынку, у магазінах не ўсё ёсць, што трэба, а галоўнае — усё вельмі дарагое, асабліва ў параўнанні з пенсіянерскім заробкам. Даўні таварыш яго таксама быў з гаспадарчай торбай, у

(Працяг. Пачатак у № 18)

другой руцэ ён трымаў руку хлопчыка гадоў пяці-шасці. Пагаварылі яны трохі і разышліся. У жыцці так здараецца, што не бачыш чалавека многа гадоў, а пасля раптам сустрэнеш яго і раз, і другі, і трэці. Другі раз гэты таварыш таксама ішоў не адзін, але хлопчык быў не той самы, гэта Антон заўважыў і запытаўся ў яго: “Колькі ж у цябе ўнукаў?” — “Сямёра”, — адказаў той. Антон здзівіўся, пачуўшы, што ў наш час у аднаго дзеда ажно сямёра ўнукаў. “Тры ўнучкі і чацвёра ўнукаў”, — пацвердзіў таварыш, мабыць, прыняўшы Антонава здзіўленне за недавер да яго слоў. “Ну, дык ты самы багаты чалавек”, — сказаў Антон, але хуценька паправіўся, спахапіўшыся, што цяпер, калі бедных вельмі пабольшала, а гадаваць дзяцей стала значна цяжэй, таварыш мог прыняць Антонавы словы “самы багаты” за іронію, а то і за насмешку, і Антон дадаў: “самы шчаслівы чалавек. Не знікне твой род”.

Сказаў тады чалавеку шчыра, што ён самы шчаслівы, а цяпер уявіў яго ў чарзе ў магазіне, з беднай торбай у руцэ, з малым унукам каля сваіх старэчых ног, якім, напэўна, ужо нялёгка стаяць у чарзе. Не бывае ў нас лёгкага жыцця. У крайнім выпадку — пакуль што не было ніколі. Чаму б гэта? “Эх!” — уздыхнуў Антон, устаючы з ложка, каб адкаснуцца ад думак. Пакруціць бы радыёпрыёмнік, знайсці якую музыку, але ж глыбокая ноч, у кватэры ўсе спяць. Антон ступіў да стала, звычна націснуў на кнопку настольнай лямпы. Лагоднае кволае святло заліло стол з тонкім стосам паперы на ім, невялікі радыёпрыёмнік на правым рагу стала, абклееную ўзорыстымі шпалерамі сцяну, да якой прысунуты стол; на сцяне — карцінкі, так Антон называе фотаздымкі і малюнкі ў рамках. Ён сеў за стол, рука сама намацала ручку, што ляжала ўзбоч стосіка паперы. Гэты стосік — пачатае апавяданне. Задума напісаць яго ўзнікла ў Антона тыдні тры таму, а мо і раней. Апавяданне не ішло хутка. Вось захацеў напісаць хоць бы адзін сказ, а ён не даецца. Злосць раптам успыхнула ў ім — ці на сябе, ці на жыццё; яно стала цяжкае, нервовае; людзям нялёгка разабрацца, куды яно ідзе і ці хутка блісне святло ў канцы тунеля, але тыя, ад каго гэта залежыць, па ўсім відаць, слаба варушацца. А тут яшчэ столькі падбрэхічаў навылазіла: адны вінавацяць ва ўсіх бедах суверэнітэт рэспублікі, другія — прыватызацыю, адыход ад прынцыпаў сацыялізму. трэція — амерыканскі імперыялізм... А тым часам беднасць адольвае не толькі пенсіянераў, а і работнікаў. Не да раманаў цяпер людзям. І ніхто не чакае гэтага майго апавядання, кажа сабе Антон. Зойдзеш у кнігарню, найперш у беларускі аддзел, — ляжаць кнігі, а глянеш на іх мізэрныя тыражы, і сум агорне цябе. Калі ж яны нагадуюцца, нашы чытачы? Задае сабе гэтае пытанне Антон і толькі ўздыхае ў адказ, ды мільгаюць думкі пра долю-нядолю нашай мовы, нашай культуры, усяго таго, што аб'ядноўваецца словам беларушчына. І яго ўяўленне малюе нейкую птушку, прыгожую, дзівосную, падобную на галубку, толькі большую, але параненую коршакам ці, можа, арлом; ён кружыць у небе, цікуе, гатовы зноў кінуцца на ахвяру і ўпіцца кіпцюрамі ў яе цела, і дзяўбаць, дзяўбаць... Птушка ўжо крышку акрыяла, і рупіць ёй узляцець, і яна спрабуе зрабіць гэта, але яшчэ не можа і толькі ўскрыквае. Антону нават здалося, што ён пачуў гэты крык, і ён здзівіўся і сам ускрыкнуў ад спалоху. Але мозг яго жыў па сваіх законах, і Антон сказаў сабе: “Дык хіба я не паранены, як тая птушка...” Ён шпурнуў ручку на стол і ўстаў, каб ісці ў пасцель. Позірк яго міжволі зноў слізгануў на карцінках на сцяне і спыніўся на фотаздымку, дзе знятая яго ўнучка. Гэтаму фотаздымку ўжо гадоў пяць. Тады ўнучка была студэнтка-першакурсніца. На здымку яна не адна, а ў гурце такіх жа, як яна, дзяўчат і юнакоў, што сабраліся ў скверы Янкі Купалы на святкаванне Дня Незалежнасці Беларусі. Пасталі ў цесную шарэнгу на алеі сквера перад помнікам паэту. І заспявалі. Унучка з сяброўкай, таксама тады студэнткай універсітэта, стаяць справа, крайнія ў шарэнзе. Так здарылася, што Антон не быў на той урачыстасці, але ведае, што спявалі яны беларускія песні. А цяпер, гледзячы на гэтую дарагую яму карцінку, Антон падумаў, што, магчыма, у той момант, які схоплены фатографам на гэтым здымку, яны спявалі якраз Купалаву песню: “Ад прадзедаў спакон вякоў мне засталася спадчына”. Сквер густа запоўнены людзьмі, над іх галовамі бел-чырвона-белыя сцягі, транспаранты з выявай Пагоні, з лозунгамі “Жыве Беларусь”.

Антон ледзь стрымаўся, каб не ўсклікнуць уголас: “Дык гэта ж усё ўнукі і праўнукі Янкі Купалы”.

Мільгануў у Антонавай памяці і знік даўні таварыш, дзед, у якога сем унукаў. Чаму гэта Антон здзівіўся тады гэтаму? У яго ж бацькі, як ён цяпер падлічыў, было дзевяць унукаў.

Ён зноў глянуў на карцінку. Вунь колькі ўнукаў і праўнукаў у Янкі Купалы. Жыве з імі Купалава душа, Купалава песня.

Дык, можа, і не загіне Беларусь; дык, можа, і жыцьме беларускі род...

Антон апусціўся на крэсла. Яго рука звыкла пацягнулася па ручку.

КНІГА ГОДА

У нядаўнім мінулым, у апошнія гады існавання СССР, штотыднёвік “Книжное обозрение” практыкаваў друкаванне спісаў 100 лепшых кніг года. Той, хто цікавіўся імі, памятае, што ў іх некалькі разоў траплялі і навукова-папулярныя выданні выдавецтва “Беларуская энцыклапедыя” імя Петруся Броўкі. Цяпер гэта не робіцца — такі ўжо час, што сродкі масавай інфармацыі, тэлевізійныя праграмы чамусьці больш ахвотна звяртаюцца да спісаў лепшых фотамадэляў, камерцыйных банкаў і тавараў, забаўляльных праграм, хітоў-парадаў і да т.п. Сумна, але факт — рэйтынг і прыярытэт сапраўдных культурных каштоўнасцяў адсунуты імі з авансцэны ў яе глыбіню.

Тым больш радасна, што беларускае нацыянальнае кнігавыданне, і ў прыватнасці, дзейнасць выдавецтва “Беларуская энцыклапедыя” даюць падставы для аптымістычнай ацэнкі перспектыў іх развіцця. У пацвярджэнне гэтай думкі давайце прыгадаем толькі некаторыя з выпушчаных у 1995 годзе згаданым выдавецтвам кніг — “Мысліцелі і асветнікі Беларусі”, 2 том “Энцыклапедыі гісторыі Беларусі”, “Храналогія гісторыі Беларусі”, “Блакітная кніга Беларусі”, энцыклапедыя “Беларуская мова”, яшчэ адзін дадатковы тыраж 3-томнага “Руска-беларускага слоўніка” і іншыя. І ўпэўнены, што калі б сёння друкаваліся спісы лепшых кніг года, то законнае месца ў їм заняло б апошняе выданне БелЭн — аднатомны энцыклапедычны даведнік “Беларусь”. Такога грунтоўнага даведніка аб дзяржаве і яе знакамітых грамадзянах пры асобных яго недахопах рэспубліка яшчэ не мела. Гартаеш яго старонкі і бачыш — якая багатая гісторыя і культура Беларусі, які складаны яе лёс і перспектывы эканамічнага і грамадскага развіцця, як многа зроблена і колькі яшчэ трэба зрабіць, каб узвесці гэты непаўторны край на ўзровень, адпаведны душы і памкненням працавітага і разважлівага люду, што яго насяляе.

Небагаты, але добра праілюстраваны ў даведніку цыкл прыродазнаўчых артыкулаў, выяўляе ўсе асноўныя прыметнасці беларускай прыроды — яе спакой і някідкасць, яе валошкавую азёрную сінявокасць і зеляніну лясоў, дагледжанасць палеткаў і свет жывых істот, багацці нетраў і пераўтваральны ўплыў чалавека на працягу многіх тысячагоддзяў яго існавання тут, практычна ў самым цэнтры Еўропы. Чарнобыльскі пыл і попел унеслі ў агульную карціну свае чорныя фарбы. І ўсё ж людзі і прырода жывуць, хай з болем у душы, але не губляючы аптымістычных спадзяванняў, і надзеі на тое, што гэтая зямля будзе квітнець і радаваць усіх, каго яна корміць, вабіць да сябе.

Высокай інфармацыйнай насычанасцю ў даведніку вылучаюцца артыкулы пра мінулую і сучасную гісторыю Беларусі — іх змешчана ў даведніку больш за тысячу. Не ўсюды ў іх удалося пазбегнуць пэўнай запалітызаванас-ці выкладання другарадных для такога выдання звестак. Але ж можна зразумець і ўкладальнікаў даведніка: любая энцыклапедыя — гэта зрэз поглядаў пэўнай эпохі, пэўнага часу. Ваганні грамадскай думкі, эканамічная і палітычная насычанасць і нестабільнасць жыцця, усплёскі эйфарыі, апатыі і барацьбы за кансалідацыю лепшых памкненняў не маглі не накласці пэўны адбітак і на адбор падзей і фактаў і на іх сэнсавае адлюстраванне. Галоўнае ўсё ж у іншым — канва гістарычнага лёсу і развіцця Беларусі ў даведніку акрэслены з дастатковай глыбінёй; тое, што вядома дакладна, мае ўстойлівае навуковае абгрунтаванне — у ім прысутнічае, тое, што яшчэ не выкрышталізавалася, спрэчнае, падлягае будучаму асэнсаванню, — падаецца сціпла. Цяжка, амаль немагчыма паспець за хуткаплынным часам пераходнага перыяду, калі ці не штодня аб'ядноўваюцца і раз'ядноўваюцца партыі і рухі, прыходзяць і сыходзяць са сцэны іх лідэры, мяняюцца, удакладняюцца ці пераглядаюцца канцэпцыі эканамічнага і палітычнага развіцця. Мо таму больш падрабязна расказана ў даведніку пра падзеі гістарычнага мінулага (перыяды Кіеўскай Русі, Вялікага княства Літоўскага, знаходжання Беларусі ў складзе Расійскай імперыі), і сцісла пра падзеі апошніх дзесяцігоддзяў, савецкага і постсавецкага перыядаў.

Але будзем справядлівымі: той, хто цікавіцца менавіта гэтым адрэзкам часу, знойдзе ў даведніку грунтоўныя і ў многіх момантах раней малавядомыя звесткі і пра звязаныя з ім падзеі — кастрычніцкую рэвалюцыю і першую сусветную і грамадзянскую вайну, пра НЭП, калектывізацыю і індустрыялізацыю, трагічны для беларускага народа перыяд Вялікай Айчыннай вайны і час аднаўлення народнай гаспадаркі, пра складанасці, поспехі і страты ў грамадскім развіцці, барацьбу ідэй і поглядаў, пра ролю Беларусі ў складзе СССР, стасункі з замежжам на міжнароднай арэне.

Можна пагаджацца ці не пагаджацца з выкарыстанай пры гэтым у кнізе канцэпцыяй энцыклапедычнай фіксацыі фактаў, але важней, відаць, тое, што ацэнку іх даведнік нікому не навязвае, пакідаючы кожнаму рабіць уласныя вывады і ацэнкі адпаведна ўласным поглядам і менталітэту. Любы ж замежны даследчык Беларусі, прыхільны ці не прыхільны да яе палітыкі, наўрад ці знойдзе магчымасць на падставе аналізу даведніка папікнуць яго стваральнікаў і дзяржаўныя органы ва ўнутранай альбо вонкавай цэнзуры, матэрыял жа для роздуму знойдзе ў ім багаты. У гэтым сэнсе даведнік па праву можна назваць своеасаблівай візітоўкай рэспублікі, здольнай уносіць у яе імідж за яе межамі станоўчыя рысы.

Добра ўсім вядома і наступнае: гісторыю любой краіны робяць людзі, яны фарміруюць яе культуру, назапашваюць і перадаюць нашчадкам духоўную спадчыну, матэрыяльную аснову і здабыткі іх існавання. Каля 1600 артыкулаў даведніка расказваюць пра вядомых людзей краю. Ёсць сярод іх і асобы, у дзейнасці якіх мелі месца і негатыўныя моманты, але ж абсалютная большасць — гэта тыя, хто сваім жыццём, шчырай у аснове дзейнасцю далучыўся ці далучаецца сёння да лёсу і клопату Бацькаўшчыны, адданы свайму краю і народу. І не прагледжваецца пры гэтым аніякай нацыянальнай пыхі, бо ніколі людзі Беларусі не надавалі значэння нацыянальнай прыналежнасці той ці іншай асобы. Галоўнае — які ўклад яна зрабіла ў скарбонку мацавання яе дзяржаўнасці, развіцця культуры, навукі, эканомікі. Не абышлося тут без страт (вельмі ўжо абмежаваны даведнік аб'ёмам, зроблены аж на краі магчымага — ажно 800 старонак) і без перабольшання (праглядваецца месцамі ўхіл у кола прадстаўнікоў гуманітарнай сферы і частковая “здробленасць” некаторых персаналій). Тым не менш, дзейнасць найбольш выдатных дзеячаў асветніцтва, мастацтва, літаратуры, нацыянальна-вызваленчага руху, сучаснага дзяржаўнага будаўніцтва, навукі ў ім асветлена і надзелена асаблівай увагай.

Зазначым, што ў выданні змешчана 1300 каляровых і чорна-белых ілюстрацый, малюнкаў, даведачных карт і схем. Прывабны выгляд, грунтоўны фармат, цвёрды пераплёт, высакаякасная папера, 800 старонак тэкставай часткі робяць выданне незаменным атрыбутам для прэзентавання айчынным і замежным наведвальнікам, кампаньёнам па бізнесе, проста каштоўным падарункам пры віншаванні з нагоды свята, юбілею, сямейнай урачыстасці і г.д.

Як жа стала магчымым ажыццявіць такое высоказатратнае, складанае і цяжкое як у падрыхтоўцы, так і ў паліграфічным ажыццяўленні выданне? На гэтае пытанне выконваючы абавязкі галоўнага рэдактара “БелЭн” Яўген Малашэвіч адказаў сцісла: “Толькі і толькі дзякуючы дзяржаўным уладам і Міністэрству культуры і друку. Дзякуй ім за гэта, дзякуй за тое, што, нягледзячы на ўсе эканамічныя і палітычныя складанасці, Рэспубліка Беларусь на постсавецкай прасторы засталася, бадай, адзінай рэспублікай, дзе нацыянальнае навуковае і энцыклапедычнае выданне на працягу ўсіх гадоў знаходзіць разуменне і ўсямерную падтрымку”.

Высока ацэньваючы энцыклапедычны даведнік, разам з тым хацелася б выказаць і некалькі канструктыўных пажаданняў. Апошнія прадыктаваны яшчэ і тым, што даведнік, па ўсім відаць, хутка разыдзецца і патрэбна будзе новае выданне. У аснову падрыхтоўкі даведачнай літаратуры павінен закладвацца праграмна-мэтавы метад і дакладнае арганізацыйна-метадычнае забеспя-чэнне, якое ўключае і фармальныя падыходы, абавязаныя забяспечваць аб'ектыў-насць падачы матэрыялу. У прыватнасці, больш увагі трэба надаць фарміраванню навукова-рэдакцыйнага савета па гэтым выданні. Маюцца на ўвазе яго шматпланавасць, шматфункцыянальнасць, вытворчыя і сацыяльныя аспекты, якія савет закліканы вырашаць, навуковыя праблемы ў дачыненні да артыкулаў гуманітарных, тэхнічных і прыродазнаўчых навук, роля, месца і значэнне канкрэтных дзеячаў па адпаведных перыядах развіцця дзяржавы на аснове аб'ектыўнага навуковага аналізу. Пры гэтым неабходна ўлічваць складанасць нашага часу, калі яшчэ робяцца толькі першыя крокі па шляху ўсебаковага асэнсавання гістарычных падзей па-за межамі і ўнутры нашай дзяржавы. Немагчыма не ўлічваць, што падзел грамадства на “чырвоных” і “белых” меў і мае такія вынікі, пераадоленне якіх — найважнейшая і найскладанейшая задача сучасных і будучых пакаленняў аб'ектыўных і таленавітых даследчыкаў. Трэба дабіцца таго, каб падзеі і людзі, якія адыгрывалі значную ролю ў жыцці дзяржавы, не засталіся па-за ўвагай складальнікаў даведніка.

Ёсць у нас заўвагі і адносна складу рэдакцыйнай калегіі. Шмат пытанняў можна паставіць па бібліяграфіі, транскрыпцыі і этымалогіі, камплектаванні, тэхнічных пытаннях падрыхтоўкі выдання, у тым ліку счыткі і пераносу правак, перадрукоўкі рукапісаў, карэктуры, вытворча-дыспетчарскіх службаў, пры больш дасканалай рабоце якіх многіх дробных недахопаў можна было б пазбегнуць.

Але не гледзячы на пазначаныя недахопы, пэўны шлях пройдзены, пэўныя крокі зроблены, і ў даведніку ўтрымліваецца пэўны матэрыял, які адлюстроўвае падыход рэдакцыі і даведніка да сабранага ў ім матэрыялу і яго падачы чытачу.

Застаецца павіншаваць калектыў выдавецтва з выхадам сапраўды кнігі года — энцыклапедычнага даведніка “Беларусь”.

В. КАВАЛЕНКА, акадэмік АНБ;
А. ПАДЛУЖНЫ, акадэмік АНБ;
Л. ГУРСКІ, член-карэспандэнт АНБ;
М. МУШЫНСКІ, член-карэспандэнт АНБ.

Гэта было

За апошнія дзесяць гадоў мы даведаліся пра вайну больш, чым за папярэднія сорак. Раскрываюцца архівы, зняты забароны на вывучэнне канкрэтных аперацый — напрыклад, катастроф пад Кіевам у 1941-м, пад Харкавам у 1942-м, цяжкіх баёў зімы 1943—1944 гадоў, пра Берлінскую аперацыю 1945-га года. Мы ўжо больш ведаем пра загараджальныя атрады, пра СМЕРШ, пра штрафныя батальёны. Высвятляецца, што публічна няслаўнячы — адзін "нямецкіх разбойнікаў", другі — "крывавжэрных бальшавікоў", Сталін і Гітлер у цесным коле гаварылі адзін пра аднаго досыць паважліва.

Але на шляху да праўды аб вайне яшчэ дастаткова перашкод. Шмат нявывучанага, яшчэ больш скажонага. Ёсць людзі, асабіста зацікаўленыя ў тым, каб міфы жылі як мага даўжэй. Іншым проста цяжка расставацца са звыклымі стэрэатыпамі.

МЫ ЗА ЦАНОЙ НЕ ПАСТАЯЛІ

ПРАЎДА ПРА ШТУРМ БЕРЛІНА

Як вядома, наступленне на Берлін пачалося 16 красавіка 1945 года. За тры дні да гэтага савецкія войскі, якія змагаліся на паўднёвым фланзе фронту і незадоўга перад тым адбілі апошняе нямецкае контрнаступленне ў Венгрыі, уступілі ў Вену. У штурме германскай сталіцы, план якога быў зацверджаны 1 красавіка на вузкай нарадзе ў Сталіна, удзельнічалі арміі трох франтоў: 1-га Беларускага, які пад камандаваннем Г. Жукава займаў цэнтральны ўчастак паласы наступлення; 2-га Беларускага пад камандаваннем К. Ракасоўскага, які наступаў больш на поўнач, і 1-га Украінскага, якім камандаваў І. Конеў. Іх падштурхоўвала неабходнасць спяшацца, каб адным ударам рассекчы вузел апошніх палітычных камбінацый, якія планаваліся немцамі. Наступленне пачалося яшчэ да таго, як арміі Ракасоўскага, якія толькі што закончылі баі ў Памераніі, паспелі зрабіць перагрупоўку і падрыхтавацца да аперацыі. У першы момант Сталін хацеў даверыць задачу ўзяцця Берліна аднаму Жукаву, але некаторыя военачальнікі пярэчылі, і ён пакінуў адкрытай магчымасць таго, што танкавыя арміі Конева пры шчаслівых абставінах таксама павернуць на поўнач для нанясення ўдару па Берліне з паўднёвага і паўднёва-заходняга напрамкаў.

Кіраўніцтва аперацыяй па авалоданні Берлінам уяўляла для Жукава афіцыйнае прызнанне яго першынства сярод савецкіх палкаводцаў. Бітва, аднак, мала чаго дадала да яго ваеннай славы. Гэта была, па яго ўласным прызнанні, "адна з найцяжкіх аперацый другой сусветнай вайны". Пад Берлінам аганізуючая германская армія супраціўлялася з безаглядная упартасцю. З канца студзеня, калі савецкія войскі выйшлі на Одэр, у немцаў быў час умацаваць падступы да горада. Жукаў пачаў штурм глыбокай ноччу, пры святле пражэктараў. Але эфект нечаканасці быў адносны. За Одэрам яго дывізіі сутыкнуліся з магутнымі ўмацаваннямі Зеелаўскіх вышынь, якія прыкрывалі сталіцу; пераадолець гэту перашкоду ім удалося толькі на трэці дзень і цаной велізарных страт.

Кіраўніцтва аперацыяй з боку Жукава пазней стала прадметам суровай крытыкі некаторых праслаўленых генералаў, якія былі тады ў яго ў падначаленні. Верагодна, у імкненні хутчэй дамагчыся перамогі ён сапраўды дапусціў празмернае скучванне танкавых і стралковых дывізій у вузкай паласе наступлення, з-за чаго войскі, перашкаджаючы адно аднаму, рухаліся марудней, чым маглі б. Больш паспяховым было наступленне Конева, якому не трэба было штурмаваць горад улоб. Пераадолеўшы раку Нейсэ, яго фронт здолеў праврваць лінію варожай абароны і ўвесці ў прарыў танкавыя арміі генералаў Рыбалкі і Лелюшэнкі, якія ў сваю чаргу атрымалі загад Сталіна наступаць на Берлін. 20—21 красавіка войскі Конева і Жукава амаль адначасова дасягнулі ўскраін германскай сталіцы.

З аператыўнай зводкі Саўінфармбюро за 30 красавіка 1945 года: "Войскі 1-га Беларускага фронту, працягваючы весці вулічныя баі ў цэнтры Берліна, авалодалі... Войскі 1-га Украінскага фронту працягвалі весці вулічныя баі ў паўднёва-заходняй частцы Берліна і занялі шэраг кварталаў..." Здаецца, усё ў парадку, Берлін узяты ў шчыльнае кальцо, нават у ваенных спецыялістаў, не кажучы ўжо пра цывільных, не выклікала сумнення: усё ідзе па плане.

Між тым, два відныя маршалы наладзілі вар'яцкую гонку за Берлін, імкнучыся абагнаць адзін аднаго.

З пачаткам Берлінскай аперацыі 1-ы Беларускі фронт паімчаў наперад, "апярэджваючы графік". Пры гэтым непазбежна несучы велізарныя страты, асабліва каля Зеелаўскіх вышынь, пакідаючы там горы трупаў.

Не адставаў і 1-ы Украінскі фронт, які ўжо 18 красавіка з ходу фарсіраваў раку Шпрэе. А яшчэ праз дзень, 20 красавіка, маршал Конеў выдае загад камандуючым 3-й і 4-й гвардзейскіх танкавых армій: "Войскі маршала Жукава за 10 км ад усходняй ускраіны Берліна. Загадваю ночу ўварвацца ў Берлін першымі. Выкананне данесці".

У гэты ж дзень, 20 красавіка, маршал Жукаў выдае свой загад — камандуючаму 2-й гвардзейскай танкавай арміі: "Пашліце ад кожнага корпуса па адной лепшай брыгадзе ў Берлін і пастаўце ім задачу: не пазней за 4 гадзіны раніцы 21 красавіка любой цаной прарвацца на ўскраіну Берліна і адразу ж данесці для даклада т. Сталіну і аб'яўлення ў прэсе".

Цану сацыялістычнага спаборніцтва ў мірны час мы ведаем — недакручаныя гайкі і балты. У ваенны час — людскія ахвяры. Масавыя.

У Берліне, каб, відаць, дагадзіць абодвум маршалам, правялі размежаваную лінію паміж войскамі франтоў проста па цэнтры горада: дасюль — наступаць, а далей — не. Але танкісты Конева ўварваліся ў тыл танкістам Жукава. У выніку — сумятня, новыя ахвяры.

Да гонару Конева, ён апамятаўся першым і прапанаваў Жукаву прыняць сумесныя меры. Жукаў замест адказу даў тэлеграму Сталіну: афіцыйна — даклад, па сутнасці — штосьці сярэдняе паміж скаргай і даносам: "Наступленне часцей Конева па тылах 8 гв. А і 1 гв. ТА стварыла блытаніну і перамешванне часцей, што крайне ўскладніла кіраўніцтва боем. Далейшы іх рух у гэтым напрамку можа прывесці да яшчэ большага перамешвання і да ўскладнення ў кіраванні".

Танкісты Рыбалкі вымушаны былі павярнуць ад цэнтра на захад. Цэнтр жа Берліна дастаўся цяпер Жукаву. І галоўнае — рэйхстаг.

Другія маштабы — другія чыны. Бралі Берлін — спаборнічалі камандуючыя арміяй, бралі рэйхстаг спаборнічалі камдывы. З двух бакоў да цэнтра рэйхстага падышлі дзве дывізіі 1-га Беларускага фронту — 150-я стралковая пад камандаваннем генерал-маёра В. Шацілава і 171-я стралковая пад камандаваннем палкоўніка А. Нягоды. У кожнай дывізіі — па сваім Сцягу Перамогі з дзевяці (па колькасці дывізій).

30 красавіка каля трох гадзін дня палкоўнік Зінчанка (з дывізіі Шацілава) паведаміў камбату Неустроеву аб тым, што ёсць сакрэтны загад маршала Жукава, у якім аб'яўляецца падзяка войскам, якія ўзнялі Сцяг Перамогі. Абодва разгубіліся: рэйхстаг не ўзяты, сцяг не ўстаноўлены, а падзяка ўжо аб'яўлена... Каб дасягнуць рэйхстага, трэба было пераадолець Каралеўскую плошчу, пакрытую заваламі, барыкадамі, надаўбнямі. Плошчу перасякаў канал, за якім — траншэі, доты, зеніткі, пастаўленыя на прамую наводку. Пад прыцэлам быў кожны метр плошчы. З замураваных вокнаў самога рэйхстага вытыркаліся кулямётныя ствалы.

Калі з'явіўся загад Жукава, нашы салдаты яшчэ толькі зрабілі першую спробу выбрацца на плошчу і тут жа заляглі, прыціснутыя шквальным агнём. Сама больш уражвала тое, што ў сакрэтным загадзе маршала, акрамя падзякі войскам сваіго фронту, апісваліся і падрабязнасці ўзяцця рэйхстага: "Праціўнік у раёне рэйхстага аказваў жорсткае супраціўленне нашым наступаючым войскам,ператварыўшы кожны будынак, лесвіцу, пакой, сутарэнне ў апорныя пункты і ачагі абароны. Баі ўнутры галоўнага будынка рэйхстага пераходзілі ў неаднаразовыя рукапашныя сутычкі. Войскі 3-й ударнай арміі зламалі супраціўленне ворага, занялі галоўны будынак рэйхстага і сёння, 30.04.45 г., у 14.25 узнялі над ім наш савецкі сцяг".

Саўінфармбюро пайшло яшчэ на большыя "прыпіскі", паведаміўшы 30 красавіка, што "сёння ў чатырнаццаць гадзін савецкія байцы авалодалі будынкам нямецкага рэйхстага і ўстанавілі на ім Сцяг Перамогі".

Прыціснутыя агнём да зямлі, салдаты прадаўжалі ляжаць на плошчы. Камандзір дывізіі патрабаваў ад палкоўніка Зінчанкі: "Калі няма нашых людзей у рэйхстагу і не ўстаноўлены там сцяг, то прыміце ўсе меры любой цаной устанавіць сцяг ці сцяжок хоць бы на калоне парадная пад'езда. Любой цаной!"

Стала ясна: камдыў Шацілаў, баючыся, як бы другі камдыў — Нягода, не далажыў раней за яго аб узяцці рэйхстага, адрапартаваў аб узняцці Сцяга Перамогі над рэйхстагам камандзіру 79-га стралковага корпуса генерал-маёру Перавёрткіну, той — камандуючаму 3-й ударнай арміі генерал-палкоўніку Кузняцову, а той — Жукаву.

Зноў — любой цаной. Ні пра які Сцяг Перамогі гаворкі, вядома, не магло быць. Адзіночкі-добраахвотнікі, самыя адчайныя, разарваўшы нямецкія пухавікі з чырвонай тканіны, кінуліся з гэтымі сцяжкамі да рэйхстага, каб устанавіць іх дзе заўгодна — на калоне, на фасадзе, на вуглу будынка, у вакне. Але рабілася не так, як рабілася ва ўсіх войнах — спачатку авалодалі, потым устанаўлівалі. Тут жа было ўсё наадварот. Адзіночкі-добраахвотнікі загінулі. Усе.

Батальён Неустроева пайшоў на рашучы штурм. Толькі з чацвёртай спробы ўварваліся ў рэйхстаг...

Колькі ж чалавек загінула ў час штурму рэйхстага? Афіцыйнай статыстыкі страт у баях за рэйхстаг няма.

Берлінская аперацыя аказалася адной з самых кровапралітных, ахвярных за ўсю вайну. Агульная колькасць страт: забітых і параненых — 352,475 чалавек. З іх: незваротных страт, г. зн. забітых — 78,291 чалавек; "санітарных страт" — параненых, кантужаных, абпаленых і г. д. — 274,184 чалавекі. Колькі з іх выжыла, колькі памерла або стала інвалідамі — невядома. Да гэтых лічбаў трэба дадаць і страты за Берлін дзвюх польскіх армій: незваротных — 2,825 і "санітарных" — 6,067 чалавек.

Горка і крыўдна. Чатыры гады вайны былі ўжо ззаду, і Берлін быў асуджаны, войскі саюзнікаў не збіраліся яго штурмаваць, ён быў наш — ва ўсіх выпадках.

І яшчэ пра наша цынічнае імкненне акругляць страты. А ва ўсе дзесяцігоддзі мы іх акруглялі да мільёна! Пры Сталіне страты вылічваліся лічбай у 7 мільёнаў загінуўшых, потым — 20 мільёнаў, цяпер — 27 мільёнаў. Апошнюю лічбу назвалі зусім нядаўна. Між тым, калі дакладней, агульныя страты ў вайне складаюць 27.600.000 чалавек. Таксама акруглілі, але ўжо да сотняў тысяч.

Па выніках падлікаў Генеральнага штаба Узброеных Сіл Расіі за гады Вялікай Айчыннай вайны агульныя незваротныя страты (забіта, прапала без вестак, трапіла ў палон, памерла ад ран, хвароб і ў выніку няшчасных выпадкаў) Савецкіх Узброеных Сіл разам з пагранічнымі і ўнутранымі войскамі склалі 11 млн. 444 тыс. 100 чалавек. Пры гэтым армія і флот страцілі 11 млн. 285 тыс. чалавек, унутраныя войскі — 97 тыс. 70 чалавек, пагранічныя войскі і органы бяспекі — 61 тыс. 400 чалавек.

Астатнія страты — звыш 17 млн. — гэта грамадзянскае насельніцтва акупаваных і прыфрантавых тэрыторый. З іх каля 8 мільёнаў загінула на акупаваных і прыфрантавых тэрыторыях ад голаду, бамбёжак, артабстрэлаў, цяжкіх умоў жыцця, непасільнай працы. Яшчэ больш за 2 млн. загінула на прымусовых работах у Германіі. Колькасць знішчаных у выніку гітлераўскай палітыкі генацыду (расстраляных, загінуўшых у гета, турмах, канцлагерах) склала больш за 7 мільёнаў чалавек. Такім чынам, прамыя і ўскосныя страты насельніцтва СССР у гады Вялікай Айчыннай вайны, зыходзячы з наяўных дадзеных, можна ацаніць у 48—50 мільёнаў чалавек.

Але з усіх шматлікіх разнавіднасцей страт — ваенных і грамадзянскіх, на перадавой, у тыле, у палоне — мы ніколі не даведаемся, магчыма, аб галоўных нашых ахвярах — тых, якіх можна было пазбегнуць. Колькі загінула тых, хто не павінен быў загінуць? Гэтымі падлікамі не займаецца ніхто, і гэтага мы ніколі не даведаемся.

Акрамя звычайнага праліку, абыякавасці або самадурства камандзіраў, былі і чыста савецкія прычыны неапраўданых масавых ахвяр — як жылі, так і ваявалі. Кіеў скажам, вызвалялі да абедзеннага стала: да чарговай гадавіны рэвалюцыі. Так, уклаліся, вызвалілі 6 лістапада 1943 года. Але якой цаной!

... У той страшнай вайне саюзнікі адмовіліся ад думкі штурмаваць сталіцу Германіі: генерал О. Брэдлі падлічыў, што штурм Берліна будзе каштаваць англа-амерыканскім салдатам 100.000 жыццяў. На такія ахвяры яны вырашылі не ісці.

Вядома, адмаўляцца ад камфортных гістарычных штампаў далёка не проста. Занадта шмат замешана асабістых лёсаў, успамінаў, болю страт. На многім ляжыць непазбыўная пячатка сакральнасці: мільёны насмерць сталі за бацькоўскі дом, за родных, за Радзіму; спакутаваная зямля, нябачаныя разбурэнні, амаль 27 мільёнаў загінуўшых... Любыя негатыўныя інтэрпрэтацыі гэтых падзей — нават досыць аргументаваныя — могуць закрануць і закранаюць вельмі асабістае, памяць індывідуальную, памяць гістарычную.

Аднак нават пры ўсім гэтым мы не можам, не павінны і проста не маем права быць незацікаўленымі ў пошуку гістарычнай праўды.

Ігар КУЗНЯЦОЎ,
кандыдат гістарычных навук, дацэнт

ЛіМ ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь; калектыў рэдакцыі газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Газету рэдагавалі:

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Кулядоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прокша	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ, Міхась ЗАМСКІ, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Жана ЛАШКЕВІЧ, Алесь МАРЦІНОВІЧ, Барыс ПЯТРОВІЧ — *першы намеснік галоўнага рэдактара,* **Юрась СВІРКА, Віктар ШНІП** — *намеснік галоўнага рэдактара*

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 332-525, 331-985
аддзелы:
публіцыстыкі — 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 331-985
літаратурнага жыцця — 332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 331-985
паэзіі і прозы — 332-204
музыкі — 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 332-153
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 332-462
навін — 332-462
мастацкага афармлення — 332-204
фотакарэспандэнт — 332-462
бухгалтэрыя — 268-640

Пры перадруку просьба спасылацца на "ЛіМ".

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 7332. Нумар падпісаны 8.5.1996 г. Заказ 2233/Г

П 123456789101112
М 123456789101112